

GEWESTELIJK LUCHT-KLIAMAAT-ENERGIEPLAN

MILIEUVERKLARING

APRIL 2023

Inhoudsopgave

<u>1. OPENBAAR ONDERZOEK EN RAADPLEGINGEN.....</u>	<u>5</u>
<u>2. MILIEUVERKLARING.....</u>	<u>6</u>
<u>3. RESULTATEN VAN HET OPENBAAR ONDERZOEK EN DE RAADPLEGINGEN .....</u>	<u>6</u>
<u>4. RESULTATEN VAN DE ONLINE VRAGENLIJST.....</u>	<u>8</u>
<u>5. REACTIES OP DE BESCHOUWINGEN OVER HET OPENBAAR ONDERZOEK .....</u>	<u>23</u>
<u>6. REACTIES OP DE ALGEMENE BESCHOUWINGEN OVER HET PLAN .....</u>	<u>25</u>
Opmerkingen over de algemene doelstellingen.....	25
Opmerkingen over de financiering van de uitvoering van het LKEP	28
Opmerkingen over de technische haalbaarheid en de governance	29
Opmerkingen over de samenhang met andere plannen en beleidslijnen	31
<u>7. REACTIES OP DE GEMELDE OVERWEGINGEN PER KRACHTLIJN .....</u>	<u>34</u>
Gebouwen	34
Stadsomgeving en aanpassing aan de effecten van de klimaatverandering	54
Productie van energie uit hernieuwbare en koolstofarme bronnen	59
Transport en mobiliteit	67
Productie en verbruik van goederen	77
<u>8. REACTIES OP OVERWEGINGEN UIT ANDERE HOOFDSTUKKEN.....</u>	<u>78</u>
Transversale acties	78
De impact van het digitale in de transitie beheersen.....	86
Investeringsbehoefte.....	88
Sociale en economische dimensie	89
Conclusie: klimaatbeleid zorgt voor paradigmaverschuiving in het Gewest	91
<u>9. EVALUATIE VAN DE MILIEUEFFECTEN .....</u>	<u>91</u>
Voorschrift	91
Antwoorden op de ontvangen overwegingen over het MER	91

Lijst van figuren

Figuur 1 – Wat is uw mening over de belangrijkste doelstellingen van het Lucht-Klimaat-Energieplan?.....	8
Figuur 2 – Moet het Brussels Hoofdstedelijk Gewest volgens u rekening houden met nog andere principes bij het opstellen van het plan?	9
Figuur 3 – In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stelling?	10
Figuur 4 – In hoeverre vindt u de onderstaande begeleidende maatregelen voldoende om een geleidelijke renovatie mogelijk te maken?.....	11
Figuur 5 – In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stelling?	12
Figuur 6 – De strijd tegen klimaatverandering kan ook op buurtniveau worden gevoerd. Daarom stimuleert het Lucht-Klimaat-Energieplan stadsvernieuwing (per wijk).....	13
Figuur 7 – Het Lucht-Klimaat-Energieplan voorziet in de geleidelijke afschaffing van de steun voor fossiele brandstoffen.	14
Figuur 8 – Welke impact zullen, volgens u, de volgende maatregelen hebben op de ‘actieve’ mobiliteit?. 15	
Figuur 9 – Met het nieuwe Lucht-Klimaat-Energieplan bevestigt het Gewest zijn intentie om de productie van hernieuwbare energie te verhogen.	15
Figuur 10 – Vindt u het terecht dat het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zijn indirecte emissies/uitstoot tot hetzelfde niveau als de directe emissies wil terugbrengen tegen 2050?	16
Figuur 11 – Ondersteunt u, in het kader van de vermindering van indirecte emissies/uitstoot, de verplichting om uw 'niet-recycleerbaar' afval tegen 2030 met een derde te verminderen en op die manier het aandeel van verbrand afval te verminderen?	16
Figuur 12 – Op wereldschaal is voedsel verantwoordelijk voor 37% van de uitstoot van broeikasgassen. 17	
Figuur 13 – Enerzijds moeten de gebouwen in Brussel massaal gerenoveerd worden, anderzijds wil het Gewest de uitstoot van indirecte broeikasgassen als gevolg van de productie van materialen en het beheer van bouwafval, zoveel mogelijk beperken. Er zijn reeds verschillende instrumenten beschikbaar voor het ontwerpen van duurzame gebouwen.	17
Figuur 14 – Het verlies aan biodiversiteit als gevolg van de klimaatverandering heeft en zal rampzalige gevolgen hebben. De stad 'ont-betonneren' helpt haar plaats terug te geven aan de natuur. In het Lucht-Klimaat-Energieplan wordt voorgesteld zoveel mogelijk onbebouwd land te behouden en, voor zover mogelijk, de bodemontwatering op te leggen teneinde hun ecosysteemdiensten te herstellen/optimaliseren.	18
Figuur 15 – Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest moet zich niet alleen aanpassen aan de gevolgen van de klimaatverandering, maar ook bestand zijn tegen andere toekomstige verstoringen.....	19
Figuur 16 – Uit het laatste verslag van het Europees Milieuagentschap (gepubliceerd in 2022) blijkt dat de blootstelling aan een luchtverontreiniging – hoger dan de aanbevelingen van de Wereldgezondheidsorganisatie - heeft geleid in 2020 tot 311.000 vroegtijdige sterfgevallen in de 27 EU-lidstaten (EU-27). Voor België werden 5.530 vroegtijdige sterfgevallen geteld.	19
Figuur 17 – De maatregelen van het nieuwe Lucht-Klimaat-Energieplan zullen de levenskwaliteit van de Brusselaars verbeteren op het vlak van huisvesting, leefomgeving en gezondheid. Om de ongelijkheid niet	

te vergroten, en dit wat de toegang tot huisvesting betreft, moet echter aan bepaalde voorwaarden voldaan worden.	20
Figuur 18 – Om de doelstellingen van het Lucht-Klimaat-Energieplan voor renovatie te halen zullen 16.000 jobs moeten worden gecreëerd.	21
Figuur 19 – In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?.....	21
Figuur 20 – Omvat, volgens u, het Lucht-Klimaat-Energieplan alle sectoren en domeinen van de samenleving om de klimaatuitdagingen aan te gaan?.....	22

Lijst van acroniemen

AREHS	Association pour la Reconnaissance de l'ElectroHyperSensibilité
ARH	Adviesraad voor Huisvesting
BBP	Bijzonder bestemmingsplan
BHG	Brussels Hoofdstedelijk Gewest
BKG	Broeikasgas
BVS	Beroepsvereniging van de vastgoedsector
BWLKE	Ordonnantie houdende het Brussels Wetboek van Lucht, Klimaat en Energiebeheersing
CIB	Confederatie van Immobiliënberoepen Vlaanderen
CKD	Comité van Klimaatdeskundigen
EPB	Energieprestatie van gebouwen
GBP	Gewestelijk Bestemmingsplan
GCTO	Gewestelijk Comité voor Territoriale Ontwikkeling
GMC	Gewestelijke Mobiliteitscommissie
HR	Habitat & Rénovation
HVAC	Heating – Ventilation - Air Conditioning - verwarming, verluchting en klimaatregeling
IEB	Inter-Environnement Bruxelles
KMO	Kleine en middelgrote onderneming
LB	Leefmilieu Brussel
LKEP	Lucht-Klimaat-Energieplan
MER	Milieueffectenrapport
MIVB	Maatschappij voor het Intercommunaal Vervoer te Brussel
NEKP	Nationaal Energie- en Klimaatplan
NGE	Met Nieuw Gelijkgestelde Eenheid
NW	Netwerk Wonen
RL	Raad voor het Leefmilieu
RVG	Raad van Gebruikers van Elektriciteit en Gas
SVC	Centrum voor stadsvernieuwing
TOTEM	Tool for the Total Environmental impact of Materials
VMM	Vlaamse Milieumaatschappij
Vzw	Vereniging zonder winstoogmerk
WG	Werkgroep
WHO	Wereldgezondheidsorganisatie
WP	Warmtepomp

1. Openbaar onderzoek en raadplegingen

OPENBAAR ONDERZOEK

Het BWLKE bepaalt dat Leefmilieu Brussel het ontwerpplan en het bijbehorende milieueffectenrapport aan een openbaar onderzoek onderwerpt.

Volgens het BWLKE wordt het openbaar onderzoek door middel van aanplakkingen aangekondigd in elk van de gemeenten van het Gewest, door middel van een bericht in het Belgisch Staatsblad en in ten minste drie Franstalige kranten en drie Nederlandstalige kranten die in het Gewest worden verspreid, alsook door middel van een mededeling verspreid over radio en televisie. De bekendmaking vermeldt de begin- en einddata van het openbaar onderzoek. Naast de voornoemde bekendmakingsmaatregelen wordt het openbaar onderzoek ook aangekondigd op de site van Leefmilieu Brussel.

Nadat die bekendmakingen zijn geschied, worden het ontwerpplan en het milieueffectenrapport gedurende minstens zestig dagen op het gemeentehuis van elke gemeente van het Gewest ter beschikking van het publiek gesteld alsook via de website van de gemeente. Minstens de helft van de termijn van zestig dagen valt buiten de schoolvakanties.

Het openbaar onderzoek over het LKEP liep van 20 december 2022 tot 17 februari 2023, overeenkomstig deze bepalingen.

BURGERRAADPLEGING

Om de Brusselse bevolking aan te moedigen haar mening te geven over dit nieuwe ontwerp van Lucht-Klimaat-Energieplan werd een online vragenlijst opgesteld. Die vragenlijst volgt de structuur van de samenvatting en bevat verwijzingen naar het ontwerpplan. Aan de Brusselse burgers werd dus gevraagd om het ontwerp van Lucht-Klimaat-Energieplan of de samenvatting ervan te lezen. Deze vragenlijst bestond uit 26 vragen. Geen enkele vraag was verplicht. Daarnaast werd ook een e-mailadres aangemaakt om de meningen van de burgers te verzamelen.

RAADPLEGING VAN DE GEWESTELIJKE INSTANTIES

In de artikelen 1.4.10 en 1.4.6 bepaalt het BWLKE het volgende "Samen met het openbaar onderzoek legt Leefmilieu Brussel het ontwerpplan en het milieueffectenrapport om advies voor aan de volgende instanties:

- *De Raad voor het Leefmilieu van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*
- *De Raad van Gebruikers van Elektriciteit en Gas*
- *De Adviesraad voor Huisvesting*
- *De Gewestelijke Mobiliteitscommissie*
- *De Gewestelijke Ontwikkelingscommissie*
- *Brupartners (de Economische en Sociale Raad voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest)*
- *Brulocalis (de Vereniging van de Stad en de Gemeenten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest)*

Een door de Regering opgestelde lijst van de overheden voor wie de uitvoering van het plan gevolgen kan hebben". Deze andere door de Brusselse regering gekozen overheden zijn:

- Brugel, de Brusselse energieregulator;
- Sibelga, de distributienetbeheerder.

GRENSOVERSCHRIJDENDE RAADPLEGING

Ter aanvulling op deze overheden werden het ontwerpplan en het MER ter informatie bezorgd aan de milieuadministraties van het Vlaams en Waals Gewest, alsook aan de federale milieuadministratie, overeenkomstig artikel 1.4.8 van het BWLKE dat bepaalt dat "Ingeval de uitvoering van het plan merkbare gevolgen voor het milieu van een ander Gewest of een andere Lidstaat kan hebben, of wanneer een Gewest of een Lidstaat daarom verzoekt, bezorgt de Regering aan dit Gewest of aan deze Staat een kopie van het ontwerpplan en van het milieueffectenrapport binnen een termijn van maximum dertig dagen, samen met een voorstel dat de samenwerkingsmodaliteiten vastlegt."

2. Milieuverklaring

In artikel 1.4.11 bepaalt het BWLKE dat, na de sluiting van het openbaar onderzoek, LB het ontwerpplan vervolledigt, wijzigt of verduidelijkt om rekening te houden met de adviezen en opmerkingen die binnen de termijn van het openbaar onderzoek werden uitgebracht. LB stelt ook een ontwerp van milieuverklaring op dat de wijze samenvat waarop deze adviezen en opmerkingen en het MER reeds in aanmerking zijn genomen in het ontwerpplan, alsook de redenen voor de keuze van het aldus opgestelde ontwerpplan, rekening houdend met de overige redelijke oplossingen die werden overwogen. Overeenkomstig artikel 1.4.12 zouden het vervolledigde, gewijzigde of verduidelijkte ontwerpplan, het MER en het ontwerp van milieuverklaring vervolgens binnen negentig dagen na de afsluiting van het openbaar onderzoek aan de Regering moeten worden overgemaakt.

BEHANDELING VAN DE ADVIEZEN

Aangezien de tijdens het openbaar onderzoek ontvangen adviezen zeer talrijk en uitgebreid waren, was het niet nodig in deze milieuverklaring opmerkingen op te nemen die gebaseerd waren op een slecht begrip (van de betrokken maatregelen of bevoegdheden).

De elementen in de kadertjes zijn verduidelijkingen of antwoorden van LB, als antwoord op een overweging of een groep overwegingen over hetzelfde onderwerp.

STRUCTUUR

Dit document is als volgt opgebouwd:

- Afdeling 3 van dit document begint met de voorstelling van de resultaten van de openbare raadpleging aan de hand van het aantal verzamelde adviezen.
- Afdeling 4 bevat specifiek de resultaten van de online vragenlijst van het openbaar onderzoek.
- Opmerkingen over de wijze waarop het openbaar onderzoek werd gevoerd, worden behandeld in Afdeling 5. Vervolgens worden de via het e-mailadres ontvangen adviezen verzameld.
- Afdeling 6 bevat de algemene adviezen over het plan, de doelstellingen en de haalbaarheid ervan.
- Specifieke adviezen voor bepaalde pijlers worden behandeld in Afdeling 7.
- Adviezen betreffende andere hoofdstukken van het LKEP worden besproken in Afdeling 8.
- De overwegingen betreffende het MER komen tot slot aan bod aan het einde van het document (Afdeling 9).

3. Resultaten van het openbaar onderzoek en de raadplegingen

Het openbaar onderzoek, de raadpleging van de betrokken instanties, de online vragenlijst en het e-mailadres planclimat@environnement.brussels hebben 3.691 adviezen opgeleverd. **Erreur ! Source du renvoi introuvable.** bevat een samenvatting van de ontvangen adviezen.

Via het e-mailadres werden de adviezen verzameld van:

- 25 privépersonen (eenzelfde advies werd 30 keer ontvangen maar slechts eenmaal meegeteld).
- 12 gewestelijke raden, organisaties of administraties: de Raad van de Gebruikers van Elektriciteit en Gas, de Gewestelijke Mobiliteitscommissie, de Adviesraad voor Huisvesting, de Raad voor het Leefmilieu, de Gewestelijke Ontwikkelingscommissie, de Economische en Sociale Raad, de VMM, Perspective, de MIVB, CRD, Brugel en Brupartners.
- Brulocalis en 8 gemeenteraden: Sint-Joost-ten-Node, Sint-Agatha-Berchem, Oudergem, Jette, Sint-Pieters-Woluwe, Sint-Lambrechts-Woluwe, de stad Brussel en Ukkel.
- 18 verenigingen of organisaties: RH en de aangesloten verenigingen (waaronder meer specifiek Buurthuis Bonnevie, HR en CRU), IEB, BRAL, UPSI, Sibelga, Action Logement Bruxelles,

TuiniersForum des Jardiniers, WMBAirpropre, UNICEF, CIB, Infor GasElek, les Grands Parents pour le Climat, R4C, TSB en AREHS.

Tabel 1 – Samenvatting van het aantal ontvangen adviezen			
Respondenten	E-mailadres	Online vragenlijst	Totaal
Privé personen	25	3.536 (33% responspercentage)	3.561
Gewestelijke raden, organisaties en administraties	12	2	14
Gemeentebesturen en Brulocalis	10	1	11
Verenigingen, organisaties en privébedrijven	19	19	38
Politieke partijen	0	1	1
Onbekend	0	69	69
Totaal	63	3.628	3.694

Voor de online vragenlijst werden 3.628 antwoorden ingediend. Aangezien de antwoorden op de vragen niet verplicht waren, is het aantal antwoorden op elke vraag lager (gemiddeld heeft voor elke vraag 33% van de respondenten de vraag ingevuld).

De meeste respondenten zijn natuurlijke personen (~99%). Tot de respondenten behoren ook:

- 19 verenigingen, organisaties en privébedrijven: Agoria, Clean Cities, CRU ASBL, Mauto ASBL, FFE & Equi-Info-Développement, Collectief Hoogveld Sint-Agatha-Berchem, Edora, Save Donderberg, SeGEC, SNPC, Techlink, Aaa, Ahooga Bike, Coloris Abc, Digital Management Solutions, Intrados/Designenjeju, BRISE en twee bedrijven die anoniem wilden blijven;
- De gemeente Sint-Pieters-Woluwe;
- De politieke partij 'Agora';
- Het OCMW van Brussel en de lokale politie; en
- 69 antwoorden waarbij de respondent anoniem bleef.

4. Resultaten van de online vragenlijst

De antwoorden op de online vragenlijst worden in dit deel samengevat. Per vraag worden de antwoorden samengevat in een grafiek. Ook voor de vragen waarop het antwoord in een leeg veld moest worden ingevoerd, wordt een samenvatting van de antwoorden gegeven.

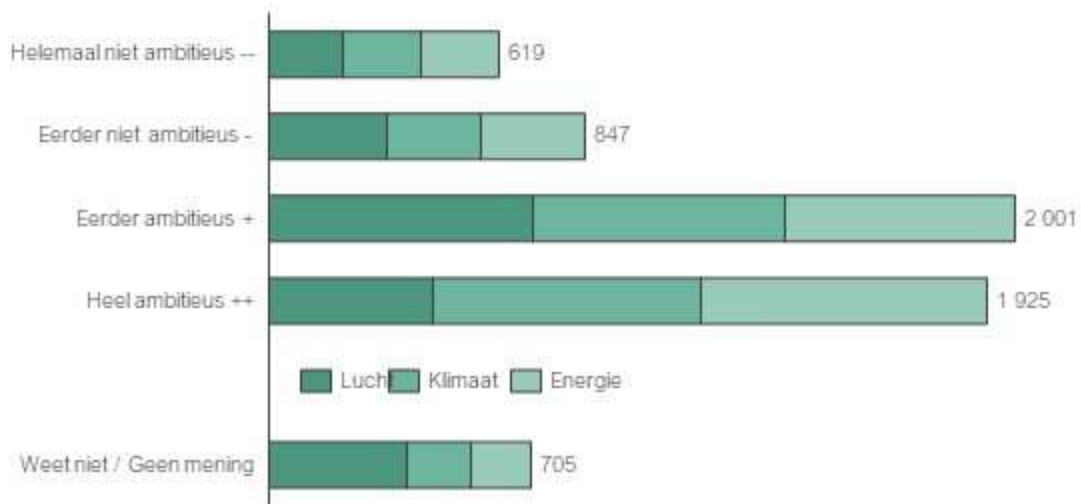
Van alle respondenten verklaarden 1.395 personen al gehoord te hebben over het LKEP vóór de vragenlijst, tegenover 2.093 respondenten die het tegenovergestelde beweerden.

De eerste vraag ging over het ambitieniveau van de belangrijkste doelstellingen van het LKEP. Voor de drie assen (Lucht, Klimaat en Energie) zijn de twee meest voorkomende antwoorden – in volgorde van belang – 'Eerder ambitieus +' en 'Heel ambitieus ++'. Alle antwoorden worden samengevat in **Erreur ! Source du renvoi introuvable.**

Figuur 1 – Wat is uw mening over de belangrijkste doelstellingen van het Lucht-Klimaat-Energieplan?

Ter herinnering, de voornaamste doelstellingen zijn

Lucht	Klimaat	Energie
Naleving van de meest recente aanbevelingen van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) voor propere lucht, vooral wat betreft fijne deeltjes (PM 10, PM 2,5) en stikstofdioxide (NO ₂).	Een vermindering van de directe broeikasgasemissies met ten minste 47% tegen 2030 en 90% tegen 2050.	Een EPB C+-niveau, d.w.z. een gemiddeld primair energieverbruik van 100 kWh/m ² /jaar, voor sociale woningen tegen 2040, en voor het volledige Brusselse woningbestand tegen 2050. Met andere woorden, een deling door drie van het huidige gemiddelde verbruik.

Zoals blijkt uit **Erreur ! Source du renvoi introuvable.** vindt 45% van de respondenten dat het BHG bij de uitwerking van het LKEP rekening zou moeten houden met andere principes. Bij de andere principes werd onder meer vermeld:

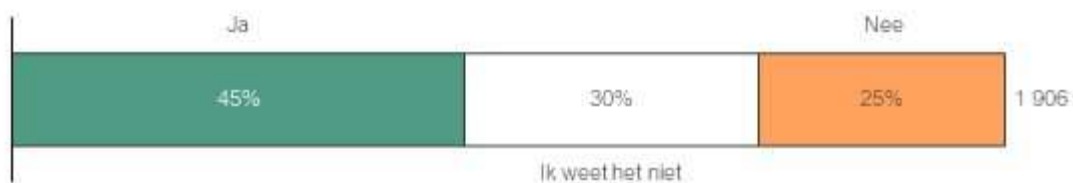
- financiering (59),
- mobiliteit (42),
- klimaatcrisis (29),
- circulariteit (13).

Figuur 2 – Moet het Brussels Hoofdstedelijk Gewest volgens u rekening houden met nog andere principes bij het opstellen van het plan?

Ter herinnering, de voornaamste principes zijn:

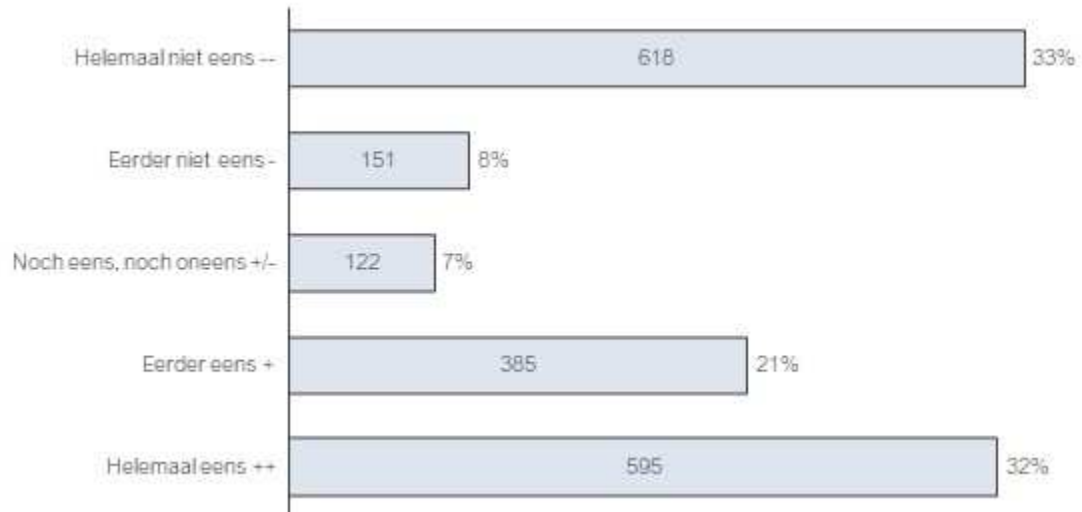
De ambitie	Sociale rechtvaardigheid	Gedeeld bestuur	Globale aanpak van de milieuproblematiek
Gezien de urgentie van deze uitdagingen, en de mogelijkheden die ze bieden, is niets doen geen optie. De maatregelen zijn ambitieus, de uitvoering ervan moet doeltreffend zijn en de effecten ervan moeten regelmatig worden geëvalueerd in functie van de situatie.	Handelen voor het klimaat betekent ook handelen voor sociale rechtvaardigheid, vooral omdat mensen in armoede het meest te lijden hebben onder de gevolgen van de klimaatverandering en de uitputting van de natuurlijke hulpbronnen.	Elke actie moet worden bekeken in het licht van de gevolgen ervan voor het klimaat en de levenskwaliteit. Overheidsbesturen, gemeenten, verenigingen, burgergroeperingen ... Iedereen is betrokken, iedereen moet meedoen. Met name de overheid heeft de plicht het goede voorbeeld te geven.	Actie ondernemen voor het klimaat betekent ook rekening houden met alle andere aspecten van het milieu, zoals biodiversiteit, water, bodem of groene ruimten.

Over de stelling "Met het oog op de klimaatdringendheid en de Europese verplichtingen, is het noodzakelijk om van stimulerende maatregelen over te stappen naar meer bindende/verplichte maatregelen" zijn de meningen verdeeld. 618 respondenten zijn het 'Helemaal niet eens --' terwijl 595 respondenten het 'Helemaal eens ++' zijn, zoals voorgesteld in **Erreur ! Source du renvoi introuvable.**

Figuur 3 – In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stelling?

"Met het oog op de klimaatdringendheid en de Europese verplichtingen, is het noodzakelijk om van stimulerende maatregelen over te stappen naar meer bindende/verplichte maatregelen"

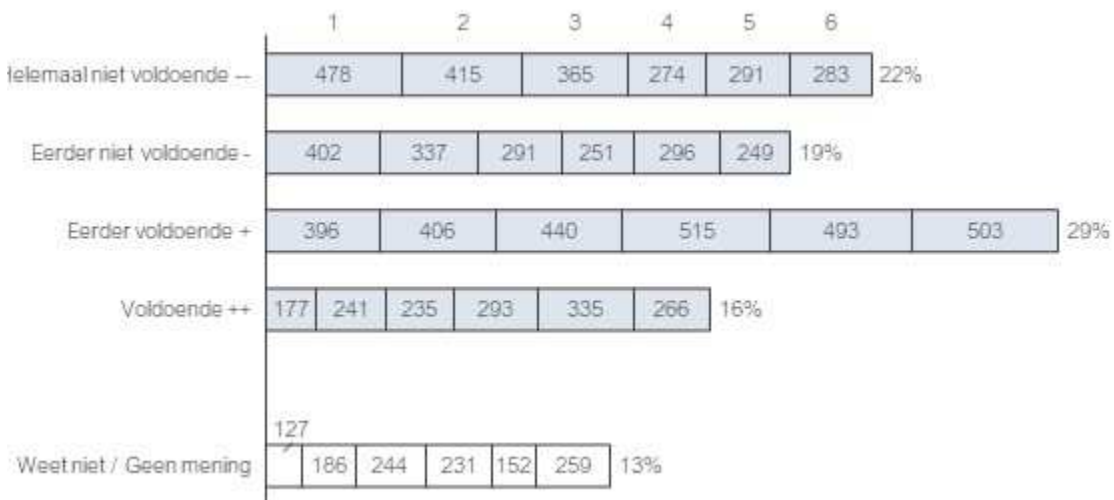

De volgende vraag heeft betrekking op de begeleidende maatregelen die een geleidelijke renovatie mogelijk moeten maken. De resultaten worden voorgesteld in **Erreur ! Source du renvoi introuvable.** De maatregelen 3, 4, 5 en 6 worden met voorrang aangeduid als 'Eerder voldoende +'. Maatregel 1 – over de aanpassing van het premiesysteem – wordt het vaakst als 'Helemaal niet voldoende --' beschouwd, terwijl er geen duidelijke tendens is voor de tweede maatregel (de herziening van de onroerendgoedbelasting). Over het geheel genomen vond 29% van de respondenten de maatregelen 'Eerder voldoende +'.

Figuur 4 – In hoeverre vindt u de onderstaande begeleidende maatregelen voldoende om een geleidelijke renovatie mogelijk te maken?

Het Lucht-Klimaat-Energieplan voorziet in een systeem van verplichte geleidelijke renovatie van woningen, in het bijzonder van zeer slecht geïsoleerde woningen, binnen een periode van 10 jaar. Gebouwen met een huidige EPB-waarde F en G moeten tegen 2033 klasse E bereiken en tegen 2045 moeten alle gebouwen minstens klasse C halen.

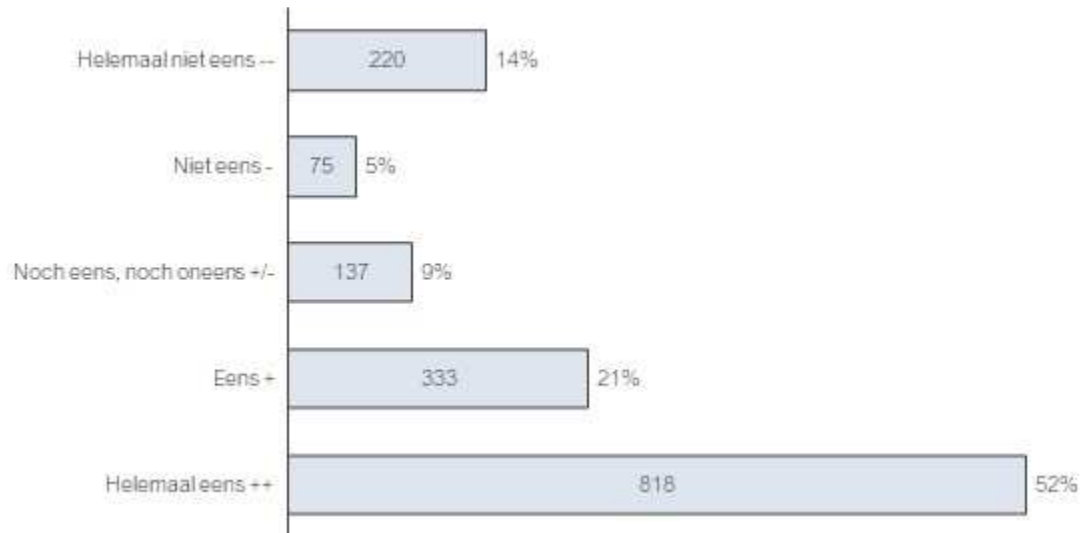
1	2	3	4	5	6
Aanpassing van het premiesysteem, vanaf 2023, om ambitieuze isolatiemaatregelen, gegroepede renovatie en de productie van warmte door middel van hernieuwbare energie te ondersteunen.	Herziening van de onroerendgoedbelasting om energie-investeringen in gebouwen aan te moedigen.	Afstemming van verschillende beleidslijnen inzake stadsplanning en aanpassing van het regelgevingskader voor stadsplanning en erfgoed om energierenovatie te vergemakkelijken.	Verplichting om tegen 2027 een renovatieplan voor mede-eigendommen uit te voeren, aangevuld met steun- en financieringsregelingen.	Verplichting voor overheidsinstaties om in 2024 een algemene langetermijnstrategie te bepalen voor de renovatie van het gebouwenbestand, om tegen 2040 koolstofneutraliteit van overheidsgebouwen te bereiken.	Ontwikkeling van renovatieprojecten per wijk, met name door een test van renovatiecoaching per wijk en de invoering van een extra premie voor projecten die deze logica volgen.

De meeste respondenten (52%, zie **Erreur ! Source du renvoi introuvable.**) zeggen het 'Helemaal eens ++' te zijn met de volgende stelling "Projecten van openbaar nut (uitrusting, huisvesting, infrastructuur ...) moeten in overeenstemming zijn met de klimaatdoelstellingen".

Figuur 5 – In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stelling?

"Projecten van openbaar nut (uitrusting, huisvesting, infrastructuur, enz.) moeten in overeenstemming zijn met de klimaatdoelstellingen."

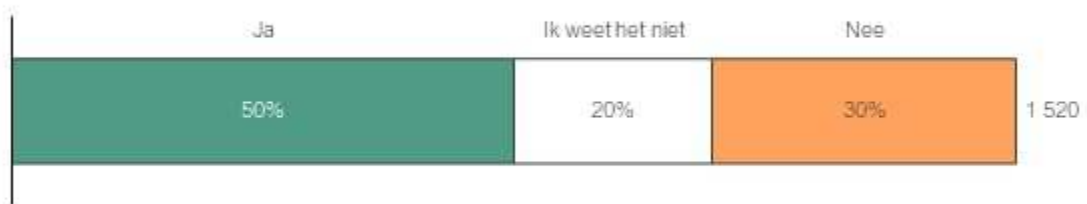
De helft van de respondenten (50%, zie **Erreur ! Source du renvoi introuvable.**) zegt bereid te zijn deel te nemen aan een vrijwillige aanpak van de renovatie per wijk.

Figuur 6 – De strijd tegen klimaatverandering kan ook op buurtniveau worden gevoerd. Daarom stimuleert het Lucht-Klimaat-Energieplan stadsvernieuwing (per wijk).

Het overwegen van energierenovatie op wijkniveau houdt ook een interessant potentieel in, in termen van sociaal-economische voordelen, zoals:

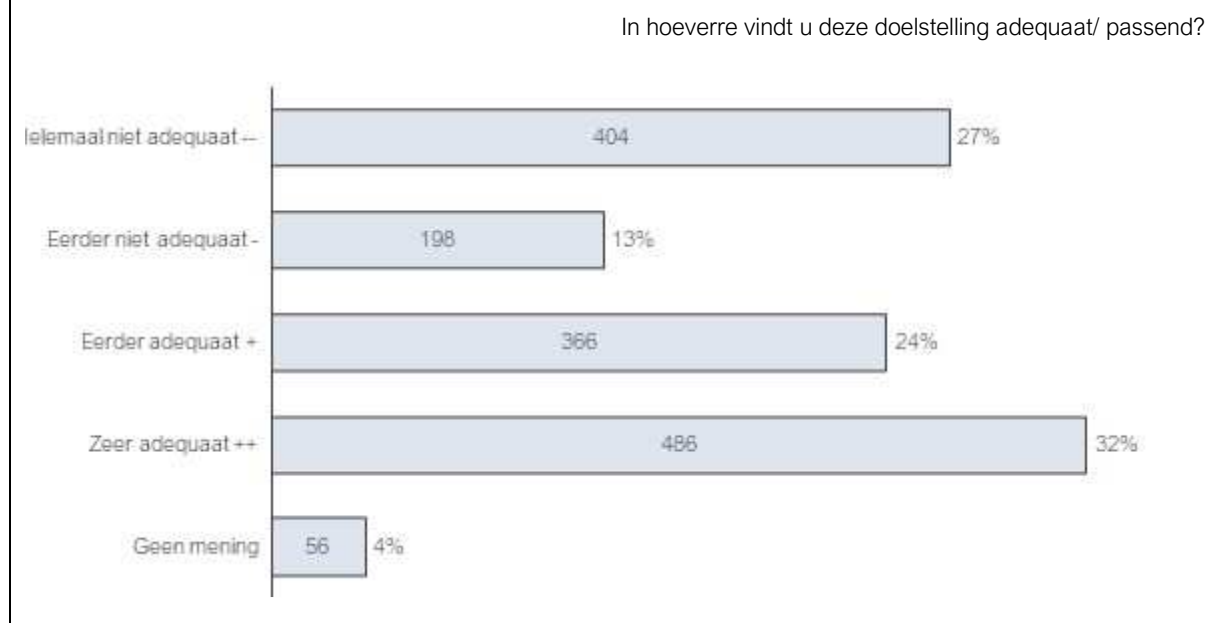
- sociale heropleving
- verbetering van de leefomgeving (breder dan de woning)
- de creatie van lokale economische kansen, financiële empowerment van de wijk enz.
- de mogelijkheid voor het Gewest om haar renovatietempo te verhogen
- de RENOLUTION-premieregeling aan te passen om een extra premie in te voeren voor premieaanvragers die zich aansluiten bij die benadering, en de administratieve procedures soepeler te maken voor renovaties die deel uitmaken van een wijkinitiatief

Zou u bereid zijn om aan dit vrijwillig proces deel te nemen?

Over de geleidelijke afschaffing van de steun voor fossiele brandstoffen zijn de meningen verdeeld. Terwijl 27% van de respondenten vindt dat de doelstelling 'Helemaal niet adequaat --' is, vindt meer dan de helft (56%) de doelstelling 'Eerder adequaat +' of 'Heel adequaat ++' (**Erreur ! Source du renvoi introuvable.**).

Figuur 7 – Het Lucht-Klimaat-Energieplan voorziet in de geleidelijke afschaffing van de steun voor fossiele brandstoffen.

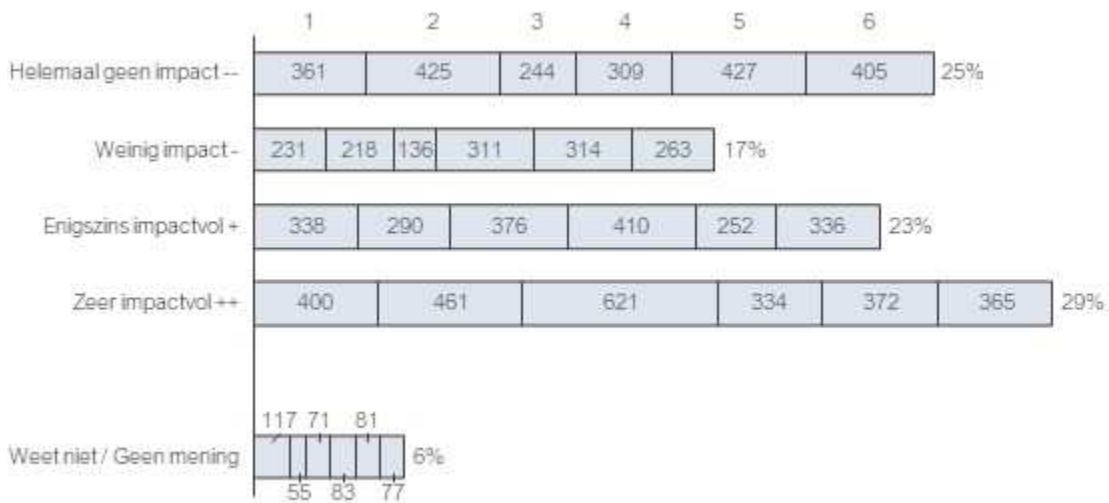

In het openbaar onderzoek werd eveneens gepeild naar de mening van de respondenten over de impact van de verschillende maatregelen die in het LKEP werden genomen op de mobiliteit. Er werden zes maatregelen bestudeerd en als dusdanig opgenomen in **Erreur ! Source du renvoi introuvable.** Het antwoord dat in het algemeen het vaakst werd gegeven, is 'Zeer impactvol ++'. Uit een differentiatie per maatregel blijkt dat maatregel 6 – versterking van de rol van de bewonerskaart – voornamelijk werd beschouwd als 'Helemaal geen impact --'. Alle andere maatregelen werden voornamelijk beoordeeld als 'Zeer impactvol ++'.

Aan de hand van de volgende vraag – samengevat in **Erreur ! Source du renvoi introuvable.** – konden de respondenten aangeven welke technologieën ze het meest relevant achten om de productie van hernieuwbare energie te verhogen, rekening houdend met de specifieke kenmerken van het BHG. Fotovoltaïsche zonne-energie was de populairste keuze, gevolgd door de ontwikkeling van energiegemeenschappen. Biogasproductie en geothermische energie werden het vaakst als laatste keuze aangeduid.

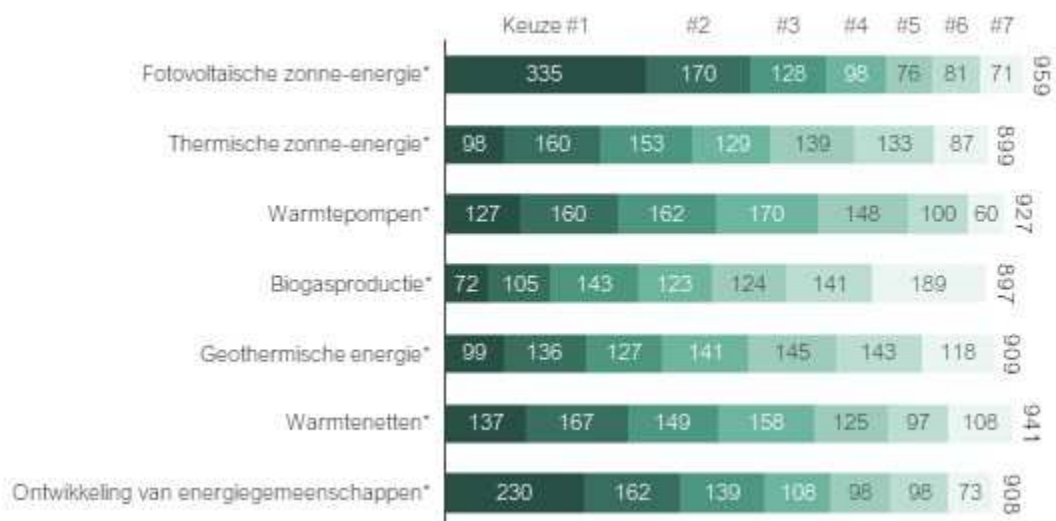
Figuur 8 – Welke impact zullen, volgens u, de volgende maatregelen hebben op de 'actieve' mobiliteit?

1	2	3	4	5	6
Invoering van een slimme kilometerheffing	Vermindering van het aantal parkeerplaatsen	Het principe van de 'stad van de korte afstanden' integreren. (d.i. dat iedereen alles wat hij dagelijks nodig heeft binnen 5 minuten lopen van zijn woning kan vinden)	Autodelen aanmoedigen door verschillende voordelen toe te kennen, zoals vrijstelling van bepaalde belastingen	Ontmoediging van de aankoop van voertuigen die niet geschikt zijn voor verplaatsingen in een stedelijke omgeving	De rol van de (bewoners)parkeerkaart versterken

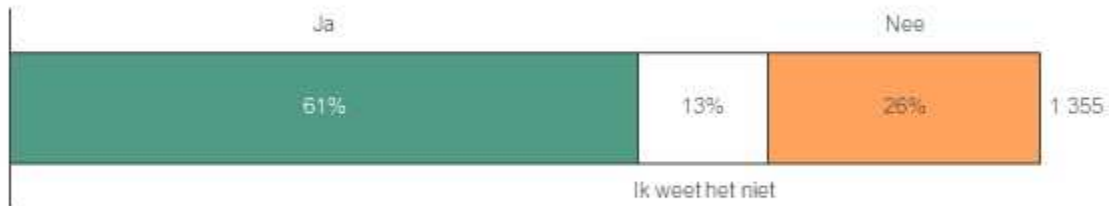
Figuur 9 – Met het nieuwe Lucht-Klimaat-Energieplan bevestigt het Gewest zijn intentie om de productie van hernieuwbare energie te verhogen.

Welke van de volgende 7 technologieën zijn, volgens u, het meest toepasbaar/relevant rekening houdende met de specificiteit van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest?

Zoals voorgesteld in **Erreur ! Source du renvoi introuvable.** vindt de meerderheid van de respondenten het terecht dat het BHG zijn indirecte uitstoot tegen 2050 op hetzelfde niveau wil terugbrengen als de directe uitstoot.

Figuur 10 – Vindt u het terecht dat het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zijn indirecte emissies/uitstoot tot hetzelfde niveau als de directe emissies wil terugbrengen tegen 2050?

Uit **Erreur ! Source du renvoi introuvable.** leren we dat – in het kader van de vermindering van de indirecte uitstoot – de meeste respondenten de verplichting steunen om het 'niet-recycleerbare' afval tegen 2030 met een derde te verminderen om zo het aandeel van verbrand afval terug te dringen.

Figuur 11 – Ondersteunt u, in het kader van de vermindering van indirecte emissies/uitstoot, de verplichting om uw 'niet-recycleerbaar' afval tegen 2030 met een derde te verminderen en op die manier het aandeel van verbrand afval te verminderen?

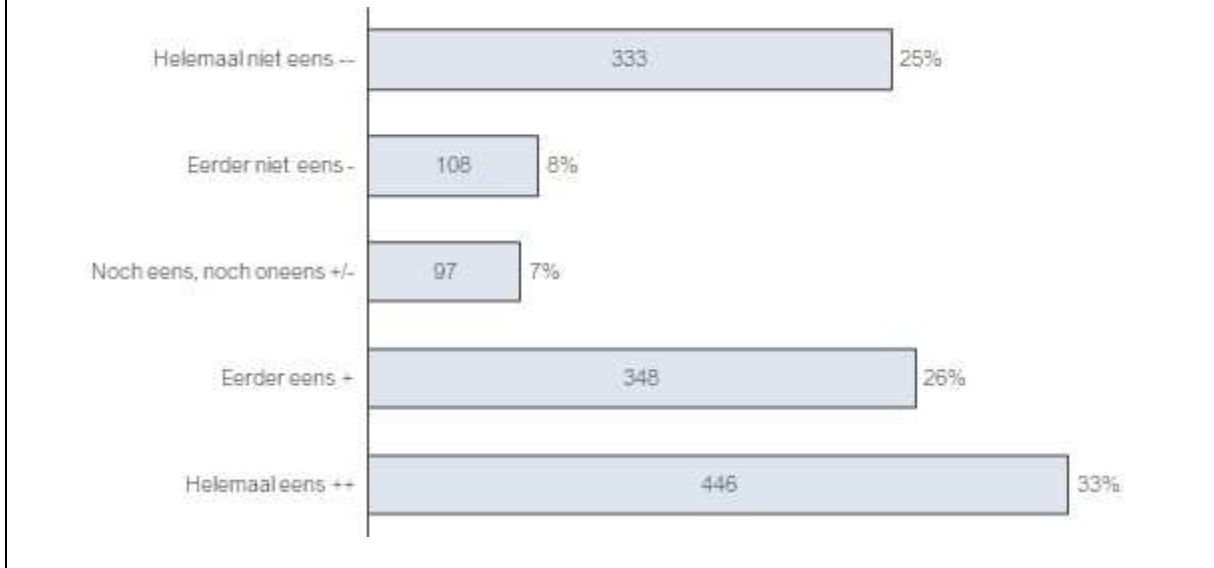

In de vragenlijst kregen de respondenten ook de vraag of ze hun eetgewoonten zouden veranderen om de klimaatverandering aan te pakken. In **Erreur ! Source du renvoi introuvable.** zien we dat de meerderheid (59%) verklaart het 'Eerder eens +' of 'Helemaal eens +' te zijn met deze stelling. Een kwart van de respondenten (25%) zegt het 'Helemaal niet eens --' te zijn met deze stelling.

Figuur 12 – Op wereldschaal is voedsel verantwoordelijk voor 37% van de uitstoot van broeikasgassen.

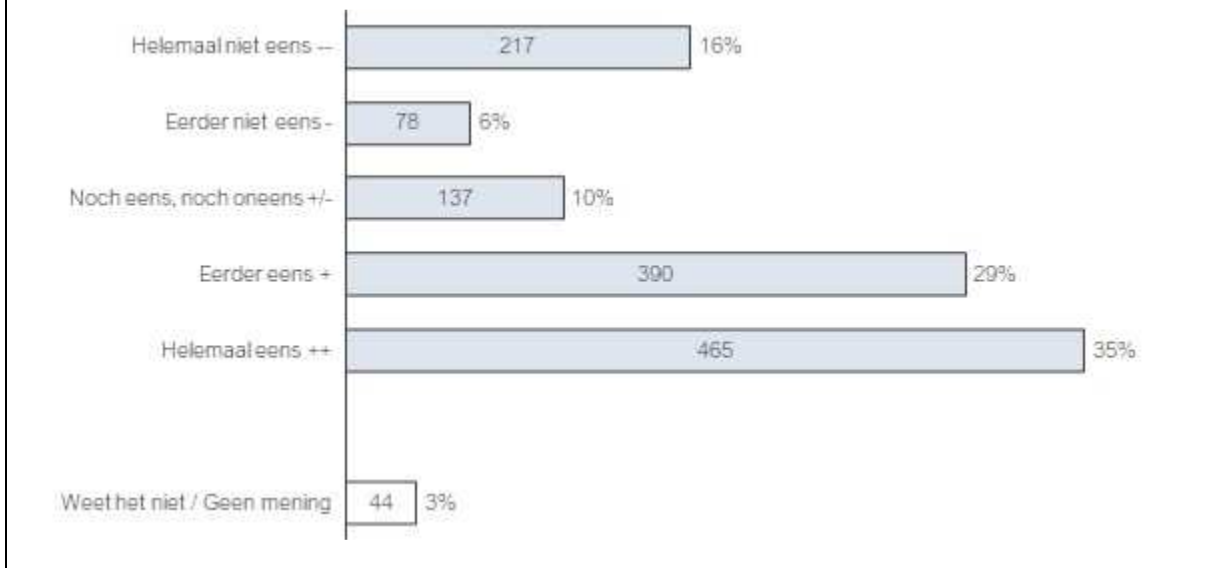
In hoeverre bent u het eens of oneens met het veranderen van uw eetgewoonten om de klimaatverandering aan te pakken?

Eenzijds moeten de gebouwen in Brussel massaal gerenoveerd worden, anderzijds wil het Gewest de uitstoot van indirecte broeikasgassen als gevolg van de productie van materialen en het beheer van bouwafval, zoveel mogelijk beperken. Bijgevolg zou "het gebruik van instrumenten voor de optimalisatie van de duurzaamheid in de bouw verplicht moeten zijn". Een ruime meerderheid van de respondenten (64%) zegt het 'Eerder eens +' of 'Helemaal eens ++' te zijn met deze stelling (**Erreur ! Source du renvoi introuvable.**).

Figuur 13 – Eenzijds moeten de gebouwen in Brussel massaal gerenoveerd worden, anderzijds wil het Gewest de uitstoot van indirecte broeikasgassen als gevolg van de productie van materialen en het beheer van bouwafval, zoveel mogelijk beperken. Er zijn reeds verschillende instrumenten beschikbaar voor het ontwerpen van duurzame gebouwen.

In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stelling? "Het gebruik van instrumenten voor de optimalisatie van de duurzaamheid in de bouw zou verplicht moeten zijn."

De meeste respondenten staan achter het behoud van zoveel mogelijk onbebouwd land om de ecosysteemdiensten van de bodems te optimaliseren. Dat wordt geïllustreerd in **Erreur ! Source du renvoi introuvable.**

Figuur 14 – Het verlies aan biodiversiteit als gevolg van de klimaatverandering heeft en zal rampzalige gevolgen hebben. De stad 'ont-betonnen' helpt haar plaats terug te geven aan de natuur. In het Lucht-Klimaat-Energieplan wordt voorgesteld zoveel mogelijk onbebouwd land te behouden en, voor zover mogelijk, de bodemontwatering op te leggen teneinde hun ecosysteemdiensten te herstellen/optimaliseren.

Ondersteunt u deze maatregel?

Om de gevolgen van de klimaatverandering te verhinderen, voorziet het LKEP in een reeks maatregelen. In de vragenlijst konden de respondenten de impactvolle maatregelen selecteren (**Erreur ! Source du renvoi introuvable.**). De meest populaire maatregelen waren – in volgorde van het aantal uitgebrachte stemmen – 'Concrete acties uitvoeren om de stad groener te maken', en 'Behoud van natuurlijke grond door de voorkeur te geven aan vastgoedontwikkeling op reeds waterdicht gemaakte grond'. 68 respondenten gaven aan dat geen van deze antwoorden volgens hen een grote impact had.

In de vragenlijst konden ook nieuwe voorstellen worden opgenomen. De andere voorstellen waren onder meer:

- het aanplanten/beschermen van bomen (21 respondenten),
- het belang van communicatie/informatie aan de burgers over de gevaren van het klimaat (4 respondenten),
- de bescherming van de biodiversiteit (5 respondenten).

Figuur 15 – Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest moet zich niet alleen aanpassen aan de gevolgen van de klimaatverandering, maar ook bestand zijn tegen andere toekomstige verstoringen.

Welke maatregelen/acties moet, volgens u, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest nemen om zich te beschermen tegen de gevolgen van de klimaatverandering?

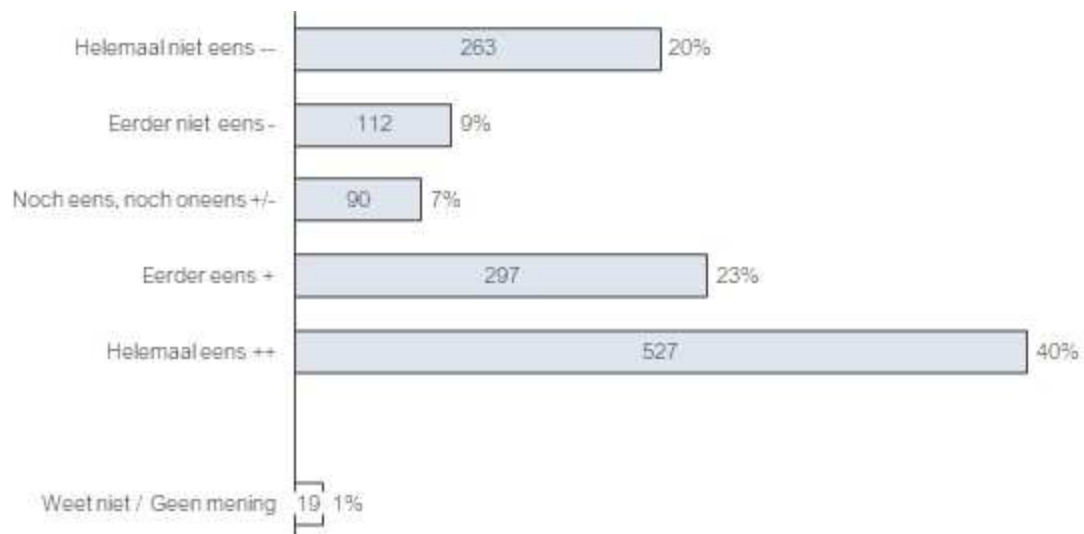

Erreur ! Source du renvoi introuvable. wijst erop dat 40% van de respondenten het 'Helemaal eens ++' is met de stelling "De impact van vervuiling op de gezondheid zou moeten leiden tot een aanscherping van de luchtkwaliteitsnormen, zelfs als de maatregelen waarschijnlijk gevolgen hebben voor mijn dagelijks leven". Een vijfde van de respondenten (20%) is het daarentegen 'Helemaal niet eens --' met deze stelling.

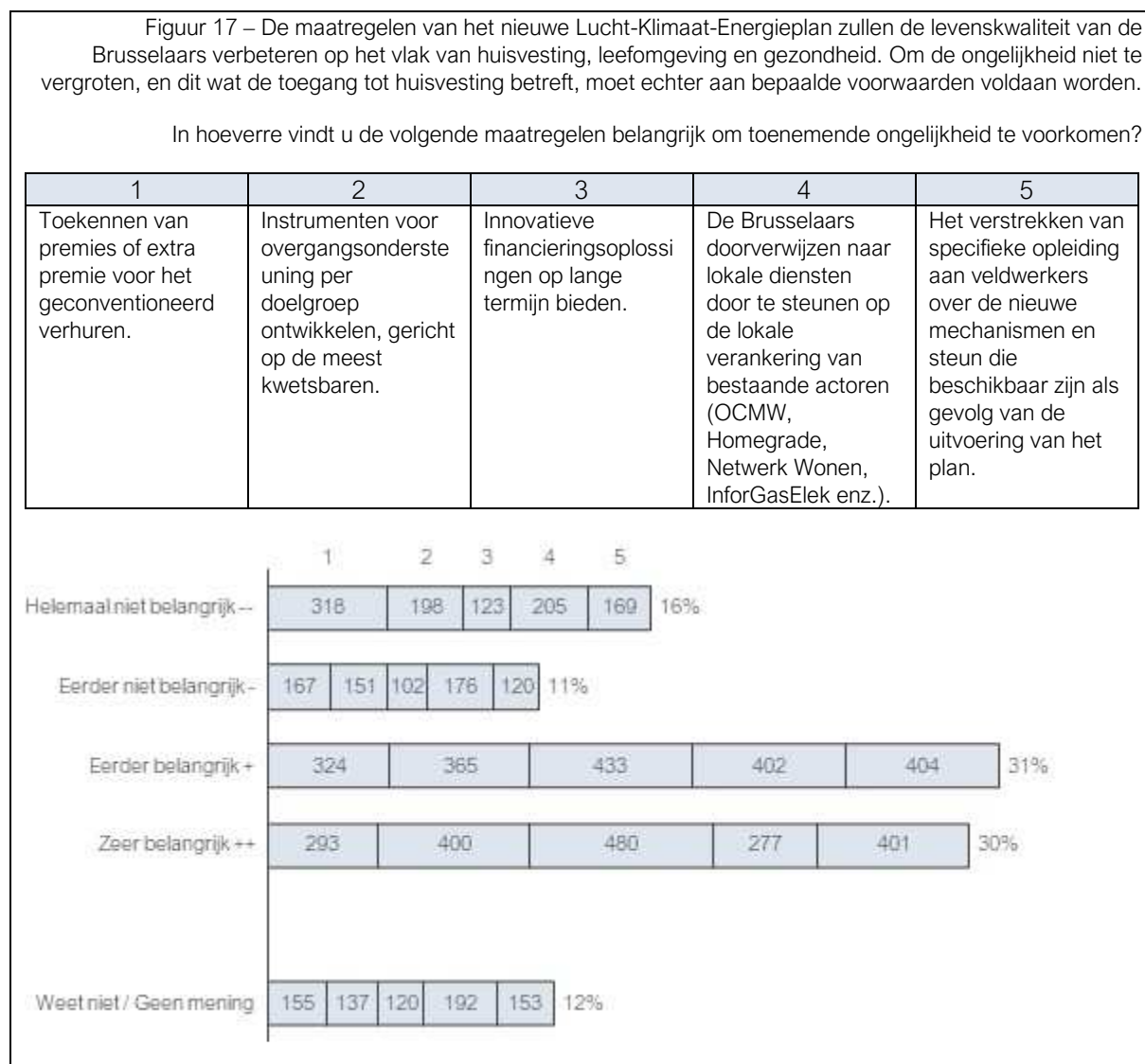
Figuur 16 – Uit het laatste verslag van het Europees Milieuagentschap (gepubliceerd in 2022) blijkt dat de blootstelling aan een luchtverontreiniging – hoger dan de aanbevelingen van de Wereldgezondheidsorganisatie – heeft geleid in 2020 tot 311.000 vroegtijdige sterfgevallen in de 27 EU-lidstaten (EU-27). Voor België werden 5.530 vroegtijdige sterfgevallen geteld.

In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stelling?

"De impact van vervuiling op de gezondheid zou moeten leiden tot een aanscherping van de luchtkwaliteitsnormen, zelfs als de maatregelen waarschijnlijk gevolgen hebben voor mijn dagelijks leven."

De volgende vraag (**Erreur ! Source du renvoi introuvable.**) ging over het belang van vijf maatregelen om toenemende ongelijkheid te voorkomen. Van alle maatregelen vindt een meerderheid (60%) de maatregelen 'Eerder belangrijk +' of 'Zeer belangrijk ++'. De populairste maatregel is 'Innovatieve financieringsoplossingen op lange termijn bieden'.

De volgende vraag, die in een leeg veld moest worden beantwoord, was: "Hoe kunnen we ervoor zorgen dat de uitvoering van het Lucht-Klimaat-Energieplan deel uitmaakt van een benadering van sociale rechtvaardigheid die gericht is op gelijke rechten en collectieve solidariteit van de Brusselaars?". Dit waren onder meer de antwoorden:

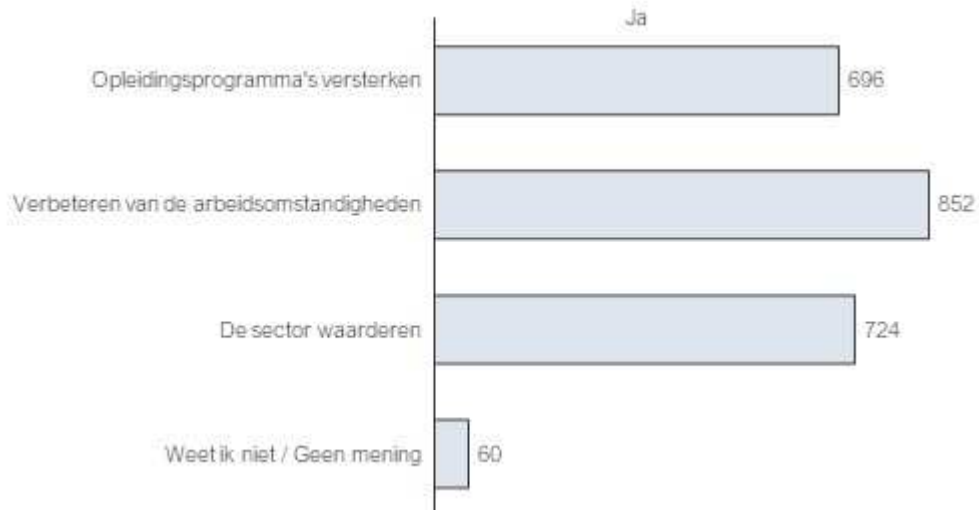
- de nodige premies en subsidies (61 respondenten),
- een wijziging van het belastingstelsel (41 respondenten),
- steun voor renovaties (30 respondenten),
- gratis openbaar vervoer (21 respondenten),
- nood aan een burgerraadpleging (7 respondenten),
- nood om acties te richten op de mensen die het echt nodig hebben (4 respondenten).

Verderop in de vragenlijst konden de respondenten hun voorkeur aanduiden voor de keuze van maatregelen om arbeidskrachten voor de bouwsector aan te trekken en zo de doelstellingen van het LKEP inzake renovatie te bereiken. De meest gekozen maatregel is de verbetering van de arbeidsomstandigheden in de bouwsector (**Erreur ! Source du renvoi introuvable.**). In de vragenlijst konden in een leeg veld ook andere maatregelen worden voorgesteld. Dit was het resultaat:

- het belang van de opleiding van ongeschoolde arbeidskrachten op dit moment (17 respondenten),
- de nood aan aangepast onderwijs (10 respondenten),
- de nood aan een sterkere strijd tegen fiscale fraude (10 respondenten),
- meer omscholingsmogelijkheden (2 respondenten).

Figuur 18 – Om de doelstellingen van het Lucht-Klimaat-Energieplan voor renovatie te halen zullen 16.000 jobs moeten worden gecreëerd.

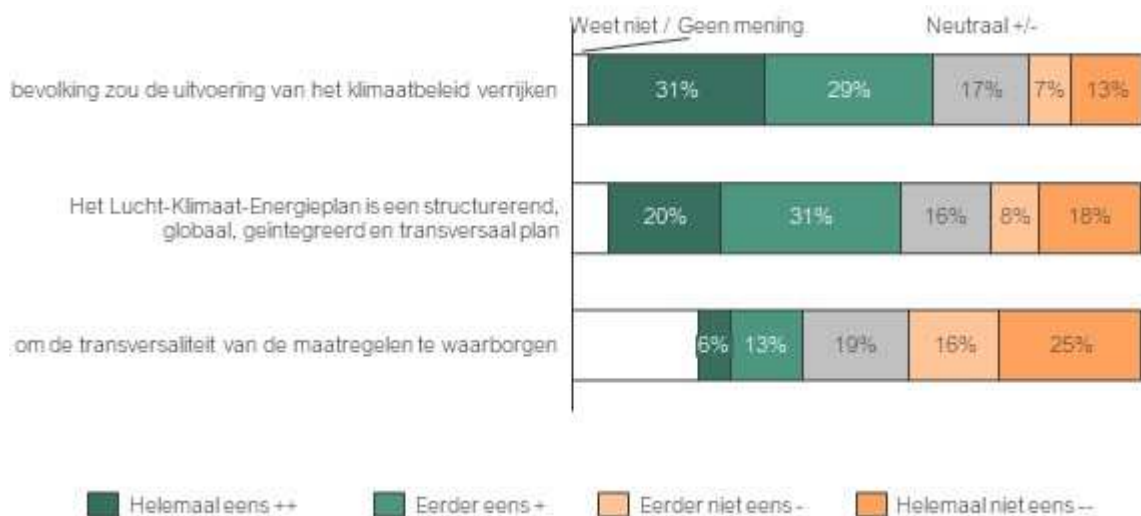
Wat moet er volgens u worden gedaan om arbeidskrachten voor de bouwsector aan te trekken?

Uit de volgende vraag – die wordt voorgesteld in **Erreur ! Source du renvoi introuvable.** – blijkt dat een meerderheid van de respondenten het ten minste 'Eerder eens +' is met de volgende stellingen:

- Meer burgerparticipatie onder de bevolking zou de uitvoering van het klimaatbeleid verrijken, en
- Het LKEP is een structurerend, globaal, geïntegreerd en transversaal plan.

Figuur 19 – In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?

Tot slot vindt 57% dat het LKEP niet alle sectoren en domeinen van de samenleving omvat om de klimaatuitdagingen aan te gaan (**Erreur ! Source du renvoi introuvable.**).

Figuur 20 – Omvat, volgens u, het Lucht-Klimaat-Energieplan alle sectoren en domeinen van de samenleving om de klimaatuitdagingen aan te gaan?

De vraag gaf toestemming voor suggesties voor andere sectoren. Onder de genoemde sectoren:

- 41 adviezen noemen de privé sector en bedrijven,
- 18 belastingen,
- 15 gezondheid,
- 10 nucleaire, en
- 10 de luchtvaartsector.

In de vragenlijst konden ten slotte ook nog suggesties of opmerkingen over het LKEP worden gegeven. Dit waren onder meer de opmerkingen van de respondenten:

- 13 respondenten zouden een minder ambitieus plan willen,
- 9 respondenten zouden een ambitieuzer plan willen,
- 12 respondenten wijzen op het belang van het onderwijs,
- 6 respondenten opperen het idee van gratis openbaar vervoer,
- 6 respondenten benadrukken het belang van de korte ketens.

5. Reacties op de beschouwingen over het openbaar onderzoek

In dit deel wordt specifiek ingegaan op de opmerkingen die zijn ontvangen over de wijze waarop het openbaar onderzoek is uitgevoerd.

Opmerking 1

Sommige burgers waarderen de vorm van het openbaar onderzoek en de ter beschikking gestelde samenvatting van het LEKP. Het ARH, het RL, het GMC, IEB, de SVC, Brulocalis, de gemeenten Jette, Sint-Agatha-Berchem en Molenbeek, alsook enkele burgers betreuren echter dat de termijn voor het indienen van hun advies zo kort was. Volgens hen waren de termijn en de periode niet bevorderlijk voor een grondig begrip van de door LEKP voorgestelde doelstellingen en maatregelen. In sommige van deze adviezen wordt erop gewezen dat het openbaar onderzoek plaatsvindt tijdens de kerstvakantie en andere openbare onderzoeken zoals het BWLKE of de GSV, waardoor de termijn des te ontoereikend is.

De eisen van het BWLKE voor het openbaar onderzoek, met name wat betreft het tijdschema en het rekening houden met de schoolvakanties, zijn allemaal vervuld.

Volgens het tijdschema voor de actualisering van het Nationaal Energie-Klimaatplan (NEKP), dat hoofdzakelijk door het LEKP wordt gevoed, moet het LEKP bovendien uiterlijk in mei 2023 door de Brusselse regering worden goedgekeurd. De termijnen voor het openbaar onderzoek konden dus niet worden verlengd, anders zou het hele Belgische NEKP vertraging hebben opgelopen en zou België zijn blootgesteld aan niet-naleving van de desbetreffende Europese bepalingen en de daaruit voortvloeiende sancties.

Opmerking 2

Een gebrek aan communicatie wordt betreurd door de SVC, die erop wijst dat de gemeente geen enkele presentatie voor de burgers van Anderlecht heeft georganiseerd.

LB heeft de gemeenten de mogelijkheid geboden een presentatie van LEKP voor hun burgers te organiseren (door LB). Alleen de gemeenten Schaarbeek, Jette, Sint-Joost-ten-Node en Evere hebben hierom verzocht. LB heeft voor deze gemeenten twee informatieavonden georganiseerd.

Opmerking 3

Wat de communicatie betreft, betreuren Perspectief en sommige burgers dat bepaalde maatregelen niet voldoende worden gepopulariseerd om gemakkelijk door het grote publiek te worden begrepen. IEB en het RL wijzen ook op de verschillende toepassingsgebieden van het plan (mobiliteit, energie, gebouwen, enz.) die alleen kunnen worden begrepen met kennis van de vele andere plannen waarnaar ze verwijzen, waardoor LEKP voor de meerderheid van de bevolking moeilijk toegankelijk is. Ten slotte betreuren IEB en RL het gebrek aan communicatie en dialoog met de burger over de juiste overgang.

LB is zich bewust van de moeilijkheid om zich dergelijke plannen door de burger toe te eigenen. Daarom blijft LB haar communicatie naar de burger toe verbeteren: het ontwerp-LEKP dat voor openbare raadpleging werd voorgelegd, ging vergezeld van een samenvatting en werd in een aantrekkelijke vorm op de pagina gezet. De online vragenlijst had ook tot doel de burger meer vertrouwd te maken met het plan.

Opmerking 4

De SVC noemt het participatieproces van de online-enquête innovatief. De SVC wijst er echter op dat de online-enquête verwarring scheidt doordat deze wordt gepresenteerd als een participatie-instrument. Bovendien heeft de vragenlijst een dubbel doel: burgers informeren en raadplegen.

Verschillende burgers vonden bepaalde vragen in de online-enquête bevooroordeeld. Zo werd de eerste vraag "Wat vindt u van de belangrijkste doelstellingen van het Lucht-Klimaat-Energieplan?" gerangschikt van "Zeer ambitieus" tot "Zeer onambitieuw" zonder de mogelijkheid te bieden om "Te ambitieus" te kiezen. BRAL benadrukte ook dat de manier waarop de vragen werden gesteld niet garandeert dat de burgers het plan steunen.

IEB en het RL betreuren ook dat deze vragenlijst geen deel uitmaakte van een co-constructieproces met het maatschappelijk middenveld. IEB en het RL wijzen erop dat de kritiek die verschillende verenigingen bij de lancering van het co-constructieproces hebben geuit, niet is verwerkt. IEB herinnert er ook aan dat 39% van de bevolking "digitaal kwetsbaar" is.

LB neemt nota van deze opmerkingen voor eventuele toekomstige openbare onderzoeken.

De online vragenlijst was bedoeld om de betrokkenheid van de burgers bij het plan te vergroten, en werd toegevoegd aan de traditionele mechanismen die van kracht zijn (zie artikel 1.4.9 van BWLKE: affiches in de gemeenten, publicatie in het Belgisch Staatsblad, berichten in de pers, radio- en televisieberichten, raadpleging van het LEKP in de gemeenten en bij BE, beschikbaarheid van documenten op de website van LB, elektronische of papieren antwoorden) zonder deze te vervangen.

Verschillende van deze mechanismen helpen de digitale kloof te bestrijden.

6. Reacties op de algemene beschouwingen over het plan

Opmerkingen over de algemene doelstellingen

Dit deel bevat opmerkingen over de globale doelstellingen van het plan. Opmerkingen over doelstellingen in verband met de krachtlijnen zijn opgenomen in hun respectieve afdelingen.

Opmerking 5

De gemeente Oudergem steunt het idee van een globaal plan. De Stad Brussel steunt de ambitie van dit nieuwe LKEP, dat een reeks ambitieuze doelstellingen in alle beleidsdomeinen omvat. Voorts zal het gedetailleerde karakter van het LKEP de Stad Brussel in staat stellen haar maatregelen te baseren op duidelijke doelstellingen en haar klimaatmaatregelen te prioriteren volgens de aangekondigde termijnen en tijdschema's. De structuur van het document per impactcategorie en per type krachtlijn maakt het gemakkelijker om alle acties te lezen en te begrijpen. De gemeente Sint-Pieters-Woluwe onderstreept de toekomstvisie voor Brussel die door het ontwerp van LKEP wordt gedragen en waardeert met name het ambitieniveau, dat in overeenstemming is met de klimaatuitdaging, alsook de aandacht voor transversale maatregelen.

Brupartners deelt de zorg voor het klimaat en is van mening dat een ambitieus klimaatbeleid nodig is. In dit verband is Brupartners van mening dat de gestelde doelen ambitieus kunnen zijn zolang ze realistisch en aanvaardbaar blijven. De opmerkingen over het '*realisme*' en de '*aanvaardbaarheid*' van de maatregelen van Brupartners zijn in de rest van dit document verwerkt.

Het LKEP is een strategisch document dat geloofwaardig en realistisch wil zijn. De doelstellingen van het LKEP zijn in overeenstemming met de internationale context van het Akkoord van Parijs en met de Europese Klimaatwet, die gericht is op een emissiereductie van 55% tegen 2030 en klimaatneutraliteit tegen 2050.

Net als andere EU-lidstaten wordt ook België, en dus ook het BHG, opgeroepen om zijn klimaatactie en broeikasgasemissiereductiedoelstelling voor 2030 te versterken. In december 2020 gaf de Brusselse Regering via de aanneming van de Klimaatordonnantie in tweede lezing blijk van haar intentie om bij te dragen aan de verhoging van de Europese ambitie en de extra inspanning die van België zou worden gevraagd. De LKEP-doelstelling om de directe gewestelijke broeikasgasemissies tegen 2030 te verlagen met 47% ten opzichte van 1990, is in overeenstemming met de broeikasgasemissiereductiedoelstelling van de EU voor België.

Opmerking 6

De RVG steunt de in het ontwerpplan voorgestelde doelstellingen. Het is echter belangrijk erop te wijzen dat de voorgestelde maatregelen ver achterblijven bij de gestelde doelen.

LB vestigt de aandacht van de RVG op het feit dat uit de prognoses van het LKEP blijkt dat de in het plan vervatte maatregelen het mogelijk maken de daarin vastgestelde doelstellingen te verwezenlijken.

Opmerking 7

Over de definitie van de doelstellingen van het LKEP en het verband met ontwikkelings- of economische indicatoren verschillen sommige organisaties van mening:

- De werkgevers- en middenstandsorganisaties vinden dat er doelstellingen moeten worden vastgelegd voor optimale energie-efficiëntie, d.w.z. maximale energiebesparing per geproduceerde eenheid (industrie) of per vierkante meter (huisvesting) tegen redelijke kosten (in plaats van ambities voor emissiereductie in absolute termen vast te leggen). Doel is de component ontwikkeling en economische groei te integreren.
- De werknemersorganisaties daarentegen vinden dat klimaatbeperkingen deel moeten uitmaken van de economische agenda.
- Het CSV, NW, HR en Buurthuis Bonnevie betreuren een gebrek aan paradigmaverschuiving in de LKEP-benadering weg van een productiegerichte aanpak.
- BRAL vindt dat beperking van de groei in termen van energieverbruik onvoldoende aanwezig is in de LKEP-filosofie. Perspective vindt dat het begrip 'soberheid' meer genoemd moet worden.

- Het CKD steunt de Regering in haar wens om een eerlijke ecologische transitie voor te stellen. Daarom acht het onvermijdelijk om de traditionele economische modellen ter discussie te stellen: de vrije markt en extensief producttransport, hard kapitalisme en oneindige groei.
- The Shifters Belgium zou graag zien dat het LKEP een meer systematische aanpak van de transitie hanteert. De organisatie bekritiseert de huidige versie van het LKEP omdat er geen echt transitieplan wordt beschreven.

LB vestigt de aandacht van de werkgevers- en middenstandsorganisaties op het feit dat de kwestie van de energie-efficiëntie een centraal element van het LKEP is en transversaal in het hele document aan bod komt, met bijzondere aandacht voor de sectoren bouw en transport. Daarnaast worden ook de aspecten eerlijke transitie, economische ontwikkeling en werkgelegenheid uitgebreid besproken in het document - met name in hoofdstuk 6, over de voorwaarden voor het welslagen van het LKEP.

Opmerking 8

Wat de perspectieven op langere termijn dan het tijdschema van het LKEP betreft, merken het GCTO en Perspective op dat het LKEP een gelegenheid is om een visie op zeer lange termijn te ontwikkelen, ondanks de onzekerheden die inherent zijn aan de klimaatuitdagingen. Door naast de LKEP-termijnen ook een visie voor het Gewest tegen 2100 op te nemen, zou het plan een stabiele, ambitieuze langetermijndynamiek kunnen bevatten.

Perspective stelt dat in het LKEP een termijn van 2050 moet worden opgenomen.

In artikel 1.4.1 van het BWLKE wordt het juridisch kader rond het LKEP omschreven: het LKEP bevat de maatregelen om de doelstellingen van het Gewest inzake luchtkwaliteit, klimaat en energie te verwezenlijken. Daarin worden de maatregelen omschreven die over een periode van vijf jaar moeten worden uitgevoerd om deze doelstellingen te bereiken.

Er zij ook op gewezen dat het LKEP input levert voor de door Europa opgelegde actualisering van het NEKP, dat 2030 als tijdshorizon heeft.

In artikel 1.2.4. bepaalt het BWLKE echter dat de Regering ten minste om de tien jaar vóór de uitwerking van het LKEP een strategie moet uitwerken voor de lange termijn op 30 jaar, die met name tot doel heeft de sectorale verdeling van de doelstellingen voor de vermindering van de rechtstreekse en onrechtstreekse uitstoot van broeikasgassen te specificeren. De ontwikkeling van deze strategie is ook uitdrukkelijk voorzien in het LKEP, in de vorm van een langetermijnstrategie voor een koolstofarm Brussel tegen 2050, die ook in de GBV 2019-2024 is opgenomen. Deze strategie zal het onderwerp zijn van een proces van co-constructie met de overheden, maar ook met de burgers, via de Burgervergadering voor het klimaat.

Deze twee documenten mogen dus niet met elkaar worden verward. Het LKEP is niet bedoeld voor een langere tijdshorizon. Het is de langetermijnstrategie die in deze behoefte voorziet.

R4C vraagt of de toezeggingen in de Klimaatordonnantie van ten minste 67% reductie in 2040 en 90% reductie in 2050 ten opzichte van 2005 worden gehandhaafd of verhoogd in het LKEP.

De tussentijdse doelstelling voor 2040 stuurt de gewestelijke maatregelen niet op dezelfde manier als de doelstelling voor 2030 (die in het LKEP wordt herzien en aangepast aan de verminderingen die tegen die datum worden verwacht als gevolg van de uitvoering van het LKEP), of de doelstelling van koolstofneutraliteit voor 2050, die is vastgelegd in de Klimaatordonnantie. Ze is afgeleid van een eenvoudige extrapolatie van het traject voor directe emissiereductie van 2030 (aangepast aan het LKEP) tot 2050 (overeenkomstig de Klimaatordonnantie). Als zodanig kan ze zo nodig worden herzien, in tegenstelling tot de doelstelling voor 2050.

Opmerking 9

The Shifters Belgium plaatst vraagtekens bij de samenhang tussen de globale emissiereductiedoelstelling en de sectorale doelstellingen. The Shifters Belgium vraagt zich af hoe de doelstelling van 35% vermindering van de broeikasgasemissies door mobiliteit, de op één na grootste emissiepost van het Gewest, eigenlijk strookt met de algemene doelstelling.

De doelstelling voor de vermindering van de mobiliteitsemissies is vastgelegd in het Gewestelijk mobiliteitsplan GoodMove, en niet in het LKEP. Het LKEP houdt daar echter rekening mee bij de berekening van de emissiereducties die met de uitvoering ervan zullen worden bereikt. Beide doelstellingen vullen elkaar dus aan.

Opmerking 10

VOORGESTELDE BIJKOMENDE DOELSTELLINGEN

Sommige organisaties noemen nieuwe doelstellingen die volgens hen in het LKEP kunnen worden opgenomen.

Opmerking 11

Het CKD stelt voor de doelstellingen inzake vermindering van broeikasgasemissies te koppelen aan de strijd tegen het uitsterven van de biodiversiteit, onder meer door toezicht op het landgebruik. Het CKD is van mening dat de ecosystemen dringend meer oppervlakte moeten krijgen en dat plannen en maatregelen de ondersteuning van ecosystemen, 'rewilding' en de vermindering van onze ruimtelijke voetafdruk moeten integreren, wat de verdichting van stedelijke gebieden, de verdichting van centra (steden en dorpen) en de vermindering van de vleesproductie impliceert.

De doelstellingen zijn geïntegreerd in het LKEP, in punt 4.2 'Stedelijk milieu en aanpassing aan de effecten van klimaatverandering', en in pijler 5 daarvan - Het stadsmilieu en zijn natuurlijke hulpbronnen beter wapenen tegen de klimaatverandering - die ten *doel heeft ons stedelijk milieu en de verschillende natuurlijke hulpbronnen (bodem, water, lucht, natuur, bos) beter bestand te maken tegen de effecten van klimaatverandering.*

Opmerking 12

Infor GasElek zou graag een expliciete doelstelling zien van toegang tot voldoende energie voor iedereen voor de basisbehoeften.

Het LKEP gaat uitdrukkelijk in op de toegang tot energie. De basisbehoeften aan energie variëren sterk naar gelang van de situatie en kunnen in de loop van de tijd aanzienlijk variëren: het lijkt moeilijk om een berekeningsformule vast te leggen die voldoende relevant en toch uitvoerbaar is om voor elk huishouden een objectief billijke en voldoende hoeveelheid te 'erkennen'.

Opmerking 13

The Shifters Belgium wenst dat het LKEP rekening houdt met het risico van een onderbreking of althans een plotse daling van de koolwaterstofvoorziening, aangezien het dit als een essentiële voorwaarde voor de transitie beschouwt.

De bevoorradingszekerheid is een federale bevoegdheid. Het LKEP voorziet echter in een reeks maatregelen om het gewestelijke energieverbruik te verminderen.

Brupartners benadrukt het belang van goede bewustmaking/voorlichting en stelt voor bewustmakings-/voorlichtingsmaatregelen op te nemen in het verplicht onderwijs en de beroepsopleidingen. Unicef België pleit ook voor bewustmakingsactiviteiten op scholen voor jongeren en kinderen. Unicef België verwelkomt het plan omdat elk ambitieus plan voor een beter milieu positief bijdraagt tot de rechten van kinderen, maar zou graag zien dat de betrokkenheid van kinderen als klimaactoren meer wordt vermeld. Een van de uitdagingen van deze bewustmakingscampagnes is ook een positief antwoord te geven op de eco-angst waarvan steeds meer kinderen te lijden hebben.

In hoofdstuk 6.3 van het LKEP is een reeks maatregelen opgenomen om de burgers, en met name jongeren, bewuster te maken. Deze maatregelen zijn naar aanleiding van dit verzoek aangevuld: er is een verwijzing naar kinderen en basisscholen toegevoegd. Het Gewest beschikt echter niet over de nodige communautaire bevoegdheden om in de onderwijsprogramma's in te grijpen.

Opmerkingen over de financiering van de uitvoering van het LKEP

Opmerking 14

De vragen in verband met de bestaande financieringsinstrumenten in de bouwsector worden behandeld in deel 7 - gebouwen.

Veel organisaties maken zich echter zorgen over de algemene financiering van de uitvoering van het LKEP. Meer in het bijzonder:

- De Adviesraad voor Huisvesting, de gemeente Oudergem, Brulocalis, de gemeente Sint-Lambrechts-Woluwe, de gemeente Molenbeek en de gemeente Sint-Agatha-Berchem stellen de financiële haalbaarheid van de uitvoering van de ambitieuze doelstellingen van het LKEP in vraag. In het algemeen beveelt het RVG de Regering aan om na te denken over de financiering van de energietransitie: deze financiering moet sociaal rechtvaardig zijn en zoveel mogelijk mensen de mogelijkheid bieden om deel te nemen, waarbij een tweedeling wordt vermeden waarbij de meest welvarende burgers zouden profiteren van de financiële voordelen die aan de energietransitie verbonden zijn, terwijl de meest kwetsbare burgers aan de fossiele infrastructuur gekluisterd zouden blijven. Brupartners dringt erop aan dat de financiering van het klimaatbeleid van het Gewest en de budgetten voor de uitvoering ervan in overeenstemming moeten zijn met de hoge ambities en de verwezenlijking van de doelstellingen mogelijk moeten maken.
- Het CKD is bezorgd over het gebrek aan precisie in de timing, de kwantificering en de budgettering van de maatregelen. De RVG wijst op het ontbreken van een verwijzing naar de financiering van de door het LKEP beoogde oplossingen. Brupartners stelt voor om voor elke overwogen maatregel de financiële kosten voor het Gewest te ramen en mogelijke financieringsbronnen aan te wijzen. De RL wenst derhalve een duidelijk overzicht van de beschikbare en benodigde financiële middelen per pijler en per financieringsbron om de verdeling van de middelen te kunnen ramen. De vzw Grootouders voor het Klimaat wenst dat dit plan wordt aangevuld met een raming van de particuliere en openbare budgetten die nodig zullen zijn voor de uitvoering van de aanbevolen maatregelen en met name voor de renovatie van gebouwen.
- Volgens de RL zal het plan hoogstwaarschijnlijk negatieve gevolgen hebben door de financiële kosten van de maatregelen op het gebied van renovatieplannen, de geleidelijke uitstap uit fossiele brandstoffen en de bevordering van hernieuwbare elektriciteit en WP. Daarom is het van cruciaal belang dat op deze gebieden voldoende steunmaatregelen worden genomen om de noodzakelijke transitie voor iedereen mogelijk te maken. De gemeente Sint-Joost-ten-Node benadrukt dat het Gewest een zeer groot budget moet uittrekken voor burgerhulp om aan de energieverplichtingen te voldoen. Brupartners benadrukt ook het belang van de toegankelijkheid van ondersteuningsmechanismen parallel aan de inwerkingtreding van de geplande verplichtingen. De organisatie meent dat deze financiering omvangrijker en structureler moet zijn dan wat thans is gepland, met name om alle actoren een sociaal en economisch draagvlak te garanderen. Brupartners stelt voor bijzondere aandacht te besteden aan de situatie van actoren die het moeilijker hebben om te investeren en dringt erop aan dat begeleidende maatregelen of renovatiesteun voor huurders ook beschikbaar moet zijn voor bedrijven. Ten slotte dringt Brupartners erop aan dat middelen moeten worden uitgetrokken voor de uitvoering van steunmaatregelen die specifiek gericht zijn op het publiek dat rechtstreeks betrokken is bij de ambities en maatregelen in het kader van de strijd tegen de klimaatopwarming en de energietransitie (automobielsector, huisvestingssector, verwarmingsspecialisten ...).
- De werknemersvertegenwoordigersorganisaties achten het noodzakelijk ervoor te zorgen dat de overheid voldoende (personele en financiële) middelen krijgt om haar taken uit te voeren. De Stad Brussel is ook van mening dat de instrumenten waarover de overheden beschikken niet volstaan om de ambities van het LKEP te verwezenlijken.
- De werkgevers- en middenstandsorganisaties vragen dat wordt nagedacht over de optimalisering van de bestaande middelen met het oog op een betere doeltreffendheid en administratieve vereenvoudiging, zonder dat de middelen van de administratie aanzienlijk moeten worden verhoogd en zonder nieuwe belastingen te heffen.

- De gemeente Sint-Joost-ten-Node vraagt om steun aan publieke actoren (gemeenten, sociale huisvestingsmaatschappijen enz.) opdat zij hun verplichtingen kunnen nakomen.
- De gemeente Sint-Pieters-Woluwe betreurt het gebrek aan duidelijkheid over de technische, financiële en opleidingssteun die aan de gemeenten ter beschikking zal worden gesteld om deze ambitieuze doelstellingen te verwezenlijken.

Het LKEP is een strategisch document, over de financiering waarvan zal worden onderhandeld binnen de normale begrotingscyclus van de Regering. Een realistische beoordeling van de kosten van de uitvoering van de maatregelen is in een zo vroeg stadium niet mogelijk, omdat de details van de uitvoering soms nog onvoldoende zijn beschreven.

Een van de uitdagingen bestaat erin het bestaande kapitaal en de investeringen van het Gewest gedeeltelijk te heroriënteren, nieuwe financieringsbronnen te vinden en nieuwe financiële instrumenten te ontwikkelen. De financieringsstrategie van het LKEP omvat ook het zoeken naar partnerschappen voor de medefinanciering van innovatieve projecten.

Het LKEP wil ook financieringsinstrumenten ontwikkelen waarmee het Gewest toegang krijgt tot de beschikbare Europese financieringsbronnen, het gebruik van particuliere financiering maximaliseren, met name via investeringsmechanismen van derden, en de nieuwe investeringsstrategie onder leiding van Finance.brussels voortzetten in het kader van haar herkapitalisatie.

Bovendien verenigt de in 2021 opgerichte Alliantie RENOLUTION een honderdtal openbare, particuliere en verenigingsorganisaties die betrokken zijn bij de renovatiestrategie voor gebouwen in het Gewest. Als ruimte voor samenwerking en overleg, georganiseerd rond 7 thematische workshops en 4 transversale domeinen, ontwikkelt de Alliantie coherente en innovatieve oplossingen om de ambitieuze doelstellingen van de RENOLUTION-strategie te verwezenlijken. Een workshop Financiering is specifiek belast met het ontwikkelen of verbeteren van financierings- en steunmechanismen voor duurzame en circulaire renovatie, en het verkennen van nieuwe financieringsbronnen. Het LKEP is gewijzigd om de duurzaamheid in de tijd van de in het kader van de Alliantie Renolution ondernomen acties te verzekeren.

Opmerking 15

Met betrekking tot het voornemen van het BHG om de acties van lokale overheden en burgers via verschillende financieringsmechanismen te ondersteunen, wensen de gemeenten Jette en Ukkel een vereenvoudiging van de aanvraagdossiers om deelname aan te moedigen.

LB neemt akte van deze opmerking.

Opmerkingen over de technische haalbaarheid en de governance

Dit deel bevat algemene opmerkingen over de technische haalbaarheid en de governance van het plan. Ook werden specifieke technische vragen over bepaalde maatregelen gesteld. Op deze opmerkingen wordt per krachtlijn ingegaan, verder in dit document.

Opmerking 16

De ARH plaatst vraagtekens bij de technische haalbaarheid van de doelstellingen van het LKEP. De RL, en sommige burgers, merken op dat dit nieuwe LKEP weinig details biedt over hoe deze ambitieuze doelstellingen zullen worden bereikt. De gemeenten Sint-Agatha-Berchem, Oudergem en Jette en BRAL betreuren het gebrek aan duidelijkheid en precisie over de manier waarop deze doelstellingen zullen worden bereikt. De gemeente Oudergem maakt zich zorgen over de haalbaarheid van alle maatregelen binnen het gegeven tijdsbestek. Brupartners benadrukt het belang van een in een vroeg stadium beschikbaar, duidelijk en expliciet tijdschema voor de uitvoering van maatregelen om de klimaatdoelstellingen te bereiken, zodat optimaal kan worden geanticipeerd op de opleidingsbehoeften en efficiënte en coherente investeringen mogelijk zijn.

De leden van het GCTO, de GOC en Perspective benadrukken de noodzaak om maatregelen te prioriteren. Gezien het aantal maatregelen in het LKEP zou het voorstellen van een hiërarchie en het stellen van duurzame prioriteiten in de maatregelen de instellingen immers in staat stellen hun verantwoordelijkheid te

nemen en hun acties te structureren om de doelstellingen van het LKEP te bereiken. Deze prioritering moet onder meer gebaseerd zijn op criteria van efficiëntie, schaal, eenvoud van uitvoering of begrotingsevenwicht, om te bepalen welke maatregelen qua effecten en resultaten het meest geschikt zijn in verhouding tot de te leveren inspanningen.

Het LKEP is een strategisch document waarvan de maatregelen binnen vijf jaar na de opstelling ervan worden uitgevoerd, zonder specifieke prioritering: alle maatregelen moeten worden uitgevoerd om ervoor te zorgen dat de doelstellingen worden bereikt. Aangezien de maatregelen niet altijd door dezelfde organisaties worden uitgevoerd, is het bovendien niet altijd nodig prioriteiten te stellen: een parallelle uitvoering is realistisch.

De wijze waarop bepaalde maatregelen operationeel zullen worden gemaakt, wordt niet altijd gespecificeerd en zal in een later stadium worden bepaald. Sommige maatregelen worden echter reeds uitgevoerd of zijn reeds het voorwerp van regeringsbesluiten, en in dit geval wordt de uitvoering ervan beschreven.

Opmerking 17

Om de doeltreffendheid van het plan te vergroten, dringen de leden van het GCTO, de GOC en Perspective erop aan dat in het plan volledig wordt aangegeven welke actoren verantwoordelijk zijn voor de uitvoering van de maatregelen. Zij stellen voor de definitie van de concrete maatregelen in overleg met de betrokken overheidsdiensten te ontwikkelen of aan te passen. Ook BRAL wijst erop dat het niet altijd duidelijk is welke organisatie verantwoordelijk is voor welke maatregel.

Brupartners vraagt dat de uitvoering van de maatregelen ter verwezenlijking van de klimaatambities van het Gewest regelmatig wordt geëvalueerd en dat de geldende maatregelen zo nodig worden aangepast in het licht van de conclusies van deze evaluaties. De RL en het CKD willen ook dat het LKEP concrete en meetbare indicatoren bevat om de sociale en milieueffecten ervan te verifiëren. IEB heeft vragen over de follow-up en de monitoring van de bindende maatregelen: aan wie zullen de resultaten van de monitoring worden voorgelegd? Wie moet er dan voor zorgen dat tot consistente maatregelen wordt besloten?

NW, HR, Fabrik en Buurthuis Bonnevie vragen zich af of het in het plan genoemde gedeelde bestuur aandacht krijgt bij de uitvoering van de regelgeving op het meer operationele niveau.

Wat de governance betreft, zal de Stuurgroep Klimaat (het orgaan dat in Brussel verantwoordelijk is voor de beleidsbepalingen inzake de klimaatuitdagingen), die zal worden geïnstitutionaliseerd tot Gewestelijk Klimaatcomité en waarin vertegenwoordigers van de ministers zitting hebben wier bevoegdheden een impact of invloed hebben op de klimaatkwesities, belast zijn met het vastleggen van de modaliteiten voor de uitvoering van de maatregelen waar die nog niet zijn vastgelegd.

Daarnaast is een Interdisciplinaire Klimaatcel opgericht, waarin de overheden waarvan de bevoegdheden een impact of invloed hebben op de klimaatproblematiek (Brussel Mobiliteit, Brussel Huisvesting, Brussel Economie en Werkgelegenheid, URBAN, Perspective en LB) zijn samengebracht. LB coördineert deze cel. Ze is zowel verantwoordelijk voor de uitvoering van de verschillende maatregelen van het LKEP, voor het toezicht daarop (aan de hand van een reeks indicatoren) als voor de voorbereiding van het volgende Lucht-Klimaat-Energieplan (in september 2027, overeenkomstig het BWLKE). Zij zal ook verantwoordelijk zijn voor de samenhang in de regelgeving.

De evaluatie van het klimaatbeleid is voortaan toevertrouwd aan het CKD, dat bestaat uit 8 deskundigen in uiteenlopende domeinen zoals stedenbouw, economie, energie, mobiliteit enz. Dit comité is belast met het opstellen van een jaarlijks rapport waarin de overheidsmaatregelen van het Brussels Gewest om de klimaatuitdaging aan te gaan worden geëvalueerd. Dit verslag wordt aan de Regering en het Parlement voorgelegd. De rol van het CKD is in het LKEP versterkt: drie jaar na de oprichting worden zijn opdrachten geëvalueerd om te bekijken of het nodig is zijn taken nader te omschrijven, met name met betrekking tot de noodzaak om in zijn jaarverslag aan te geven welke overheidsmaatregelen zouden ontbreken voor de verwezenlijking van de klimaatdoelstellingen van het Gewest en om de tekortkomingen in termen van broeikasgasemissies en verontreinigende stoffen te beoordelen.

De gemeente Oudergem en de gemeente Sint-Lambrechts-Woluwe betreuren dat de lokale overheden niet zijn opgenomen in de doelstellingen voor burgerparticipatie/lokale democratie (p. 170 en 171 van het LKEP). Brulocalis merkt ook op dat gemeenten in dit hoofdstuk niet worden genoemd, hoewel zij een cruciale rol spelen bij participatie en lokale democratie. Ten eerste binnen de gemeentelijke klimaatactieprogramma's zelf, waar het participatieve element van fundamenteel belang is.

Voor wat de participatie en de essentiële rol van de gemeenten betreft, voorziet het ontwerp van LKEP dat "de samenwerking met de verschillende Brusselse overheidsdiensten op het gebied van participatie en raadpleging" zal worden versterkt. De band met de gemeenten wordt toegelicht in hoofdstuk 1.3: verticale klimaatgovernance: van het gewest via de gemeenten en de wijken naar de Brusselaars.

Opmerkingen over de samenhang met andere plannen en beleidslijnen

Opmerking 18

Volgens het GCTO zouden de coördinatie en de banden met de andere Belgische gefedereerde entiteiten het mogelijk moeten maken dat het plan een impact heeft buiten het Gewest.

LB is een (actief) lid van de intra-Belgische overlegorganen die verband houden met de in het LKEP behandelde onderwerpen, of het nu gaat om energie (CONCERE), klimaat (Nationale Klimaatcommissie) of milieu (CCIM en de Interministeriële Conferentie Leefmilieu), en van alle werkgroepen die daarin zijn opgericht, zoals de Coördinatiegroep BKG, de Stuurgroep ATMOS enz. Deze instanties worden regelmatig in het LKEP genoemd.

Het LKEP vermeldt uitdrukkelijk deze coördinatie met andere entiteiten, hetzij globaal, hetzij specifiek met betrekking tot een bepaalde maatregel of een bepaald thema (zoals mobiliteit).

Opmerking 19

De leden van het GCTO herinneren eraan dat het LKEP onderworpen is aan de beperking van meerdere Europese doelstellingen, die reeds duidelijk in het plan zijn aangegeven. Andere Europese doelstellingen waarover momenteel wordt onderhandeld, kunnen ook relevant zijn, met name voor aanpassingsmaatregelen, zoals de doelstellingen voor het herstel van stedelijke ecosystemen. Volgens hen zou het LKEP er baat bij hebben deze acties en hun interacties te integreren om zijn impact en bijdrage aan de verwezenlijking van de klimaatdoelstellingen te versterken en ze op te nemen in de gewestelijke follow-up van de doelstellingen voor duurzame ontwikkeling.

Het lijkt niet passend om in het LKEP doelstellingen op te nemen waarover op Europees niveau nog wordt onderhandeld, zoals doelstellingen voor het herstel van stedelijke ecosystemen. Zodra die doelstellingen op Europees niveau zijn vastgelegd, zal het Gewest nagaan welke instrumenten het meest geschikt zijn om ze te bereiken (bijvoorbeeld de aanneming van een ordonnantie en/of de herziening van het Natuurplan).

Opmerking 20

BRAL geeft aan dat de herhaling van maatregelen uit andere plannen in het LKEP het moeilijk maakt de LKEP-specifieke maatregelen te identificeren.

Het LKEP wil de lezer een overzicht bieden van de gewestelijke acties inzake lucht, klimaat en energie. Een dergelijk beeld is essentieel om de door het LKEP voorgestelde aanvullende maatregelen te begrijpen.

Opmerking 21

De leden van het GCTO wijzen erop dat rekening moet worden gehouden met de synergieën die nodig zijn in het kader van de missie '100 klimaatneutrale en slimme steden tegen 2030'. Een burger vestigt ook de aandacht op de inconsistentie tussen de doelstelling van deze missie en de doelstellingen van het LKEP.

Het LKEP is het referentie-instrument voor de planning van het Gewest inzake lucht, klimaat en energie. Het vindt zijn juridische grondslag in het BWLKE. Dit plan bevat dus de doelstellingen van het Gewest op het vlak van lucht, klimaat en energie.

De missie '100 klimaatneutrale en slimme steden tegen 2030' wil innovatie en oplossingen stimuleren om zo snel mogelijk koolstofneutraliteit te bereiken. Binnen deze missie wordt de doelstelling van neutraliteit in 2030 weerspiegeld in een kader van experimenten, niet van operationalisering. Het doel is na te gaan hoe de langetermijndoelstelling van klimaatneutraliteit van het Gewest in 2050, zoals vastgelegd in de Klimaatordonnantie, kan worden vergemakkelijkt.

Het initiatief vult het LKEP dus aan en gaat er niet tegenin. Om verwarring te vermijden, is deze missie niet in het LKEP opgenomen.

Opmerking 22

De RVG, NW, HR, Buurthuis Bonnevie, Brupartners, de Stad Brussel, Grootouders voor het Klimaat en verschillende burgers nodigen de Regering uit meer aandacht te besteden aan de convergentie tussen stedenbouwkundig en energiebeleid. De gemeente Ukkel vindt het wenselijk dat de Brusselse overheidsinstanties, waaronder de Gewestelijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, zich flexibel blijven opstellen en openstaan voor de isolatie van geklasseerde gebouwen. De RVG vestigt de aandacht van de Regering op de stedenbouwkundige vergunningen voor de installatie van fotovoltaïsche panelen. Het CKD spreekt zich uit voor een verkorting van de duur van de procedures voor het verkrijgen van de stedenbouwkundige vergunning voor alle betrokken projecten.

Met betrekking tot de afgifte van stedenbouwkundige vergunningen en de doelstelling van het LKEP om de grondige renovatie van woongebouwen te versnellen, wijst Brulocalis op het belang van voldoende en voldoende opgeleid personeel binnen de gemeenten, met name in het licht van de lopende hervormingen van de regelgeving op het gebied van ruimtelijke ordening, met name de hervorming van de GSV. Opleidingen voor andere actoren in de sector (architecten, ontwikkelaars enz.) zouden eveneens wenselijk zijn. Brulocalis wijst ook op de noodzaak om gemeentepersoneel op te leiden in het kader van de uitvoering van de renovatiestrategie RENOLUTION.

Brulocalis plaatst ook vraagtekens bij de methodologie die zal worden toegepast om te zorgen voor een uniforme interpretatie van de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek en het reglementaire kader inzake stedenbouw op gemeentelijk niveau, alsmede voor samenhang tussen de door de gemeenten vastgestelde normen en de doelstellingen van de renovatiestrategie RENOLUTION.

Volgens de gemeente Sint-Pieters-Woluwe is het momenteel voor bepaalde gebouwen die een zeker erfgoedbelang vertegenwoordigen, niet mogelijk om de gestelde EPB-doelstellingen te bereiken, ongeacht de gebruikte middelen, met behoud van hun karakter. De Stad Brussel vraagt specifieke aandacht voor de historische kenmerken van erfgoedgebouwen.

Het LKEP-project voorziet dat wordt gewerkt aan de samenhang van het stedenbouwkundig beleid door een reeks maatregelen te mobiliseren die gericht zijn op dit beleid op zowel gewestelijk als gemeentelijk niveau. Bovendien voorziet het LKEP dat goede praktijken voor energierenovatie van gebouwen met grote erfgoedwaarde worden geïdentificeerd en vastgelegd.

Deze kwesties worden ook behandeld in twee workshops van de Alliantie Renolution:

- De workshop Stedenbouw en erfgoed, die tot doel heeft een kader vast te leggen om energiewerkzaamheden te vergemakkelijken en tegelijkertijd rekening te houden met de kenmerken van de architectuur en het erfgoed. Deze WG heeft tot doel de wet- en regelgeving inzake stedenbouw aan te passen en te vereenvoudigen. Deze workshop voorziet ook in een opleiding voor gemeenteambtenaren.
- De workshop Regelgeving, verantwoordelijk voor de ontwikkeling van instrumenten en het regelgevend kader. Deze workshop werkt aan het aanscherpen van de eisen en verplichtingen, het stimuleren van voorbeeldige actie door de overheden en het versterken van de administratieve vereenvoudiging met betrekking tot energieprestatie en duurzaamheid.

Ook in het kader van de Alliantie Renolution worden subsidies verleend, met name aan Brulocalis en Homegrade, om de gemeenten de instrumenten te verschaffen die zij nodig hebben om te voldoen aan de eisen van hun burgers op het gebied van renovatie, en om partnerschappen met hen aan te gaan.

Het LKEP is gewijzigd om de duurzaamheid in de tijd van de in het kader van de Alliantie Renolution ondernomen acties te verzekeren.

Opmerking 23

Brupartners, IEB en de gemeenten Sint-Agatha-Berchem en Oudergem dringen erop aan dat het klimaatbeleid van het BHG coherent en in synergie moet zijn met alle Brusselse plannen en met bepaalde federale teksten die verband houden met de geplande voorzieningen, met name de GSV, het GBP, GoodMove, Good Food, het Hulpbronnen- en Afvalbeheerplan, Shifting Economy, de Brusselse Huisvestingscode en de federale wet op de mede-eigendommen.

LB heeft ervoor gezorgd dat het LKEP in overeenstemming is met de andere gewestelijke strategieën en plannen. Voorts bepaalt artikel 1.4.2 van het BWLKE dat de plannen, programma's en beleidsdocumenten van het Gewest, de gewestelijke overheden of de lokale overheden op het gebied van huisvesting, mobiliteit of onderzoek en innovatie, alsook de plannen en programma's waarnaar in het BWRO wordt verwezen, in overeenstemming moeten zijn met de door deze Code en het gewestelijk Lucht-Klimaat-Energieplan nagestreefde doelstellingen. Hetzelfde geldt voor de beheerscontracten en andere overeenkomsten die het Gewest met gewestelijke overheden heeft gesloten. Het gewestelijke Lucht-Klimaat-Energieplan strookt met de doelstellingen van het Gewestelijk Plan voor Duurzame Ontwikkeling en met de oriëntaties van de langetermijnstrategie.

Daartoe wordt het voorstel van voorontwerp van het LKEP overeenkomstig artikel 1.4.5 van het BWLKE onderworpen aan een co-constructieproces, waarbij de gewestelijke overheden die verantwoordelijk zijn voor mobiliteit, huisvesting, economie, stedenbouw, erfgoed en ruimtelijke ordening worden betrokken. Dit proces van co-constructie heeft plaatsgevonden tussen oktober en december 2022.

De samenhang met de federale teksten of plannen moet worden besproken in de overlegorganen voor energie, klimaat of milieu (zie hierboven).

7. Reacties op de gemelde overwegingen per krachtlijn

Dit hoofdstuk volgt een soortgelijke structuur als die van het ontwerp van LKEP om in te gaan op de overwegingen die specifiek over bepaalde krachtlijnen, pijlers, hefbomen of maatregelen zijn gemeld.

Gebouwen

Algemene opmerkingen

Opmerking 24

De ARH is bezorgd over de stijgende kosten in de bouwsector en de onvoldoende beschikbaarheid van geschoolde arbeidskrachten, die essentieel is voor de uitvoering van het LKEP. CIB vraagt ook of er voldoende capaciteit in de bouwsector is om aan de renovatieverplichtingen van het LKEP te voldoen. CIB vraagt of deze thans beschikbare capaciteit en de voor het bereiken van de doelstellingen benodigde capaciteit zijn gekwantificeerd. Brupartners vraagt zich af of er een garantie is dat het aanbod gelijke tred zal houden met de vraag om renovatiewerkzaamheden mogelijk te maken en dringt ook aan op de ontwikkeling van opleidings- en sociaal-professionele integratietrajecten richting renovatieberoepen.

De RVG, NW, HR, Buurthuis Bonnevie en Grootouders voor het Klimaat benadrukken dat de kwestie van de opleiding van het personeel dat belast is met de renovatie van fundamenteel belang is. Volgens de gemeente Sint-Lambrechts-Woluwe moet dit element deel uitmaken van de renovatiestrategie.

De RVG vestigt de aandacht van de Regering op de noodzaak van een basis- en voortgezette opleiding voor energieprofessionals, die een essentiële rol spelen bij de voorlichting van het grote publiek.

Binnen de Alliantie Renolution is een WG/workshop opgericht die zich specifiek bezighoudt met opleidings- en werkgelegenheidskwesties in de bouwsector. Die is gewijd aan de aanpassing van de opleidingen en de ontwikkeling van werkgelegenheidskansen.

De workshop Begeleiding Vraag en Aanbod analyseert, consolideert of ontwikkelt begeleidingssystemen voor renovatiebedrijven en bouwprofessionals (van huurders tot eigenaars, openbaar en particulier). De workshop brengt ook renovatieprofessionals samen rond concrete oplossingen om de energierenovatie te versnellen door ervoor te zorgen dat vraag en aanbod op elkaar aansluiten en tegelijkertijd een duurzame en circulaire aanpak te integreren in bestaande praktijken.

Deze kwesties worden echter aangepakt binnen de grenzen van de gewestelijke bevoegdheden (sommige bevoegdheden op het gebied van opleiding zijn in handen van communautaire instanties).

Opmerking 25

De RL beveelt aan dat auditors, verwarmingsprofessionals en andere bij renovatie betrokken actoren op regelmatige basis verplicht worden opgeleid, zodat zij allen hetzelfde niveau van kennis van de laatste technologische ontwikkelingen in hun domein bezitten.

Deze professionals (auditors, erkende vakmensen van de EPB-regelgeving, EPB-certificeerders en -adviseurs enz.) zijn onderworpen aan erkenning. Opfriscursussen worden in dit verband soms verplicht gesteld.

Opmerking 26

De RVG en Grootouders voor het Klimaat vestigen de aandacht op de noodzaak van een betere beschikbaarheid van informatie voor gebruikers over de betrouwbaarheid en de kwaliteit van aannemers die actief zijn op het gebied van energierenovatie.

LB stelt op haar website een lijst van erkende beroepsbeoefenaren ter beschikking.

Homegrade (een advies- en begeleidingscentrum voor huisvesting in het BHG, dat volledig gratis niet-commerciële diensten aanbiedt) ontwikkelt een tool (ready2renov) om het voor particulieren gemakkelijker te maken aannemers te vinden.

Opmerking 27

De ambitieuze doelstelling van 100 kWh/m²/jaar lijkt in veel configuraties moeilijk haalbaar, zo stellen NW, HR, Buurthuis Bonnevie, de gemeente Sint-Lambrechts-Woluwe en een burger. CIB vraagt hoe de renovatiedoelstellingen (275 kWh/m²/jaar in 10 jaar, en 150 kWh/m²/jaar in 20 jaar) zijn vastgelegd (haalbaarheidsstudie, vergelijking met buurlanden ...). Brupartners vraagt zich af of er een studie is die aantoont dat de renovatiedoelstellingen voor gebouwen kunnen worden gehaald en of er een analyse is van de sociaaleconomische gevolgen van deze ambitie.

De doelstelling van 100 kWh/m² is een gemiddelde, toegepast op het hele gebouwenbestand: de individuele doelstelling is 150 kWh/m².

Om te bepalen hoe streng de bouw- en renovatie-eisen moeten zijn, vereist de Europese richtlijn betreffende de energieprestatie van gebouwen dat voor elke staat/regio een kosten-batenanalyse wordt uitgevoerd. Concreet houdt een 'cost-optimum'-aanpak in dat wordt gezocht naar de combinatie van energie-efficiëntie maatregelen die de laagste totale of globale verdisconteerde kosten heeft over een vaste evaluatieperiode (doorgaans 30 jaar voor de woonsector). Het niveau van 150 kWh/m² in individuele woningen komt overeen met de 'cost optimum'-aanpak in het BHG die in de laatste studie over dit onderwerp in het BHG is vastgelegd.

De doelstelling inzake een gemiddeld energieverbruik van 100 kWh/m²/jaar voor de residentiële sector is vastgelegd in het interfederaal energiepact. Deze doelstelling is bevestigd in het nieuwe LKEP.

Bovendien zal een vrijstellingsregeling worden ingevoerd om dit probleem objectief aan te pakken.

Opmerking 28

NW, HR, Fabrik en Buurthuis Bonnevie wijzen erop dat het LKEP het onderwerp gefaseerde renovaties in onbelicht laat.

Het verplichtingenstelsel zoals dat thans in het LKEP is opgenomen, met twee klasseverschuivingen, maakt een gefaseerde renovatie mogelijk.

Opmerking 29

Over de doelstellingen inzake energie-efficiëntie, en meer bepaald energiebesparingen in gebouwen van centrale overheden door de combinatie van de programma's PLAGÉ en RenoClick, vermeldt het LKEP op p. 32 het volgende: "De gegenereerde besparing wordt geschat op 595 MWh eindenergie." Volgens Sibelga lijkt deze waarde laag in vergelijking met de energie die momenteel jaarlijks voor het bouwsegment wordt verbruikt (15 TWh).

De berekening is uitgevoerd volgende de verplichte berekeningsmethode in toepassing van artikel 5 van de Richtlijn 2012/27 betreffende de energie-efficiëntie. De programma's PLAGÉ en RenoClick bestrijken echter een perimeter die verder reikt dan die van de centrale overheden zoals momenteel gedefinieerd in de richtlijn, en waarmee in deze doelstelling geen rekening is gehouden. Er zij op gewezen dat de richtlijn momenteel wordt herzien met ambitieuzere doelstellingen.

Vermindering van de energiebehoeften van het gebouwenpark

VERSNELLING VAN DE GRONDIGE RENOVATIE VAN RESIDENTIËLE GEBOUWEN

Opmerking 30

De Stad Brussel verzoekt om een nauwkeuriger omschrijving van de maatregel 'Onderzoek naar de modulatie van de onroerende voorheffing'.

Deze kwestie wordt onderzocht in de WG 'Financiering' van de Alliantie Renolution, die tot taak heeft financierings- en steunmechanismen voor duurzame en circulaire renovatie te ontwikkelen of te verbeteren en nieuwe financieringsbronnen te verkennen. De modaliteiten voor de operationalisering zullen in deze WG worden vastgelegd.

Opmerking 31

Brulocalis is bezorgd over het beheer van mogelijke overlast in de openbare ruimte als gevolg van de renovatiewerkzaamheden. Door de versnelling van de grondige renovatie van woongebouwen zal het aantal steigers en liften in de openbare ruimte waarschijnlijk toenemen. Brulocalis wijst erop dat voor deze installaties in sommige gevallen vergunningen voor particuliere ingebruikneming van de openbare ruimte en stedenbouwkundige vergunningen door de gemeente moeten worden afgegeven, en vraagt zich af of de personele middelen binnen de gemeenten toereikend zijn voor de doelstelling van grondige renovatie van het LKEP.

Deze elementen worden behandeld in de workshop Logistiek van de Alliantie Renolution, die zich bezighoudt met vraagstukken in verband met de onthaalinfrastructuur voor bedrijven (opslagruimten, kleine werkplaatsen, logistieke hubs, consolidatiecentra voor Brusselse bedrijven enz.) om die aan te passen aan de bouw- en renovatiesector.

Opmerking 32

NW, HR, Fabrik en Buurthuis Bonnevie betogen dat energierenovatie van gebouwen pas mogelijk is nadat de gezondheidsproblemen zijn aangepakt. De doelstellingen moeten ook rekening houden met de vervallen staat van het Brusselse gebouwenbestand.

Het systeem van verplichte renovatie verlicht gedeeltelijk de gezondheidsproblemen. Het ontwerp van stappenplan zal steun bieden voor specifieke situaties. Bovendien zijn de bepalingen van de Huisvestingscode van toepassing.

Opmerking 33

De gemeente Sint-Lambrechts-Woluwe betreurt het dat er geen berekeningen zijn van de emissies in verband met renovaties.

De vermindering van indirecte emissies is reeds een van de doelstellingen van het LKEP; medio maart 2023 heeft de Regering een methodologisch kader voor indirecte emissies goedgekeurd.

Het LKEP bevat ook een onderdeel dat gericht is op de versterking van de duurzaamheid van de bouw en renovatie, en dat onder meer beoogt levenscyclusanalyses van materialen bij bouw en renovatie te veralgemenen met behulp van het TOTEM-instrument. Dit aspect is bedoeld om de indirecte emissies bij renovatie te verminderen.

Opmerking 34

In verschillende adviezen worden financieringsmechanismen voor renovatie genoemd:

- BRAL plaatst vraagtekens bij de steun die aan eigenaars zal worden gegeven en vindt het essentieel dat er voldoende steun wordt geboden om de transitie voor iedereen haalbaar te maken.
- Volgens de RVG zijn de verschillende bestaande renteloze leningen en subsidies (Renolution) ontoereikend en komen deze over het algemeen ten goede aan huishoudens uit de midden- en hogere klasse. Veel huiseigenaren kunnen zich de kosten van energierenovatie niet veroorloven. Er moeten voorfinancieringsregelingen voor de werkzaamheden worden getroffen om deze uitdagingen aan te gaan. Ten slotte geldt voor de tertiaire sector - inclusief de sociale en gezondheidssector - terecht de verplichting om tegen 2045 voor alle gebouwen ten minste klasse C te bereiken. In dit perspectief zal ervoor moeten worden gezorgd dat de premies in verhouding staan tot de noodzaak om de renovatiewerkzaamheden mede te financieren, vooral omdat de kosten daarvan niet aan de patiënten en andere gebruikers kunnen worden doorberekend.
- Ook bij de renovatieverplichting zet CIB vraagtekens bij de financiële haalbaarheid. CIB plaatst ook vraagtekens bij de financiële steun die zal worden verleend om renovatie aan te moedigen om verder te gaan dan de gestelde doelen.
- In dezelfde geest vraagt het CSV om een specifiek instrument om kwetsbare huishoudens (ouderen die geen lening kunnen aangaan, mensen met schulden) aan een lening te helpen.
- De RL moedigt de Regering aan de voorfinancieringsregelingen verder te ontwikkelen en toegankelijker te maken. Over hetzelfde onderwerp betogen NW, HR, Fabrik en Buurthuis Bonnevie dat de afschaffing van het premievoorschot de huishoudens middelen ontnemt om hun werk uit te voeren, terwijl velen van hen niet in aanmerking komen (leeftijd, schulden) voor het alternatief ervan - het Ecoreno-krediet. De kwestie van voorfinanciering is essentieel voor het welslagen van

dit plan. Er moeten verschillende financiële instrumenten worden ontwikkeld om de veelheid van gevallen aan te pakken.

- Grootouders voor het Klimaat vraagt in het kader van renovatiefinanciering zoals geschetst in het LKEP ook het volgende:
  - Moeten we niet nadenken over een hervorming van de onroerendgoedbelasting, met het oog op meer sociale rechtvaardigheid (progressiever) om deze energietransitie te financieren?
  - Moeten het VSH-systeem en het Community Land Trust-systeem niet worden uitgebreid?
- Voor de kmo's is er volgens de RL een gebrek aan toegang tot de verschillende subsidies, hoewel hun situatie vergelijkbaar is met die van particulieren wat de financiële ruimte voor investeringen betreft.
- Action Logement Bruxelles is van mening dat het van essentieel belang is de fiscale profielen van de eigenaars-verhuurders in kaart te brengen om een gedifferentieerd, voorwaardelijk en geplafonneerd steunbeleid te kunnen voeren. Bewonerscoöperaties moeten ook duidelijk in aanmerking worden genomen bij de mogelijkheid om subsidies te ontvangen, aangezien zij momenteel zijn uitgesloten omdat zij niet formeel zijn geïdentificeerd.
- Action Logement verwijst ook naar de EPB-richtlijn waarin de *'Mortgage Portfolio Standards'* worden genoemd, die bedoeld zijn om de acties van banken op het gebied van energieprestaties te structureren.
- Brupartners betreurt het dat het niet meer details heeft over de benodigde financieringsbronnen. Brupartners is echter van mening dat de sociaal-economische gevolgen voor huurders, verhuurders, bedrijven en overheden onbetwistbaar zijn.

Het LKEP voorziet reeds in een reeks maatregelen om de financiële steun aan huishoudens voor renovatie te verhogen, waaronder de ontwikkeling van instrumenten voor transitiesteun gesegmenteerd per doelgroep om rekening te houden met de diversiteit van Brussel en zich te richten op de meest kwetsbaren; het aanbieden van garanties en verzekeringen, zowel voor huiseigenaren met een laag inkomen als voor mede-eigendommen.

Kwesties in verband met bestaande of nieuwe financieringsmechanismen worden behandeld in de WG 'Financiering' van de Alliantie Renolution (zie hierboven).

Ten slotte bieden de Renolution-premies een steunniveau dat is aangepast aan de sociaal-economische situatie van de huishoudens. En er bestaat al een voorfinancieringsmechanisme in de vorm van de EcoReno-lening van 0% tot 1% (gesteund door het Fonds voor de Huisvesting).

Opmerking 35

Verschiedende respondenten stelden de vraag welke controles het Gewest zal kunnen uitvoeren en welke sancties zullen worden voorzien in geval van niet-naleving. De RL is van mening dat een renovatiebeleid eerst een stimulans moet zijn voordat het bestraffend werkt. Daarom is de RL van mening dat de toepassing van het sanctiemechanisme in geval van niet-naleving van de verplichtingen onaanvaardbaar zou zijn indien deze situatie het gevolg is van een van de volgende problemen: de moeilijkheid om het aanbod van EPB-certificeerders af te stemmen op de vraag naar certificering of het marktaanbod op de vraag van actoren die renovatiewerkzaamheden willen uitvoeren, of vertragingen bij het verkrijgen van de stedenbouwkundige vergunningen.

NW, HR, Fabrik en Buurthuis Bonnevie merken op dat er ook de kwestie is van het systeem van vrijstellingen dat zal worden ingevoerd (met name voor de kwetsbare doelgroep). Evenzo zou de Stad Brussel het nuttig vinden vanaf het begin aan te geven wat de gevolgen zijn van niet-naleving van deze maatregel, en welke mechanismen zijn voorzien voor eigenaars die niet over de middelen beschikken om de vereiste werkzaamheden uit te voeren. Brupartners acht het noodzakelijk dat in geval van een geconstateerd tekort (aan arbeidskrachten of materialen) wordt voorzien in een automatische opschorting van de door een markttekort getroffen verplichtingen.

De kwestie van de opschorting van verplichtingen is op individueel niveau geïntegreerd in het nieuwe systeem van renovatieverplichtingen dat bij de wijziging van het BWLKE is ingevoerd: een afwijking kan worden verkregen om technische, functionele of economische redenen.

Indien er sprake is van een overtreding (zonder afwijking), maakt het beginsel van individualisering van straffen het mogelijk bij het opleggen van de boete rekening te houden met verzachtende omstandigheden.

De vaststelling van een algemene regel voor de opschorting van het verplichtingenstelsel is niet wenselijk, maar het is noodzakelijk te werken aan de totstandbrenging van de noodzakelijke omstandigheden om het systeem te laten werken. Dit werk is het onderwerp van de werkzaamheden van de Alliantie Renolution.

Er zij op gewezen dat binnen de alliantie de workshop Regelgeving is opgericht om de ontwikkeling van instrumenten en het regelgevingskader ter hand te nemen en te werken aan de versterking van eisen en verplichtingen, de voorbeeldfunctie van de overheid te stimuleren en de administratieve vereenvoudiging op het gebied van energieprestatie en duurzaamheid te versterken.

Opmerking 36

NW, HR en Buurthuis Bonnevie zijn bezorgd over het risico van begunstiging van sloop-heropbouw naar aanleiding van de maatregel op p. 62: 'Op federaal niveau pleiten voor verlaging van de btw voor sloop/reconstructieactiviteiten, waarbij de milieukosten van die activiteiten prioritair worden gekwantificeerd om de relevantie ervan te beoordelen'. CIB toont echter aan dat dit proces vaak kostenefficiënter is.

De actie om op federaal niveau te pleiten voor verlaging van de btw voor sloop/heropbouw die in het NEKP voor 2019 was voorzien, is uit het LKEP geschrapt, aangezien de federale Regering de btw voor dit soort operaties reeds tot 6% heeft verlaagd.

Bovendien heeft het Gewest zijn standpunt vanuit dit oogpunt herzien, met name in het kader van de huidige herziening van de GSV: deze voorziet in een strikt kader voor sloop/heropbouw om dit zoveel mogelijk te voorkomen en, wanneer dit wordt toegestaan, de milieueffecten ervan te beperken. Als gevolg daarvan is het LKEP gewijzigd om bij de federale regering te pleiten voor een verhoging van de btw voor sloop/heropbouw tot 21%.

Opmerking 37

De maatregel om bij de federale regering te lobbyen voor een verlaging van de btw op energierenovatie en ecologische isolatie wordt gesteund door NW, HR en Buurthuis Bonnevie. NW, HR, Fabrik en Buurthuis Bonnevie vermelden echter dat, om consequent te zijn, de subsidiëring van petrochemische isolatiematerialen via premies moet worden stopgezet. De gemeente Jette steunt ook het gebruik van natuurlijke isolatie.

Het Gewest hecht nu al bijzonder belang aan natuurlijke isolatie: er zijn premies voor duurzaam isolatiemateriaal beschikbaar voor premieaanvragers die met natuurlijke materialen isoleren (extra bedrag van 10 euro per geïsoleerde m² bovenop het premiebedrag). De gebruikte isolatie moet uit minstens 85% hernieuwbare materialen bestaan: cellulose, kurk, plantaardige (hennep, hout, vlas, stro, katoen) of dierlijke vezels (veren, wol, dons).

Opmerking 38

Verscheidene organisaties hebben gereageerd op de toekomstige ontwikkeling van het EPB-berekeningsinstrument en roepen op tot continue verbetering ervan.

IEB vraagt om verschillende aanpassingen, waaronder de vermelding van de reële mogelijkheid van verbeteringen aan het gebouw en een berekening die zodanig is gemaakt dat eigenaars van 'EPB-eenheden' die materieel niet in staat zijn een voldoende score te behalen, niet worden benadeeld.

Brupartners vindt het passend om onder meer de EPB-certificering te gebruiken als instrument om investeringen in energie-efficiëntie van vastgoed te stimuleren en benadrukt dat dit een centraal instrument is om de thermische eigenschappen van vastgoed te beoordelen. Brupartners nodigt uit tot openheid voor elke mogelijke verbetering van de EPB-tool. Grootouders voor het Klimaat is bezorgd over de kritiek op het arbitraire en zelfs willekeurige karakter van dit essentiële beoordelingsinstrument en wil het nauwkeuriger maken. De 'theoretische' logica van de EPB-score wordt ook bekritiseerd door NW, HR en Buurthuis Bonnevie. Ook de gemeente Oudergem en de GOC eisen een herziening van de EPB-beoordeling om de billijkheid en de herhaalbaarheid ervan te garanderen.

Volgens Brupartners kan, als het instrument waarop het EPB-certificaat is gebaseerd wordt verbeterd, de indicatieve huurprijsschaal worden herzien om bij de berekening van de referentiewaarde meer (en eerlijker) gewicht te geven aan de energieprestaties van het gebouw.

De Stad Brussel wijst van haar kant op het huidige systeem in het Vlaams Gewest, dat zijn waarde reeds heeft bewezen en uitgebreider is dan de in dit ontwerpplan voorgestelde maatregelen. In het Vlaams Gewest geeft het EPB-certificaat bij verkoop/huur aan waar de woning zich bevindt ten opzichte van de energiedoelstelling voor 2050. Dit detail wordt verstrekt per categorie (dak, muren, vloer, beglazing, hernieuwbare energie enz.) en beschrijft de mogelijke ingrepen en de orde van grootte van de kosten. Dankzij deze analyse kan de eigenaar direct de hotspots van zijn woning identificeren, de uit te voeren werkzaamheden prioriteren en een idee krijgen van de kosten en de impact die dit zal hebben op de energieprestatie na de werkzaamheden. Dit document biedt dus veel meer dan een EPB-certificaat, en vereenvoudigt complexe informatie om beslissingen over verbouwingen weloverwogen te sturen.

De EPB-berekeningsmethode voldoet aan een Europese verplichting en maakt een objectieve vergelijking van panden mogelijk. Ze is tot stand gekomen in nauwe samenwerking met wetenschappelijke partners, zoals BuildWise, universiteiten en studiebureaus.

De methode die voor de certificering van bestaande gebouwen wordt gebruikt, zal omwille van de duidelijkheid worden samengevoegd met de EPB-berekeningsmethode die voor nieuwe gebouwen wordt gebruikt.

De EPB-berekeningsmethode blijft zich voortdurend ontwikkelen om rekening te houden met feedback uit de praktijk en om technologische ontwikkelingen te integreren. Ze houdt rekening met meer dan 300 nauwkeurige gegevens die kunnen worden gestaafd door technische documentatie of visuele waarneming.

Het EPB-certificaatmodel is met ingang van 01/3/2023 gewijzigd om een volledig renovatiescenario te bieden dat specifiek is voor de woning. Er zijn ook andere wijzigingen van het EPB-certificaatmodel gepland om de eigenaar beter te helpen bij de uitvoering van renovatiewerkzaamheden om de gestelde doelen te bereiken; deze zijn het onderwerp van peilingen bij focusgroepen. De integratie van de kosten in het certificaat, zoals uitgevoerd in het Vlaams Gewest en voorzien in het LKEP, lijkt nuttig, maar wordt ook sterk bekritiseerd en afgeraden door de in Vlaanderen actieve CIB (beroepsvereniging voor vastgoedmakelaars & syndici). Het is namelijk vrijwel onmogelijk om een betrouwbare en realistische kostenraming te geven op basis van een geautomatiseerde berekening. De weergegeven kosten houden alleen rekening met de energieaspecten en geven geen raming van de werkelijke totale kosten. Dit aspect zou nog gevaarlijker zijn voor mede-eigendommen en zou een averechts effect hebben tijdens stemmingen op algemene vergaderingen.

Opmerking 39

Verscheidene actoren maken zich zorgen over de EPB-certificering.

- De Adviesraad voor Huisvesting is bezorgd over een mogelijke stijging van de kosten voor de EPB-certificering van gebouwen in de huidige context van een tekort aan certificeerders en de komende aanscherping van de verplichtingen. In dit verband stelt de raad voor een kader voor deze kosten of de invoering van een certificerende overheidsinstantie te bestuderen.
- Brulocalis en de GOC maken zich zorgen over het aantal EPB-certificeerders; zullen er genoeg zijn? Brulocalis moedigt ook de studie van een kader voor de kosten van certificering en de oprichting van een openbare certificeringsautoriteit aan. Deze laatste zou verantwoordelijk zijn voor het gratis of met subsidie ter beschikking stellen van EPB-certificeerders. Brupartners merkt op dat het de bedoeling is het aantal actoren dat een certificaat kan afgeven te vergroten door de rollen van 'EPB-adviseur' en 'EPB-certificeerder' samen te voegen (tot 'EPB-deskundige'). Brupartners is van mening dat voorzichtigheid geboden is bij het veranderen van de rol van de EPB-actoren. De organisatie herinnert eraan dat deze actoren talrijk zijn, dat hun rollen divers zijn en dat zij onderling afhankelijke functies vervullen die kunnen inhouden dat de een door de ander wordt gecontroleerd. In dit verband moet elke belangenverstrengeling die ertoe leidt dat de actoren 'rechter en partij' zijn, worden vermeden. Brupartners dringt er derhalve op aan dat de markt van de certificeerders naar behoren moet worden gecontroleerd.

- Volgens IEB is de opleiding van en het toezicht op certificeerders onvoldoende ontwikkeld om als basis te dienen voor een regeling als het LKEP.
- CIB vraagt of er een studie is verricht naar het aantal af te geven certificaten en of deze schatting is vergeleken met het aantal deskundigen.

Het in het LKEP voorgestelde nieuwe systeem van renovatieverplichtingen voorziet in de samenvoeging van de functies van EPB-certificeerder en EPB-adviseur, zodat één enkele actor de eigenaar zal begeleiden bij de certificering van het pand, maar ook bij de keuze van de aanbevolen uit te voeren werkzaamheden en bij het toezicht op de uitvoering daarvan om de gestelde doelen te bereiken. Door deze samenvoeging zal het aantal personen dat bevoegd is voor de certificering van panden sterk toenemen. Naast deze samenvoeging wordt ook voorgesteld dat één EPB-deskundige kan worden ingezet voor de certificering van alle eenheden in hetzelfde mede-eigendom, wat schaalvoordelen oplevert op het vlak van de tijd en de kosten die nodig zijn voor de certificering van alle eenheden. Op basis hiervan is LB van mening dat er voldoende deskundigen zouden moeten zijn om in de behoefte aan certificering te voorzien.

Daarnaast wordt in het kader van de Alliantie RENOLUTION gewerkt aan de verbetering en versterking van de opleiding van EPB-deskundigen. En het toezicht op de EPB-deskundigen zal worden versterkt door speciaal personeel in dienst te nemen.

Ten slotte zal LB op haar website ook prijzen en termijnen bekendmaken voor het verkrijgen van een EPB-kwaliteitscertificaat, afhankelijk van het type vastgoed.

Opmerking 40

De gemeente Sint-Pieters-Woluwe stelt voor na te denken over de harmonisering van de EPB-normen in de drie gewesten van het land.

Harmonisering van methoden is een belangrijk aandachtspunt voor het BHG, en er bestaat al vele jaren een WG over dit onderwerp. De bevoegdheid is echter gewestelijk en elk Gewest heeft het voorrecht zijn eigen ambitieniveau vast te stellen, zonder zich te beperken tot dat van de anderen, of zich daarboven te verheffen. De uiteenlopende beleidsprioriteiten van de andere gewesten maken deze harmonisering in de praktijk steeds moeilijker.

Opmerking 41

Wat het stelsel van certificeringsverplichtingen betreft, vragen Brulocalis en CIB zich af hoe dit stelsel van EPB-verplichtingen zal werken en welke structuur verantwoordelijk zal zijn voor het toezicht op de naleving van deze verplichtingen.

De operatie wordt beschreven in het LKEP en in de herziening van het BWLKE (inclusief het systeem van afwijkingen). LB zal zorgen dat de verplichtingen worden nageleefd, in overeenstemming met de reeds geldende wetgeving.

Opmerking 42

Wat deze verplichting betreft, vraagt de gemeente Sint-Pieters-Woluwe zich af of dergelijke termijnen vanuit sociaal oogpunt haalbaar zijn. De gemeente is van mening dat deze transitie alleen kan plaatsvinden met massale financiële en operationele steun voor individuen.

Het LKEP gaat uitvoerig in op de financiële en operationele steun die beschikbaar zal zijn voor particulieren, met name in het kader van mede-eigendommen.

Opmerking 43

Volgens de gemeente Sint-Lambrechts-Woluwe moet de maatregel betreffende de rechten op vermindering van de overdrachtsbelasting op voorwaarde dat een energierenovatie wordt uitgevoerd, worden verduidelijkt. Volgens de gemeente Jette moet het Gewest de mogelijkheid bieden om een huis te kopen om het Gewest aantrekkelijk te houden op het gebied van huisvesting. De gemeente vraagt om een herziening van het registratiesysteem.

Deze bepalingen zijn opgenomen in de [Ordonnantie](#) van 17 november 2022 tot wijziging van het abattement op het verkooprecht en tot invoering van een aanvullend abattement op het verkooprecht in geval van verbetering van de energieprestatie.

Opmerking 44

Wat renovaties betreft, wil Wmbairpropre de aandacht vestigen op het asbestprobleem, dat in Brussel sterk aanwezig is, en zou zij graag een 'asbestcertificaat' zien voor alle gebouwen.

Vrijwillige asbestinventarisaties zullen worden aangemoedigd via de RENOLUTION-strategie.

Opmerking 45

De gemeente Sint-Pieters-Woluwe wenst dat de door LB gefinancierde gemeentelijke EPB-diensten worden versterkt en dat ze ook worden opgeleid en beschikbaar gesteld voor RENOLUTION-advies aan de stedenbouwkundige loketten. De aanwezigheid van deze gekwalificeerde ambtenaren dicht bij de burgers zal een betere voorbereiding mogelijk maken van de architecten en van de projecten die bijdragen tot de verwezenlijking van de doelstellingen van RENOLUTION.

Het LKEP voorziet dat de gewestelijke begeleidingsprogramma's zullen evolueren naar een 'one-stop shop'-logica, via Homegrade. Het is ook de bedoeling dat Homegrade contact opneemt met de gemeenten om een partnerschap te ontwikkelen. Bovendien wordt de kwestie van de opleiding van gemeentepersoneel behandeld in de workshop Stedenbouw en erfgoed van de Alliantie Renolution (zie hierboven).

DE GRONDIGE RENOVATIE VAN TERTIAIRE GEBOUWEN VERSNELLEN EN HET VOORBEELDKARAKTER VAN OPENBARE GEBOUWEN VERSTERKEN

Opmerking 46

Het overheidsbeleid wil een voorbeeldrol vervullen en voert daarom een ambitieus renovatieprogramma uit voor zijn openbare sociale woningen, een maatregel die het CSV steunt. Het CSV preciseert echter dat dit renovatieplan niet vergezeld gaat van een herhuisvestingsplan, wat onaanvaardbaar is aangezien 3.000 tot 7.000 huishoudens opnieuw zouden moeten worden gehuisvest indien de in het Noodplan Huisvesting aangekondigde renovaties zouden worden uitgevoerd. Deze kwestie van herhuisvesting wordt ook aangekaart door NW, HR en Buurthuis Bonnevie.

Elke renovatie van de BGHM gaat uiteraard, waar nodig, gepaard met een herhuisvestingsplan voor OVM-woningen. Gaat het om de renovatie van gemeentelijke woningen, dan moeten de gemeenten worden benaderd.

Opmerking 47

Wat betreft de doelstelling om de broeikasgasemissies van openbare tertiaire gebouwen tegen 2030 met 50% te verminderen ten opzichte van 2019, meent de gemeente Sint-Lambrechts-Woluwe dat het onwaarschijnlijk is dat de gemeentelijke financiën deze ambitie zullen kunnen waarmaken. De gemeente vraagt ook waarom het referentiejaar 2019 is en niet 2005. De gemeente zou het passender vinden een doelstelling in kWh/m²/jaar aan fossiele energie vast te leggen die niet mag worden overschreden.

Gezien deze opmerkingen is deze doelstelling geschrapt. Er wordt voorgesteld een doelstelling voor openbare tertiaire gebouwen op te nemen in het 'Bruter'-project (certificering van de tertiaire sector), zodat er een samenhangend en uniek instrument komt voor de hele openbare en particuliere tertiaire sector.

Opmerking 48

Volgens de gemeenten Sint-Agatha-Berchem en Sint-Lambrechts-Woluwe zal het met de huidige middelen onmogelijk zijn om tegen 2040 de verwachte koolstofneutraliteit voor openbare gebouwen te bereiken. De gemeenten Oudergem en Sint-Pieters-Woluwe zijn bezorgd over de sancties die aan de lokale overheden zullen worden opgelegd indien zij dit doel niet bereiken.

Ook Brulocalis en de gemeente Molenbeek trekken de technische en financiële haalbaarheid van deze doelstelling in twijfel. Brulocalis vraagt met welke middelen deze energieneutraliteit kan worden gerealiseerd, afgezien van de financiële steun van RenoClick. Brulocalis voegt eraan toe dat deze financiering gemakkelijk toegankelijk moet zijn, met vereenvoudigde administratieve procedures, om rekening te houden met de personeelslast die dit soort dossiers voor een gemeente kunnen betekenen.

De doelstelling van koolstofneutraliteit voor openbare gebouwen tegen 2040 is vastgelegd in het Interfederaal Energiepact.

Voor wat de vraag naar versterking van de (financiële en menselijke) middelen van de gemeenten betreft, beoogt het LKEP om tegen 2030 alle steun van het Gewest aan de lokale overheden in overeenstemming te brengen met de gewestelijke doelstellingen inzake lucht, klimaat en energie.

Bovendien wil RenoClick de voorbeeldfunctie van de lokale en gewestelijke overheden ondersteunen door diensten en steun te verlenen via de versterking van een door Sibelga opgezette 'one-stop-shop' en door bij te dragen aan de gedeeltelijke financiering van de werkzaamheden. Het LKEP beoogt tegen 2024 het aanbod van diensten en middelen voor de RenoClick-voorziening te versterken om ingrijpende renovaties op gang te brengen, en een financieringsinstrument toe te voegen dat verschillende kapitaalbronnen kan mobiliseren.

LB biedt ook begeleiding (intern bij LB en extern in de vorm van een facilitator) bij de uitvoering van gemeentelijke klimaatactieprogramma's. Het LKEP wil de bestaande instrumenten ter ondersteuning van de gemeentelijke autoriteiten bestendigen en ze in de loop van de tijd verder uitwerken naar gelang van de (nieuwe) behoeften, zoals de gegroepeerde renovatie van gebouwen per wijk. Indien nodig zal de Regering de voor deze begeleiding beschikbare middelen versterken (met name facilitatoren).

Opmerking 49

Voorts merkt Brulocalis op dat het Gewest in het kader van het Noodplan Huisvesting aanzienlijke budgetten heeft uitgetrokken om met name de renovatie van openbare woningen te bespoedigen. Brulocalis vraagt of deze enveloppe toegankelijk zal zijn voor de gemeenten.

Het Noodplan Huisvesting (NPH) voorziet niet in specifieke steun aan gemeenten voor de renovatie van hun gebouwen, met uitzondering van actie 4, die de gemeenten elk jaar oproept tot aankoop of renovatie. 11 miljoen voor 55 aangekochte en deels gerenoveerde woningen zijn sinds het begin van de legislatuur reeds toegewezen aan gemeenten en OCMW's (13 projecten). Bovendien moet het NPH-budget in perspectief worden geplaatst: er is slechts 550 miljoen euro beschikbaar gesteld voor alle nieuwe NPH-acties buiten de begrotingen voor constant beleid.

Opmerking 50

BRAL vindt enkele van de in dit deel genoemde doelstellingen onduidelijk, met name: '*streven naar koolstofneutraliteit*' en '*koolstofneutraliteit beogen*'.

Ten slotte is de tertiaire sector volgens The Shifters Belgium uiterst heterogeen en moet er een diepgaande analyse worden gemaakt van het reductiepotentieel per type gebruik, elk met eigen doelstellingen.

Het BWLKE is zeer duidelijk over de gewestelijke doelstelling tegen 2050: de uitstoot van broeikasgassen in het Gewest tegen 2050 met minstens 90% te verminderen ten opzichte van 2005, om zo koolstofneutraliteit te bereiken.

De doelstelling van koolstofneutraliteit voor tertiaire gebouwen tegen 2050 is vastgelegd in het Interfederaal Energiepact.

Bovendien zijn de doelstellingen voor de tertiaire sector in het LKEP geactualiseerd in overeenstemming met wat in het BWLKE is voorgesteld: tegen 2050 gaat het volledige tertiaire gebouwenbestand op het grondgebied van het Gewest richting nul emissie. Het begrip 'nul emissie' of 'emissievrij' wordt gedefinieerd overeenkomstig de Europese bepalingen: een zeer hoge energieprestatie, die geen of een zeer laag energieverbruik vereist, ter plaatse geen of een zeer lage broeikasgasemissie uit fossiele brandstoffen produceert en geen of een zeer lage operationele broeikasgasemissie produceert, zoals gespecificeerd door de Regering.

Opmerking 51

De gemeente Jette stelt vragen bij de verplichting voor overheidsinstanties (gemeenten, OVM's, gewestelijke overheidsorganen enz.) om uiterlijk in maart 2024 een globale renovatiestrategie op lange termijn voor hun bestand op te stellen, en vraagt of methodologische steun is voorzien. Een langetermijnstrategie vereist kennis van de technologieën die in ontwikkeling zijn en die onze gemeentelijke diensten wellicht nog niet kennen. De gemeente benadrukt ook dat deze maatregel veel werk met zich meebrengt.

Volgens de GMC en de MIVB is de termijn voor de verplichting voor overheidsinstanties om in 2024 een algemene langetermijnstrategie te bepalen voor de renovatie van het gebouwenbestand, om tegen 2040 koolstofneutraliteit van overheidsgebouwen te bereiken, kort. Bovendien moet rekening worden gehouden met het specifieke industriële verbruik (de MIVB verbruikt bijvoorbeeld gas voor de verftunnel in haar carrosseriebedrijf, dat in principe niet onder de richtlijn zou moeten vallen).

Gezien de andere maatregelen in het LKEP betreffende de voorbeeldfunctie van overheden bij de renovatie van hun gebouwen, is besloten deze maatregel uit het LKEP te schrappen.

RATIONALISERING EN VERSTERKING VAN DE ENERGIE-INSTRUMENTEN VOOR NIET-RESIDENTIEEL GEBRUIK

Opmerking 52

Wat de evaluatie van het PLAGE-instrument betreft, benadrukt de Stad Brussel het belang van deze analyse. Het PLAGE-platform en de ontwikkelde instrumenten bleven ver achter bij wat was aangekondigd en verwacht. Veel werk is overgedragen aan de PLAGE-coördinatoren in plaats van te worden geautomatiseerd. De gemeente Ukkel vindt dat in de evaluatie van PLAGE naast de vermindering van het primaire energieverbruik een streefcijfer voor de vermindering van de broeikasgasemissies moet worden voorgesteld, zodat de gemeenten meer worden aangemoedigd om af te stappen van fossiele brandstoffen en meer fotovoltaïsche energie te installeren (gezien het zwakke effect op het huidige einddoel). Voorts wijst zij erop dat de drempel van 250 m² kan worden verlaagd om rekening te houden met meer gebouwen.

Brulocalis plaatst vraagtekens bij de uitvoering van deze PLAGE-controle en -evaluatie. Niet alle gemeenten beschikken immers over de financiële middelen om een PLAGE-coördinator in dienst te nemen en dit evaluatiewerk mag de reeds bestaande teams niet overbelasten, tenzij de gemeenten andere financiële middelen voor extra personeel ter beschikking worden gesteld.

Zoals hierboven vermeld, voorziet het LKEP tegen eind 2023 de instrumenten voor niet-residentiële gebouwen (PLAGE, audit, EPB-certificering enz.) te evalueren en samen te brengen in een vereenvoudigde voorziening om energieneutraliteit te waarborgen in 2050.

ENERGIEBESPARING IN HET DAGELIJKSE LEVEN PROMOTEN

Opmerking 53

De Stad Brussel dringt aan op opleiding en bewustmaking van de bewoners van efficiënte woningen. Het OCMW van de Stad Brussel benadrukt het belang van de mogelijkheid tot begeleiding, of dat LB toeziet op de begeleiding en de sensibilisering via de vzw's op het grondgebied.

Het LKEP bevat reeds een hoofdstuk over rationeel energiebeheer. Daarnaast is een subsidie aan Brulocalis in het kader van de Alliantie Renolution gepland om de gemeenten te begeleiden.

Opmerking 54

Het CKD wenst de aandacht van de Regering te vestigen op het reboundeffect (het verdwijnen van de energiebesparingen 2 tot 4 jaar na de isolatiemaatregelen in gebouwen) en herinnert aan het belang van transversale en systemische maatregelen voor het renovatiebeleid, met name de integratie van gedragsfactoren zoals het energieverbruik per m², per gezin of per persoon. De Adviesraad voor Huisvesting en de gemeente Sint-Lambrechts-Woluwe merken op dat de voorgestelde maatregelen geen betrekking hebben op het gedrag van de gebruikers, dat een bepalende invloed kan hebben op het energieverbruik. Het zou nuttig zijn om in het LKEP een hoofdstuk over gebruikersondersteunende maatregelen of richtsnoeren voor de bezetting van gebouwen op te nemen. Brulocalis constateert dat het thema gedragsverandering in hoofdstuk 5 van het LKEP ontbreekt en benadrukt het belang van dit aspect voor de succesvolle uitvoering van de LKEP-maatregelen.

LB is zich ervan bewust dat een bezinning op het reboundeffect noodzakelijk is en wijdt een deel van het LKEP aan rationeel energiegebruik in gebouwen. Werk aan de bouwmantel blijft echter essentieel om de klimaat- en energiedoelstellingen van het Gewest te bereiken. Daarnaast publiceert LB regelmatig artikelen voor burgers, waarvan vele betrekking hebben op rationeel energiegebruik. Deze artikelen zijn te vinden op de website van LB: <https://leefmilieu.brussels/blog-burgers/praktische-tips>

De impact van HVAC-installaties verminderen

UITSTAP UIT FOSSIELE BRANDSTOFFEN EN VERVUILENDE STOFFEN

Opmerking 55

IEB en de RL stellen een reclameverbod voor HVAC-installaties op gas en stookolie voor vanaf vandaag.

Dit is geen gewestelijke bevoegdheid. Het Gewest kan echter wel ingrijpen in de reclame die via de media van de gewestelijke overheden of ondernemingen wordt gemaakt. Dit punt is aan het LKEP toegevoegd.

Opmerking 56

De gemeente Sint-Joost-ten-Node vraagt om diepgaand onderzoek naar realistische alternatieven voor verwarming met fossiele brandstoffen, aangepast aan de realiteit van de Brusselse gebouwen en de dichtheid. Infor GasElek verzoekt om een soortgelijke studie over wat realistisch is in termen van de plaatsing van WP, de ontwikkeling van warmtenetten, het gebruik van geothermische energie, groen gas enz. Het reële potentieel van deze technologieën en hun gevolgen voor het milieu moeten met de nodige voorzichtigheid worden bestudeerd.

Om een optimaal regelgevingskader te kunnen vastleggen dat een efficiënte strategie voor het beheer van de activa mogelijk maakt, benadrukt Brugel dat het belangrijk is dat er zo snel mogelijk een duidelijke en gedetailleerde politieke langetermijnvisie komt voor de uitstap uit gas in het Brussels Gewest.

Het CKD merkt op dat het gebruik van restwarmte niet wordt genoemd bij de mogelijke bronnen van groene warmte. Het CKD stelt voor dat dit type vector een van de opties is die in overweging worden genomen in de studie die LB in 2022 start over het koolstofvrij maken van warmte in Brussel.

De Regering heeft reeds de processen op gang gebracht die het mogelijk zullen maken beter te bepalen hoe en onder welke voorwaarden de warmte- en koudevoorziening in het BHG koolstofvrij kan worden gemaakt, met name de Task Force Energie 2050: het Gewest is van plan de toekomst van het gas en het distributienetwerk ervan in Brussel tegen 2050 en de impact op andere energiedragers te onderzoeken, zoals het in het NEKP heeft toegezegd. De taskforce Energie 2050 onder leiding van LB, waarvan Brugel en Sibelga lid zijn, moet de voorwaarden voor het koolstofvrij maken van de levering van warmte en koude onderzoeken, met inbegrip van de impact op de bestaande netwerken. Zonder de definitieve vaststelling van het LKEP af te wachten, zijn de werkzaamheden van de taskforce Energie 2050 al in 2022 begonnen.

Bovendien schrijft artikel 14 van de Richtlijn betreffende energie-efficiëntie voor dat de lidstaten (en elk Gewest in het geval van België) periodiek hun behoeften aan warmte en koeling evalueren en de beste oplossingen vergelijken om daarin te voorzien, met inbegrip van referentieoplossingen en opgelegde alternatieven zoals warmtekrachtkoppeling of efficiënte warmte- en koudenetten. Het LKEP voorziet de uitbreiding en actualisering van de 'artikel 14'-studie door een gezoneerde visie op de warmtevoorziening en warmtenetten gevoed door hernieuwbare energie. Het voorziet ook de tenuitvoerlegging van de meest relevante aanbevelingen van de 'artikel 14'-studie en de structurering van het/de steunmechanisme(n) (begeleiding en financiering) voor hernieuwbare warmte indien nodig, inclusief de toevoeging van een premie voor warmtenetten op basis van hernieuwbare energiebronnen. De werkzaamheden van de taskforce zullen putten uit de update van de studie als bedoeld in artikel 14 van de Richtlijn betreffende energie-efficiëntie. Zonder de resultaten van deze studies en overwegingen is het niet mogelijk om in het huidige het LKEP volledig te zijn.

Ten slotte verwijst het LKEP op p. 105 duidelijk naar afvalwarmte. Het LKEP vermeldt ook dat de mogelijkheid van het gebruik van restwarmte zal worden geëvalueerd.

Opmerking 57

Wat koolstofvrije verwarming betreft, stelt de Stad Brussel voor een lijst met definities aan het LKEP-project te koppelen. Woorden als 'koolstofvrije verwarming' en andere terminologie die op verschillende plaatsen in het document worden gebruikt, moeten worden verduidelijkt zodat de overheidsinstanties ze volledig kunnen begrijpen.

Het opstellen van een dergelijke lijst zou in strijd zijn met het beginsel van technologische neutraliteit. De term 'zero koolstof' spreekt voor zich.

Opmerkingen over de gasinstallaties

Opmerking 58

IEB is van mening dat het schrappen van elke vorm van subsidie voor gasinstallaties het ongewenste effect kan hebben dat de vervanging van verouderde en energie-intensieve systemen door een efficiënter systeem, zij het een dat deze fossiele brandstof verbruikt, wordt verhinderd. De gemeente Jette maakt opmerkingen over het voornemen om de premies voor gascondensatieketels af te schaffen en benadrukt dat het essentieel is om rekening te houden met de levensduur van de installaties. Sommige leden van de Adviesraad voor Huisvesting betreuren de koerswijziging van het Gewest met betrekking tot de promotie van gascondensatieketels. Bovendien wijst Sibelga erop dat het stimuleren van de vernieuwing van inefficiënte ketels (vooral omdat de nieuw geïnstalleerde ketels tegen 2050 zullen zijn afgeschreven) het mogelijk zou maken de emissies aanzienlijk te verminderen tegen lagere kosten.

IEB is ook van mening dat een betere coördinatie tussen het verbod op de installatie van deze systemen en het verbod op het gebruik ervan moet worden onderzocht met betrekking tot de levensduur van deze installaties, met name om beter rekening te houden met de grijze energie die voor de productie van deze systemen wordt gebruikt.

De RVG en de RL betreuren het dat het ontwerpplan geen enkele bepaling bevat betreffende de uitstap uit aardgasinstallaties voor bestaande gebouwen (met uitzondering van zware renovatie). Het RVG en de RL verzoeken de Regering deze belangrijke leemte op te vullen, zodat met name de Brusselse gebruikers op een dergelijk verbod kunnen anticiperen.

De afschaffing van de steun voor fossiele brandstoffen dateert van het Interfederaal Energiepact. De afschaffing van de premie voor gascondensatieketels is al geregeld in de Revolution-premieregeling. Het Herstel- en Veerkrachtplan (HVP) stelt zijn financiering afhankelijk van de afwezigheid van subsidies voor fossiele brandstoffen en het Gewest kan dus geen gasketels blijven subsidiëren.

De marktkosten van een nieuwe ketel rechtvaardigen de toekenning van een premie niet en deze middelen worden ingezet voor andere alternatieven waarvoor nog steun van de overheid nodig is (bv. WP).

Het einde van de premie voor gasgestookte condensatieketels betekent echter niet dat gas wordt verboden voor verwarmingsdoeleinden, behalve voor nieuwe gebouwen vanaf 2025 en voor zware renovaties in 2030. Dit wordt verduidelijkt in het LKEP.

Opmerking 59

De Woningraad en Brulocalis en de GOC plaatsen vraagtekens bij de haalbaarheid van het LKEP binnen het voorgestelde tijdschema, alsook bij de technische uitvoering ervan, met inbegrip van bijvoorbeeld de vervanging van een gasverwarmingssysteem door een warmtepomp. Dit tot algemene regel verheffen tegen 2025 lijkt te ambitieus voor zware renovatieprojecten (in tegenstelling tot nieuwbouw). Sibelga trekt ook het realisme van zo'n korte termijn in twijfel, rekening houdend met de tijd die nodig is voor:

- Bekendheid van de maatregel bij eigenaars, beheerders en andere actoren in de sector;
- De analyse van alternatieve opties;
- Het zoeken van financiering;
- De indiening van vergunningsaanvragen en de afgifte van die vergunningen;
- De voorbereiding van bestekken, de selectie van de aannemers en de uitvoering van de werkzaamheden.

De werkgeversorganisaties vinden het redelijker om de termijn voor de uitstap uit gasgestookte productie uit sterk gerenoveerde eenheden uit te stellen, en wel om de volgende redenen:

- Het risico is reëel dat de kandidaat-renoveerder de voorkeur geeft aan een renovatie per onderdeel ten nadele van een zware renovatie, om dit verbod te omzeilen;

- De integratie van de warmtepomp als alternatief: het gebrek aan ontwikkeling of beheersing van de warmtepomp als alternatief bij renovatie, met een gebrek aan feedback in termen van duurzaamheid, werking en investeringskosten;
- De noodzaak om de opleiding van installateurs van warmtepompen te versterken;
- De onzekerheid over het vermogen van de huidige elektriciteitsnetten om toekomstige projecten met WP te ondersteunen;
- Het vrijwel ontbreken van verwarmingsnetwerken in het Gewest en het feit dat geothermische energie vaak niet kan worden toegepast bij renovatieprojecten.

Het LKEP is gewijzigd met betrekking tot de eis van emissievrijheid voor zware renovatie, die is uitgesteld tot 2030. Dit uitstel zal het enerzijds mogelijk maken de dynamiek in de nieuwbouw (en gelijkstelling met nieuwbouw) op gang te brengen en anderzijds de sector in staat te stellen zich beter aan te passen met het oog op zware renovaties.

De aspecten in verband met de versterking van de opleiding en de studie naar de opzet van een gezonde visie op de warmtevoorziening en warmtenetten gevoed door hernieuwbare energie zijn hierboven reeds behandeld.

Opmerking 60

De studie van het verbod op koken op aardgas moet volgens de AREHS het thema elektrogevoeligheid integreren en de burger die zich elektrogevoelig verklaart, moet vrij zijn om zijn keuze te maken.

Met deze kwestie zal rekening worden gehouden in de studie over de uitstap uit gas op lange termijn (zie *hierboven*).

Opmerkingen over oliegestookte verwarmingssystemen

Opmerking 61

De RL betreft het dat we wachten tot 2025 om een einde te maken aan de installatie van oliegestookte ketels.

Het verbod op de installatie van oliegestookte ketels in 2025 is vastgelegd in de Klimaatordonnantie en is niet gewijzigd in het LKEP. De Klimaatordonnantie was voor advies voorgelegd aan de RL.

Opmerking 62

Volgens de RVG is het ontwerpplan niet duidelijk over het gebruik van oliegestookte ketels in bestaande gebouwen: het is de bedoeling het gebruik van oliegestookte ketels vanaf 2030 voor de overheidssector en 2035 voor alle sectoren te verbieden, terwijl voor ketels die vóór de inwerkingtreding van deze bepaling zijn geïnstalleerd, de maximaal toegestane gebruiksduur van de installaties op 15 jaar wordt vastgelegd, wat zou betekenen dat oliegestookte ketels die in 2034 zijn geïnstalleerd, tot 2049 en niet tot 2035 mogen worden gebruikt.

De leesbaarheid van het verbod op gebruik (vs. installatie) is herzien in de nieuwe versie van het LKEP, die nu voorziet in een algemeen verbod op het gebruik van stookolie als verwarmingsbrandstof, in de openbare en de particuliere sector, uiterlijk in 2035, behalve voor ketels met een levensduur van minder dan 15 jaar. In combinatie met het reeds in het BWLKE overeengekomen installatieverbod vanaf 2025 leidt deze verduidelijking tot een algemeen verbod, zonder uitzondering, op stookolie als verwarmingsbrandstof in 2040.

Opmerkingen over warmtepompen (WP)

Opmerking 63

Sibelga wijst erop dat een warmtepomp alleen hernieuwbaar is als de elektriciteit die hij verbruikt om warmte te produceren zelf hernieuwbaar is. Sibelga wijst er ook op dat bij koud weer een verwarmingsoplossing via warmtepompen zeer duur kan zijn in termen van gebruik (energierekening) (naast de relatief hoge initiële kosten voor de installatie), aangezien hun rendement afneemt bij een sterke daling van de temperatuur.

Volgens Sibelga - en andere burgers vallen haar op dit punt bij - is het des te noodzakelijker dat de gewestelijke strategie niet uitsluitend op warmtepompen wordt toegespitst, omdat de installatie van warmtepompen in een dichte stedelijke omgeving, naast de prestatievoorwaarden, nog andere vragen

oproep: lucht-aardewarmtepompen leveren in een dichte stedelijke context ontwikkelingsbeperkingen op; en voor alle warmtepompen geldt dat hun plaatsing in de open lucht en het lawaai dat zij produceren sterke beperkingen vormen. IEB, de RVG, het CSV, NW, HR, Buurthuis Bonnevie en de gemeenten Jette, Ukkel en Oudergem delen de mening dat individuele warmtepompen niet de oplossing kunnen zijn voor alle gebouwen en nog veel beperkingen met zich meebrengen. Brupartners is van mening dat warmtepompen nog niet voldoende garanties bieden wat betreft rendement en/of haalbaarheid om ze op grote schaal te installeren.

Voorts meent Brugel dat het wenselijk zou zijn de ontwikkeling van het aantal warmtepompen in het BHG te bestuderen door de invoering van een alternatief mechanisme van premie of installatiesteun.

Wat betreft de analyse met de actoren van de HVAC-sector van de blokkades en acties die de implementatie van warmte- en koudeproductie uit hernieuwbare energiebronnen belemmeren, wijst de Stad Brussel erop dat er nog steeds geen concrete doelstelling is met betrekking tot meer steun op korte termijn voor de inzet van warmtepompen. Er wordt echter duidelijk gesteld dat het tot op heden moeilijk is om ze op grote schaal toe te passen, deels vanwege het verschil in energieprijzen en de aanschafkosten. De Stad Brussel benadrukt dat zonder aanvullende concrete steunmaatregelen de feitelijke ontplooiing te traag zou kunnen verlopen in vergelijking met de gewenste ontplooiing.

Het LKEP is gewijzigd om de opstelling van een informatiefiche met technische richtsnoeren voor de vermindering van de geluidsoverlast en de stedenbouwkundige gevolgen van WP in te voeren, dat zal worden toevertrouwd aan het Technisch Comité van de Alliantie Renolution.

Bovendien moet het LKEP worden gelezen in het licht van de bevoegdheden van de andere entiteiten, die ook hun rol moeten spelen bij het versterken van de oplossing voor de productie van hernieuwbare energie in België: het Interfederaal Energiepact voorzag reeds dat onze elektriciteit in 2050 voor 100% hernieuwbaar zal zijn. En de Brusselse Regering heeft in haar GBV al vermeld dat "de Regering er tegen het einde van de legislatuur voor zal zorgen dat de elektriciteitstoevoer naar alle gebouwen, openbare voorzieningen en die van de openbare ruimte (beheerders van reclameborden, scooters of elektrische fietsen enz.) voor 100% hernieuwbaar is".

Warmtepompen zijn niet de enige hernieuwbare verwarmingsoptie die in het Gewest wordt overwogen (zie hierboven over de 'artikel 14'-studie, de emissievrije verwarmingsverplichting en de informatiefiche), maar zij moeten worden ondersteund. Bovendien is er al een Renolution-premie voor warmtepompen, inclusief hybriden (gas/elektriciteit), als transitieoplossing. Het LKEP wil ook het geld dat vrijkomt door de afschaffing van de premie voor condensatieketels gebruiken om meer middelen uit te trekken voor de ondersteuning van isolatie en toestellen voor de productie van warmte uit hernieuwbare of koolstofarme bronnen

Opmerking 64

R4C promoot een nieuw model voor het op de markt brengen van warmtepompen, het 'Heat as a Service'-systeem.

LB neemt akte van deze opmerking. Het LKEP is echter een strategisch document en is niet bedoeld als technische catalogus.

Opmerkingen over de evolutie van de infrastructuur van de gas- en elektriciteitsnetwerken voor de productie van warmte

Opmerking 65

Sibelga wijst erop dat het bestaande gasnet een aanzienlijke troef is die kan worden hergebruikt voor de distributie van andere, groene gassen. Infor GasElek is van mening dat het gasnet in stand moet worden gehouden om geen instrument te verliezen dat nuttig kan zijn voor andere vectoren (zoals warmte).

Over hetzelfde onderwerp merkt Brupartners op dat de klimaat- en energietransitiedoelstellingen ook gevolgen zullen hebben voor de behoefte aan gas en dus kunnen leiden tot een bezinning op het distributienetwerk voor deze energiedrager. Brupartners suggereert dat de mogelijkheden voor de herbestemming ervan op lange termijn nu moeten worden onderzocht (bijvoorbeeld door het gebruik ervan te overwegen in de context van de installatie van een biomethaniseringsinstallatie in het BHG en meer bepaald het 'power to gas'-proces waarbij het bestaande aardgasnet moet worden gebruikt voor het vervoer

van een synthetisch gas/waterstof). Brupartners is op zijn minst van mening dat elk gefaseerd ontmantelingsproject een vergissing zou zijn, zowel vanuit logistiek oogpunt (de hoeveelheid werk die ermee gemoeid is) als vanuit strategisch oogpunt (mogelijk gebruik van dit netwerk voor andere doeleinden in de toekomst).

Brugel benadrukt dat de Europese en Brusselse wil om tegen 2050 af te stappen van aardgas een reëel risico inhoudt van gestrande kosten op het aardgasdistributienetwerk.

Deze overwegingen maken deel uit van de overwegingen van de taskforce Energie 2050 (zie hierboven). Zoals hierboven uiteengezet, worden de voorwaarden voor het koolstofvrij maken van de warmte- en koudevoorziening onderzocht, inclusief het effect op de bestaande netwerken.

Opmerking 66

Alvorens de effecten van klimaatverschijnselen op de kritieke infrastructuur van de openbare distributienetwerken (water, gas en elektriciteit) te analyseren, acht Brugel het zeer nuttig dat de bevoegde administratie scenario's opstelt die rekening houden met risicozones (overstromingen, aardverschuivingen enz.).

Op gewestelijk niveau zijn de overstromingsrisicogebieden en stedelijke warmte-eilanden reeds in kaart gebracht. Het is belangrijk dat beheerders van kritieke infrastructuur deze risico's en andere gevolgen van de klimaatverandering in hun beheer integreren om de continuïteit van de door hen beheerde essentiële diensten te waarborgen. Daarom moeten zij een analyse maken van de kwetsbaarheid van hun infrastructuur voor klimaatverandering, met name op basis van deze kaarten.

Opmerking 67

Volgens Brugel moet in het plan ter voorbereiding op de risico's rekening worden gehouden met de verwachte toename van de belasting als gevolg van de elektrificatie van het gebruik (voertuigen en verwarming) en de prijselasticiteit van de vraag, waardoor in Brussel een situatie zou kunnen ontstaan waarin de vraag naar elektriciteit zeer groot is en de marktsignalen gunstig zijn voor het verbruik.

De RVG roept de Regering op om in het LKEP meer nadruk te leggen op het belang van bewustmaking met betrekking tot de elektrificatie van het gebruik.

Het LKEP gaat duidelijk in op deze tendens naar elektrificatie van het gebruik en dit komt tot uiting in de in het LKEP gerapporteerde prognoses. Regelgevende (tarieven) en commerciële instrumenten (diensten, prijzen) zullen het mogelijk maken een deugdzaam gebruik van het netwerk aan te moedigen, terwijl de toegang tot energie als basisbehoefte voor niet-vervangbare toepassingen behouden blijft.

Het LKEP is gewijzigd om er een actie in op te nemen om de bewustwording inzake elektrificatie van het gebruik te vergroten.

Opmerking 68

Om de veerkracht van het Brusselse elektriciteitsnet te vergroten, moet volgens Brugel het wettelijk kader worden aangepast en aangevuld om een beter kader te bieden voor mogelijk te voorziene situaties van energieschaarste:

- a. Prioriteiten stellen tussen gebruiksmogelijkheden (verwarming, opladen van elektrische voertuigen enz.);
- b. De netbeheerders toestaan de vraag naar elektriciteit te beperken in geval van tekorten en volgens de in de technische voorschriften vast te leggen modaliteiten;
- c. Instelling van een compensatieregeling voor afnemers wier vraag naar elektriciteit is beperkt zonder de voorwaarden van de regelgeving in acht te nemen;
- d. Vraagflexibiliteit bevorderen, met name voor elektrische voertuigen en verwarming. Deze toepassingen kunnen het potentieel voor kortetermijnflexibiliteit - intraday - verveelvoudigen, die met een aanzienlijk volume op economische stimulansen zou kunnen reageren. Dit zou de aantrekkelijkheid van de elektriciteitsmarkt in Brussel moeten verbeteren indien dit potentieel

- gepaard gaat met hervormingen van het juridisch en tariefkader, met name voor diensten in verband met slimme meters en netwerken;
- e. De ontwikkeling van SmartGrids bevorderen om onder meer de markt en de autoriteiten informatie te verschaffen over de toestand van de netwerken, de risico's van congestie en de waargenomen onderbrekingen. SmartGrids kunnen dus een van de steunpunten zijn voor de ontwikkeling van het SmartCity-concept, met name door de koppeling van elektrische netwerken, openbare verlichting en oplaadstations voor elektrische voertuigen;
  - f. De invoering van slimme meters bevorderen om het flexibiliteitspotentieel van de elektrificatie van het gebruik beter te benutten.

De ordonnantie van 19 juli 2011 betreffende de organisatie van de elektriciteitsmarkt in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest ('Elektriciteitsordonnantie') voorziet al bepalingen die op de door Brugel genoemde zorgen ingaan.

Ten eerste, wat de punten a, b en c betreft, staat de Elektriciteitsordonnantie de netbeheerders toe de activering van de flexibiliteit en het beschikbare vermogen voor het opladen en ontladen van elektrische voertuigen tijdelijk te beperken of te weigeren, en zelfs dit opladen te controleren om de veiligheid van het net te beschermen (bijvoorbeeld wanneer er een tekort dreigt). Op die manier legt de Elektriciteitsordonnantie een prioriteit vast tussen de vormen van gebruik van het net: opladen en flexibiliteit kunnen worden geweigerd, beperkt of gecontroleerd, terwijl ander gebruik behouden blijft. Dezelfde ordonnantie bepaalt dat de voorwaarden waaronder de netbeheerders deze optie kunnen activeren, worden vastgelegd in het technisch reglement, waarvan de vaststelling onder de bevoegdheid van Brugel valt. Daarnaast voorziet de Elektriciteitsordonnantie in een compensatiebeginsel indien de netbeheerder ten onrechte gebruik heeft gemaakt van bovengenoemde weigerings-, beperkings- en sturingsbevoegdheden. De modaliteiten voor deze compensatie moeten in een regeringsbesluit worden vastgelegd. De Elektriciteitsordonnantie bepaalt echter dat dit besluit moet worden opgesteld nadat Brugel advies heeft uitgebracht. In dit stadium is het advies van Brugel echter niet beschikbaar: de Regering is dus niet in staat de praktische voorwaarden voor compensatie vast te leggen.

Bovendien zijn de bevoorradingszekerheid en het crisisbeheer (bijvoorbeeld bij een stroomtekort) federale verantwoordelijkheden. Er zijn dus geen LKEP-maatregelen nodig om deze eerste twee problemen aan te pakken.

Ten tweede, wat punt d inzake de ontwikkeling van de flexibiliteit betreft, legt de Elektriciteitsordonnantie reeds een wettelijk kader vast en verwijst zij naar een regeringsbesluit voor de voorwaarden van de leveringsvergunning voor de flexibiliteitsdienst, dat na advies van Brugel moet worden vastgelegd. In dit stadium is ook hier het advies van Brugel niet beschikbaar: de Regering kan het voornoemde besluit dus niet opstellen.

Wat punt e betreft, bevat de Elektriciteitsordonnantie bovendien reeds verschillende beginselen die volstaan om tegemoet te komen aan de bezorgdheid van Brugel over de ontwikkeling van slimme netwerken. In de eerste plaats hebben de netbeheerders een algemene verantwoordelijkheid voor het onderhoud en de ontwikkeling van de netten, waardoor zij verplicht zijn hun netwerken te verbeteren om te voldoen aan de veranderende behoeften van hun gebruikers. Met name moeten netbeheerders zorgen voor energie-efficiëntie op hun netten en in dit verband technische opties overwegen die de 'smartisering' van netwerken mogelijk maken. De planning van de investeringen die nodig zijn om deze doelstellingen te bereiken, gebeurt via ontwikkelingsplannen die onderworpen zijn aan het advies en de opvolging van Brugel. De regulator heeft ook tot taak de prestaties van de distributienetbeheerder met betrekking tot de ontwikkeling van een slim netwerk te monitoren en te evalueren. Het is dus aan de regulator om na te gaan of de distributienetbeheerder zijn netintelligentie voldoende ontwikkelt. Er is dus geen bijkomende LKEP-maatregel nodig.

Ten slotte, wat punt f betreft, bevat de Elektriciteitsordonnantie een uitgebreid kader voor de plaatsing van slimme meters, inclusief de prioriteit van het plaatsen van een dergelijke meter wanneer de gebruiker wil deelnemen aan een flexibiliteitsdienst. Er is dus geen bijkomende LKEP-maatregel nodig.

Opmerkingen over de gedifferentieerde tarieven

Opmerking 69

Met betrekking tot de gedifferentieerde tarieven trekken de RVG en IEB de operationaliteit van het voorstel van het ontwerpplan voor een gedifferentieerde prijsstelling voor elektriciteit naargelang van het gebruik ervan in twijfel.

In de loop van 2023 zal Brugel een analyse presenteren van een mogelijke herschikking van de elektriciteits- en gasstromen om een zekere coherentie te garanderen met de maatregelen die het gewestelijk beleid voorschrijft. Brugel wenst te benadrukken dat zij bij de uitoefening van haar tariefbevoegdheden verplicht is de door het Europees recht opgelegde beginselen toe te passen, met name het beginsel van kostenreflectie en het beginsel van non-discriminatie. Daarom zal Brugel het punt in het ontwerpplan betreffende gedifferentieerde tarieven alleen onderzoeken in het strikte kader van de toepassing van de Europese tariefrichtsnoeren.

Brugel zal in het kader van zijn exclusieve tariefbevoegdheid de technische en juridische haalbaarheid van een gedifferentieerd elektriciteitstarief naargelang van het gebruik vaststellen.

DE UITSTOOT VAN FLUORGASSEN VERMIJDEN

Opmerking 70

Volgens de gemeente Jette is het belangrijk om prikkels (bijvoorbeeld bonussen) in te voeren om oververhitting structureel tegen te gaan. Dit zal de behoefte aan gefluoreerde gassen via airconditioners verminderen, met name voor huishoudens en appartementen, die gevoelig zijn voor oververhitting. Fiches en adviezen moeten worden gekoppeld aan oververhitting in de context van andere premies (bv. isolatie/dakbedekking).

Deze bezinning is opgenomen in het LKEP, dat met name voorziet in de evaluatie van de mogelijkheid om een Renolution-premie in te stellen voor de installatie van zonneschermen. Voorts herinnert LB eraan dat alle stimulansen voor energie-isolatie bijdragen tot het vermijden van oververhitting.

Opmerking 71

IEB steunt de maatregel die het gebruik van sluitbare deuren voor levensmiddelenkoelkasten in winkels verplicht stelt.

VERMINDERING VAN DE UITSTOOT DOOR HOUTVERWARMING

Opmerking 72

De gemeente Sint-Pieters-Woluwe beveelt een grondige studie aan van de optie houtverwarming voor krachtige installaties die uitgerust zijn met de meest recente technologieën, gecontroleerd worden door erkende vakmensen en uitgerust zijn met technieken voor rookfiltratie die een aanzienlijke vermindering van de uitstoot van deeltjes mogelijk maken. De gemeente wenst dat een eventuele negatieve beoordeling van een brandstof pas plaatsvindt na een gedetailleerde analyse van de verschillende systemen die duidelijk is ingedeeld volgens het gebruik ervan.

De gemeente Ukkel steunt de doelstelling van de bestrijding van fijn stof, maar dringt erop aan het gebruik van efficiënte houtgestookte ketels in bepaalde gevallen toe te staan, ook voor particulieren, voor zover recente modellen en goed onderhoud de uitstoot aanzienlijk verminderen.

Brulocalis onderstreept dat verschillende Brusselse gemeenten momenteel, soms ten koste van zware financiële investeringen, houtverwarmingssystemen voor hun gemeentelijke gebouwen installeren en over voldoende lokale houtproductie beschikken die in hun houtverwarmingssysteem kan worden gebruikt.

Het CKD maakt zich zorgen over het verbod op de installatie van houtgestookte centrale verwarmingstoestellen in alle nieuwe gebouwen en bij zware renovaties vanaf 2025. Deze maatregel lijkt dus de bijdrage van niet-composteerbaar bos- of tuinafval uit de kringlooeconomie aan de productie van groene warmte in Brussel uit te sluiten, ongeacht de vorm van de hulpbron, de technologie en de omvang van het beoogde project. Het CKD is van mening dat de vastlegging van strikte limieten in termen van energieprestaties en luchtmissies passender is dan een algeheel verbod op het gebruik van een bepaalde hulpbron.

Voorts verbaast het CKD zich over de bijzonder radicale analyse van biomassa. Volgens het CKD bevat de huidige tekst enkele samenvoegingen die leiden tot strenge maatregelen, die de potentiële bijdrage van deze hernieuwbare energiebron aan het koolstofvrij maken van warmte in Brussel in gevaar kunnen brengen, ook ter ondersteuning van andere bronnen. Als voorbeeld hiervan wijst het CKD erop dat de tekst van hefboom C van pijler 2, die betrekking heeft op biomassa, tekortkomingen en onnauwkeurigheden bevat over kwesties die verband houden met het hernieuwbare karakter, de duurzaamheid en de koolstofbalans van deze hulpbron.

De RVG moedigt de Regering aan meer aandacht te besteden aan het gebruik van energiedragers zoals biomassa als aanvullende oplossing, zonder de keuze van alternatieve oplossingen te beperken.

De gemeente Jette vraagt of pelletketels hieronder vallen en vraagt om een duidelijk standpunt van het Gewest om de investeringen zo goed mogelijk te sturen.

De GOC vindt deze verplichting zeer ambitieus voor de zware renovatie tegen 2025 en stelt voor om rekening te houden met de resultaten van de proefprojecten alvorens een redelijke datum vast te stellen. De Commissie stelt ook de afschaffing van pelletketels aan de orde. Zij roept op tot voorzichtigheid met radicale maatregelen en tot overgangsmaatregelen.

Het LKEP presenteert een evenwichtig standpunt, rekening houdend met het effect van hout in termen van luchtverontreinigende emissies (en niet in termen van broeikasgasemissies) en op basis van de Brusselse emissiecijfers met betrekking tot deze energiedrager. Het LKEP wordt ook gelezen in het perspectief van naleving van de Europese normen inzake luchtkwaliteit, maar ook van de aanbevelingen van de WHO.

LB herinnert eraan dat de beoordeling van hout voor verwarming het onderwerp is van een komende studie over energiedragers. En dat voor krachtige installaties een milieuvergunning nodig is.

In het licht van de gemaakte opmerkingen is besloten de maatregel die oorspronkelijk voorzag in een verbod vanaf 2025 op de installatie van houtgestookte centrale verwarmingstoestellen in alle nieuwe gebouwen en bij ingrijpende renovaties, te herformuleren en te verwijzen naar de nieuwe BWLKE-bepaling volgens welke de installatie en het gebruik van warmtebronnen (dus ook houtgestookte ketels of pelletketels) die niet erg efficiënt zijn in termen van energie-efficiëntie of deeltjesuitstoot, kunnen worden verboden onder de door de Regering vastgestelde voorwaarden. De voorwaarden zullen worden vastgelegd in een uitvoeringsbesluit.

LB herinnert er ook aan dat stimulansen (bonussen) worden gegeven voor de vervanging van niet-efficiënte gedecentraliseerde houtverbrandingstoestellen. En dat het Gewest niet bevoegd is voor productnormen (en dus emissienormen).

Ten slotte is de verbranding van groenafval in de open lucht niet toegestaan in het BHG, overeenkomstig het algemeen politiereglement dat de 19 Brusselse gemeenten gemeen hebben. Deze bepaling moet echter worden verankerd in gewestelijke regelgeving, vanwege de mogelijke gevolgen voor de luchtkwaliteit en de uitstoot van schadelijke verontreinigende stoffen (fijne deeltjes, dioxines enz.), waarbij verbranding in de open lucht in dit opzicht bijzonder problematisch is. Het LKEP wil dit verbod nu opnemen in de gewestelijke regelgeving om het te versterken en zo de uitstoot van schadelijke verontreinigende stoffen bij deze verbranding te verminderen, in overeenstemming met de vermindering van de uitstoot van verontreinigende stoffen bij houtverbranding.

Opmerking 73

Volgens Wmbairpropre gaat het LKEP voorbij aan de regulering van open kachels en vuur, die plaatselijke luchtvervuiling en smog veroorzaken. Het advies van een burger ondersteunt de noodzaak om meer aandacht te besteden aan fijne deeltjes die door houtvuren ontstaan.

Het LKEP voorziet een bewustmakingscampagne over de gevolgen van houtverwarming, zowel voor de binnen- als voor de buitenlucht, en de goede praktijken die daarmee gepaard moeten gaan, met name op basis van de conclusies van de studie over energiedragers. Het gebrek aan controle

op bijverwarmingstoestellen maakt het onmogelijk een verbod of regularisatie van dergelijke toestellen af te dwingen.

Versterking van de duurzaamheid van bouw en renovatie

TOEPASSING VAN HET PRINCIPE VAN GEÏNTEGREERDE VERMINDERING VAN DE VERONTREINIGING

Opmerking 74

De gemeente Sint-Lambrechts-Woluwe vraagt een maatregel toe te voegen die een opleidingsprogramma over duurzame renovatie/duurzaam bouwen in architectuurscholen omvat.

Onderwijs is een communautaire bevoegdheid, maar LB neemt nota van deze opmerking en voegt aan het LKEP een maatregel toe die erin bestaat bij de FWB en de Vlaamse Gemeenschap te pleiten voor een opleidingsprogramma over duurzame renovatie/duurzaam bouwen in de architectuurscholen.

Opmerking 75

Op p. 78 stelt het LKEP dat "[...] de evolutie van het gebouwenbestand [...] niet beperkt mag blijven tot het verbeteren van de energieprestaties alleen. Deze evolutie moet deel uitmaken van een kader dat het mogelijk maakt om alle milieueffecten van de bouwsector te verminderen. Dit kader is gebaseerd op twee bestaande transversale duurzaamheidsinstrumenten, namelijk de duurzaamheidsmeter GRO en de Gids Duurzame Gebouwen". De gemeente Sint-Lambrechts-Woluwe vraagt zich af waarom er over twee referentiekaders voor 'duurzaamheid' wordt gesproken en of het mogelijk is deze samen te voegen.

De Duurzaamheidsmeter GRO is een instrument voor bouwprofessionals (architecten, eigenaren van openbare en particuliere gebouwen enz.) om de duurzaamheid van bouwprojecten te meten. De holistische benadering van een instrument van het type 'referentiesysteem voor duurzame gebouwen' maakt het mogelijk om de overdracht van gevolgen vast te stellen en te vermijden, d.w.z. om te voorkomen dat een maatregel wordt uitgevoerd die gunstig is voor een specifiek milieuvraagstuk, maar die andere duurzaamheidskwesties sterk benadeelt.

De Gids Duurzame Gebouwen, die ook bedoeld is voor professionals in de bouw, bundelt alle adviezen over het ontwerpen van een duurzaam gebouw; het is dus geen referentie-instrument.

FOCUS OP DE DIVERSITEIT VAN DE BOUWMETHODEN EN DE MIX VAN MATERIALEN VIA TOTEM

Opmerking 76

De Stad Brussel vindt de doelstellingen en het tijdschema voor het gebruik van TOTEM en GRO moeilijk te begrijpen: verschillende uitgangspunten naargelang er al dan niet een Europese verplichting bestaat, bijkomende uitgangspunten naargelang de bewoningscategorie en het type eigenaar. De verplichting tot gebruik vanaf 2030 lijkt te laat gezien de ambitieuze renovatiedoelstellingen voor 2040. Bovendien plaatst de Stad Brussel vraagtekens bij de stimuleringsmechanismen alleen vanaf 2025, die voor de publieke sector onvoldoende lijken om zich met de beperkte beschikbare middelen hiervoor in te zetten.

LB neemt nota van de opmerkingen over de bepalingen inzake duurzaamheid en heeft daarom gewerkt aan de leesbaarheid van het hoofdstuk.

LB vestigt de aandacht van de Stad Brussel op het feit dat de bepalingen inzake het gebruik van TOTEM gedeeltelijk zijn afgeleid van de EPB-richtlijn, die momenteel wordt herzien.

Tot slot worden het verplichte gebruik van TOTEM gedifferentieerd in functie van het type EPB-eenheid en het type eigenaar.

Opmerking 77

Hoewel TOTEM een veelbelovend instrument is, wijst Brupartners er toch op dat het onvolledig blijft. Brupartners is met name bezorgd dat het aantal milieuproductverklaringen (B-EPD) in de *ad hoc* database die het TOTEM-instrument voedt, te klein is om een bevredigende milieubeoordeling mogelijk te maken. Brupartners dringt daarom aan op de noodzaak om het TOTEM-instrument te verfijnen en aan te vullen.

Het LKEP is van plan de TOTEM-methode en -tool verder te ontwikkelen, met name in overleg met de federale Regering over deze elementen.

Opmerking 78

NW, HR, Fabrik en Buurthuis Bonnevie juichen het instrument toe, maar wijzen erop dat er knelpunten dreigen omdat er te weinig personeel is opgeleid om het instrument te gebruiken en dat deze extra kosten moeilijk te integreren zijn voor kleine renovaties.

Het LKEP wil de communicatieacties in verband met de context en de TOTEM-tool voortzetten en opleidingen en seminars organiseren om bouwontwerpers op te leiden, met als doel het aantal gebruikers van het instrument voortdurend te verhogen.

Opmerking 79

De gemeente Jette vermeldt dat het nuttig zal zijn een opleiding over het instrument en technische standaardclausules voor de integratie van de circulaire economie in opdrachten te verstrekken. De Stad Brussel is het ermee eens dat het nuttig zou zijn de middelen en modaliteiten te specificeren die aan de overheid zullen worden voorgesteld om een daadwerkelijke toe-eigening van het instrument door de projectverantwoordelijken te waarborgen.

In het kader van de voorbeeldfunctie van de overheden wil het LKEP de ambitie van het project helpen definiëren en deze ambitie vertalen in de documenten van overheidsopdrachten (aanbesteding voor de aanstelling van de ontwerper, bestek en uitvoeringsdossier enz.) en aanbevelingen opstellen voor de openbare opdrachtgevers om de voorschriften voor de levenscyclusanalyse in verband met de milieueffecten van materialen in hun bestekken op te nemen.

Opmerking 80

De Stad Brussel vraagt dat de toepassing van de maatregel op de overheden wordt verduidelijkt, zowel voor de bewustmakingsmaatregelen als voor de verplichting om het TOTEM-instrument te gebruiken.

De voorgestelde EPB-richtlijn zal de toepasselijkheid van de maatregel volgens de aard van het werk verduidelijken en zal in Brusselse wetgeving worden omgezet.

DE BOUWSECTOR DE TRANSITIE NAAR CIRCULARITEIT LATEN MAKEN

Met betrekking tot de versterking van de duurzaamheid van bouw en renovatie neemt de GMC nota van de aandacht voor gebouwen, maar beveelt ze aan ook maatregelen te nemen inzake circulariteit bij de aanleg van wegen en de planning van de openbare ruimte.

In 2022 lanceerde Brussel Mobiliteit een facilitatordienst die toegankelijk is voor de bouwsector, om samen met hen te werken aan mobiliteit en verkeersveiligheid. Deze dienst wordt verleend door de federatie Embuild, die zeer actief is in de circulaire bouwsector. Daarnaast zijn in de selectiecriteria voor bedrijven duurzaamheidscriteria geïntegreerd in de herziening van TB 2015 (= Typebestek 2015 voor wegen in het BHG) opgesteld door Brussel Mobiliteit. Deze reflectie zou uiteindelijk kunnen worden geïntegreerd in de lopende werkzaamheden aan het toekomstige Handboek voor de Brusselse openbare ruimten.

Gebouwen aanpassen aan de effecten van de klimaatverandering

Opmerking 81

Volgens de gemeente Jette bevat deze pijler geen concrete pistes. Bij financiële stimulansen en technisch advies moet rekening worden gehouden met de noodzaak om gebouwen aan te passen aan de klimaatverandering, met name wat betreft warmtebeheer. Volgens de gemeente Ukkel zou dit onderdeel ambitieuzer kunnen zijn door het aspect van aanpassing van het grondgebied nader uit te werken, door verschillende criteria uit de gids voor duurzaam bouwen verplicht te stellen: de albedo van materialen, de verplichting tot groendaken met een helling van 0 tot 35% (voorstel van Ukkel over de GSV), het behoud van biodiversiteit, bij isolatie, het plaatsen van nestkastjes voor vogels die in holtes nestelen en afhankelijk zijn van Brusselse gebouwen (voorstel van Ukkel over de GSV), en waterbeheer.

Deze kwesties worden behandeld in het kader van de GRO, waarvan het gebruik wordt gehandhaafd.

Stadsomgeving en aanpassing aan de effecten van de klimaatverandering

Opmerking 82

De Stad Brussel is overtuigd dat het even noodzakelijk is om krachtig op te treden tegen de klimaatverandering als om ons eraan aan te passen. Dit tweede onderdeel, dat momenteel weinig concreet is en voornamelijk bestaat uit monitoring, kennisontwikkeling en stimuleringsacties, zou gebaat zijn bij verduidelijking en aanvulling met precieze, gekwantificeerde doelstellingen. The Shifters Belgium benadrukt ook dat deze bewustmaking gepaard moet gaan met bijkomende maatregelen.

Het formuleren van gekwantificeerde doelstellingen voor aanpassing aan de klimaatverandering ligt veel minder voor de hand dan voor mitigatie. Pijler 8 'De evolutie van het stedelijke milieu monitoren' van het onderdeel Aanpassing legt de basis voor de uiteindelijke vastlegging van meer concrete aanpassingsdoelstellingen die binnen een bepaalde termijn moeten worden bereikt.

Het stadsmilieu en zijn natuurlijke hulpbronnen beter wapenen tegen de klimaatverandering

DE ROL VAN DE BODEMS IN DE ADAPTATIE AAN DE KLIMAATVERANDERING VERSTERKEN

Opmerking 83

NW, HR, Fabrik en Buurthuis Bonnevie betreuren het gebrek aan gegevens over de Brusselse woningen om een actieplan voor veerkracht op te stellen. Evenzo zou een gecoördineerde cartografie van (en een gecoördineerd beleid voor) de kelders, met positionering van de nutsleidingen, wenselijk zijn. Zonder deze gegevens stellen NW, HR, Fabrik en Buurthuis Bonnevie dat niet bekend is waar kan worden vergroend.

Het Brussels Gewest is gevoelig voor de kwestie van de nutsleidingen. In het kader van een ontwerp van verordening tot vastlegging van het juridisch stelsel voor wegen, die momenteel wordt aangenomen, is het de bedoeling dat de Regering een beschrijving van de gewestwegen opstelt, met inbegrip van een inventaris van de ondergrond zoals kabels, leidingen enz. Het is echter niet de taak van het LKEP om alle technische middelen te bepalen die nodig zijn voor de uitvoering van alle maatregelen. De nodige methoden en middelen moeten door elke binnen zijn actiedomein verantwoordelijke operator worden vastgelegd.

Opmerking 84

NW, HR, Fabrik en Buurthuis Bonnevie stellen vragen over de afweging van de bodemkwaliteit en de prioritaire kwesties van stedelijke ontwikkeling die niet in het gedrang mogen komen: wat zijn die andere prioritaire kwesties? Hoe wordt prioriteit gegeven aan de noodzaak om de bodem doorlatend te maken, de biodiversiteit te beschermen/herintroduceren en warmte-eilanden aan te pakken?

In dezelfde paragraaf wenst de Stad Brussel een definitie van 'bodem van goede kwaliteit'. IEB vraagt welke criteria in aanmerking worden genomen om de bodemkwaliteit in het BHG te bepalen. The Shifters Belgium pleit voor de opname van een doelstelling van nul netto bodemverharding in het LKEP.

Het LKEP streeft ernaar zoveel mogelijk levende, hoogwaardige bodem te behouden en bouw/verdichting op reeds verharde grond te begunstigen en te bevorderen om zoveel mogelijk onverharde bodem te behouden. Prioritaire kwesties voor het Gewest die met deze doelstelling in strijd kunnen zijn, zijn bijvoorbeeld de toenemende behoefte aan woningen in de context van de bevolkingsgroei, waardoor het nodig kan zijn een aantal terreinen met bodem van goede kwaliteit toe te wijzen voor nieuwe woningen.

In haar Bodemstrategie voor 2030 streeft de Europese Unie ernaar om tegen 2050 het nettoruimtebeslag tot nul te herleiden. Het doel is om "tegen 2030 hun eigen ambitieuze nationale, regionale en lokale doelstellingen vast te stellen om het nettoruimtebeslag tegen 2030 te verminderen teneinde een meetbare bijdrage te leveren aan de EU-doelstelling van 2050, en verslag uitbrengen over de geboekte vooruitgang."

In het kader van haar biodiversiteitsstrategie heeft de Europese Commissie vervolgens op 22 juni 2022 een ontwerpverordening gepubliceerd die bekendstaat als de 'Wet natuurherstel'. Deze tekst,

waarover België een standpunt heeft bepaald, wordt momenteel besproken. Een van de oorspronkelijk door de Europese Commissie geformuleerde doelstellingen is om tegen 2030 geen nettoverlies aan stedelijk groen te hebben ten opzichte van 2021 en tegen 2050 een toename van 5%. Deze bepalingen staan nog ter discussie.

Binnen LB wordt nagedacht over de vastlegging van een gewestelijke doelstelling om tegen 2030 de verharding en bodemafdekking terug te dringen. Daarbij wordt rekening gehouden met het feit dat bodemafdekking een grote bedreiging vormt voor het Gewest, vooral vanwege de negatieve invloed ervan op de verschillende ecosysteemdiensten van de bodem die essentieel zijn om de kwetsbaarheid van het gewestelijke grondgebied voor de gevolgen van de klimaatverandering te verminderen.

Er bestaat een instrument, dat is ontwikkeld door LB, om de kwaliteit van bodems te beoordelen en te bepalen of een bodem van goede kwaliteit is, de IBKB.

De gemeente Ukkel stelt aanvullende maatregelen voor om stedelijke warmte-eilanden tegen te gaan:

- De aanplant van meer bomen opleggen (en niet slechts één per 200 m²), waardoor het groene netwerk wordt vergroot en de levende bodem behouden blijft, een integrerend concept dat sociaal-recreatieve, milieu- en landschapsdoelstellingen combineert, zowel in de openbare als in de particuliere ruimte (voorstel van Ukkel over de GSV);
- Het concept van het netwerk en van stedelijke koelte-eilanden (voorstel van Ukkel over de GSV);
- De beperking van de bebouwde oppervlakte, met inbegrip van de kelder (van 30 tot 35 of 40% volgens het voorstel van Ukkel over de GSV).

Deze doelstellingen zullen moeten worden uitgevoerd in het kader van de (lopende) wijziging van de GSV en het GBP, met name via de instrumenten BCO+ en het Brussels ecologisch netwerk.

Opmerking 85

Tuiniersforum des jardiniers is van mening dat, om de doelstelling van koolstofneutraliteit in 2050 te bereiken en in een leefbare stad te leven, het absoluut noodzakelijk is om te stoppen met het verharden van levende bodems en het kappen van bomen. Brussel beroven van de ecosysteemdiensten van de natuur tegen luchtvervuiling, warmte-eilanden, overstromingen en voor de geestelijke gezondheid is bovendien een onaanvaardbaar geweld tegen alle burgers. Om deze doelstellingen te bereiken, is volgens hen (en meerdere burgeradviezen) het volgende nodig:

- Een onmiddellijk moratorium afkondigen op de afgifte van vergunningen om de natuurgebieden van Brussel te beschadigen en te vernietigen, teneinde de biodiversiteit en de natuurlijke habitats te beschermen, hetgeen een essentiële voorwaarde is voor een rustige en kalme denkoefening;
- Van het GBP een gewestelijk instrument voor klimaatbeleid ten behoeve van de biodiversiteit maken;
- Een strikte en definitieve bescherming van de levende bodem, die niet meer verhard mag worden;
- Zorgen voor strikt en permanent beschermde begrensde gebieden in 'hotspots' van biodiversiteit;
- Het 'demineraliseren' van zones die overmatig zijn verhard, waardoor inadequate leefomstandigheden zijn ontstaan en de inwoners het door artikel 23 van de Grondwet gewaarborgde gezonde milieu is ontnomen.

Wat de kwestie van een moratorium op bodemafdekking betreft, wordt verwezen naar het antwoord op de vorige opmerkingen over deze pijler.

Het LKEP voorziet in de integratie van klimaatveranderingskwesties in het GBP, overeenkomstig de richtsnoeren in het in december 2021 door de regering aangenomen openingsbesluit. Het LKEP voorziet ook in de mogelijkheid om het GBP aan te passen of in nieuwe voorschriften te voorzien om de doelstelling van de regering te verwezenlijken met het oog op minder verdichting in bepaalde centrumwijken om de aanleg van nieuwe groene ruimten mogelijk te maken. Meer in het algemeen is het LKEP van plan de bestrijding van het warmte-eilandeffect in de stedelijke planning en regelgeving te integreren, onder meer door de ontwikkeling van op de natuur gebaseerde oplossingen. Deze maatregelen lijken ons tegemoet te komen aan de geuite bezorgdheid.

DE NATUUR ONTWIKKELEN EN DE BIODIVERSITEIT VRIJWAREN IN EEN VERANDEREND KLIMAAT

Opmerking 86

Het LKEP stelt een eenvoudige uitvoering van het 'Natuurplan 2016' voor. Dit lijkt achterhaald en moet worden herzien om de huidige uitdagingen aan te gaan, aldus NW, HR en Buurthuis Bonnevie.

Men was van mening dat de doelstellingen van het Natuurplan nog steeds relevant zijn en dat het een prioriteit is om de uitvoering ervan voort te zetten in plaats van tegelijk met de aanneming van het LKEP een herzieningsproces op gang te brengen. De betreffende hefboom voorziet niettemin in enkele aanvullende maatregelen bij het Natuurplan. Ze moet bovendien en vooral worden gelezen in samenhang met de andere hefbomen van pijler 5, die samen een water-bodem-natuurdynamiek creëren die verder gaat dan het Natuurplan en essentieel is voor de veerkracht van ons grondgebied en de ontwikkeling van de biodiversiteit.

Opmerking 87

Voor deze hefboom stelt de gemeente Ukkel voor om het begrip en de lijsten van soorten van de toekomst (gebaseerd op een projectie van de evolutie vanuit het zuiden van Europa en niet door het planten van exotische soorten) verder te bestuderen en te verspreiden onder de actoren die planten, de gemeenten en particulieren.

Deze doelstelling is bevestigd in het nieuwe LKEP.

DE VEERKRACHT VAN HET ZONIËNWOUDE VERSTERKEN

Opmerking 88

De gemeente Ukkel is voorstander van een zo lokaal mogelijk(e) verkoop en gebruik van hout. Er bestaan positieve initiatieven die aantonen dat dit mogelijk is. Ze stelt voor de grootte van de kavels zo nodig aan te passen om ze toegankelijk te maken voor Brusselse, naburige of Belgische zagerijen. Anderzijds wordt in een burgeradvies aangedrongen op een moratorium op de houtkap in het Zoniënwoud.

Het in 2019 goedgekeurde beheersplan voor het Zoniënwoud heeft tot doel de veerkracht ervan te versterken en de boomsoorten te diversifiëren. De ontwerp-hervorming van het boswetboek waaraan momenteel wordt gewerkt, voorziet in de verbetering van de verkoopprocedures om een meer lokale houtindustrie te bevorderen.

DE UITDAGINGEN VAN DE ADAPTATIE AAN DE GEVOLGEN VAN DE KLIMAATVERANDERING OPNEMEN IN DE PLANNEN EN STRATEGIEËN VOOR RUIMTELIJKE ORDENING EN IN DE STEDENBOUWKUNDIGE REGLEMENTEN

Opmerking 89

Het LKEP wil de actoren van de ruimtelijke ordening opleiden in de problematiek van de aanpassing aan de klimaatverandering en de maatregelen die de stad beter kunnen wapenen tegen haar gevolgen. De gemeente Jette en de Stad Brussel steunen dit voorstel actief.

Het LKEP wil nieuwe groene ruimten scheppen in het centrale en dichtbevolkte deel van het BHG, dat in het GBP als prioritair gebied voor vergroening is aangemerkt, en ook in andere zones met een gebrek aan voor het publiek toegankelijke groene ruimten. Volgens de Stad Brussel zou deze verbintenis gebaat zijn bij een indicatie of een orde van grootte van het aantal, de oppervlakte of zelfs het in kaart brengen van de nieuw aan te leggen groene ruimten. Momenteel is het onduidelijk of de huidige maatregelen moeten worden verdubbeld, verdrievoudigd, verviervoudigd en waar de maatregelen moeten worden toegespitst om voldoende veerkracht te bereiken.

De visie op de ontwikkeling van het groene netwerk, met name in de centrumwijken waar een gebrek aan groen bestaat, zal worden ontwikkeld in het kader van de herziening van het GBP, in het bijzonder door rekening te houden met de reflecties op basis van het ecologisch netwerk van Brussel.

Opmerking 90

Het LKEP wil de continuïteit en de verbindingen bevorderen tussen de groene ruimten en de grote open (onbebouwde) ruimten die in verbinding staan met de rand (Vlaanderen en Wallonië), met name via de grote structurerende assen. In dit verband wijst de gemeente Jette het Gewest erop dat een krachtig standpunt

moet worden ingenomen ten aanzien van het project voor de uitbreiding van de Brusselse Ring om het Laarbeekbos te beschermen tegen eventuele negatieve gevolgen.

LB neemt akte van deze opmerking.

Opmerking 91

In plaats van de maatregel om het 'groene karakter' van de huizenblokken te behouden, stelt IEB voor om de bestaande open grond binnen huizenblokken te behouden. Volgens IEB is 'groen karakter' een vaag begrip dat niet de noodzaak beschrijft om open grond met vegetatie in stand te houden.

Het LKEP streeft ernaar zoveel mogelijk levende, hoogwaardige bodem te behouden en bouw/verdichting op reeds verharde grond te begunstigen en te bevorderen om zoveel mogelijk onverharde bodem en dus open grond te behouden. De eisen inzake open ruimte binnen een huizenblok zullen worden gespecificeerd in de GSV, die momenteel wordt herzien. Omwille van de duidelijkheid zal de in het LKEP gebruikte terminologie echter worden aangepast (door de termen 'groen karakter' van de binnenste blokken te vervangen door de termen 'vergroening en open grond' binnen huizenblokken).

STEUNMECHANISMEN ONTWERPEN VOOR PROJECTEN IN VERBAND MET DE VEERKRACHT VAN DE STEDELIJKE OMGEVING

Opmerking 92

Op p. 92 willen NW, HR, Fabrik en Buurthuis Bonnevie de gemeentelijke diensten toevoegen als actoren op het gebied van ruimtelijke ordening en stedenbouw.

Gemeentebesturen vallen reeds onder deze maatregel.

Opmerking 93

Het LKEP wil de financiering van projecten die beantwoorden aan de doelstellingen voor de adaptatie aan de gevolgen van de klimaatverandering voortzetten en versterken, onder meer in het kader van de projectoproep 'Klimaatactie', voor de gemeenten en OCMW's, en nieuwe soortgelijke projectoproepen voor andere doelgroepen lanceren. De gemeente Jette steunt deze voor de gemeenten onontbeerlijke maatregel actief. Deze projectoproep volstaat echter niet om de gemeenten in staat te stellen de LKEP-doelstellingen, waaronder neutraliteit in 2040, te bereiken. In verband met de projectoproep onder de bevolking 'Vooruit met de wijk' is het belangrijk dat deze gemakkelijk toegankelijk is voor burgers. Workshops voor de uitwisseling van goede praktijken bij de indiening van kandidaturen zijn essentieel om de burgers te inspireren.

De laatstgenoemde actie voor deze hefboom is het gebruik van de speelplaatsen van de scholen als kern voor de vergroening van de wijken bevorderen, om het stedelijk hitte-eilandeffect tegen te gaan. De gemeente Jette steunt dit soort initiatieven. Anderzijds is het belangrijk te onderstrepen dat de menselijke middelen beperkt zijn en dat het voor gemeentelijke architectuurdiensten moeilijk is om zoveel projecten op te volgen. Nogmaals, wij zijn van mening dat technische ondersteuning essentieel is om zowel aan energie- als aan natuurprojecten te kunnen werken, vooral als we willen dat de cursussen worden opengesteld voor de wijken. Dit vereist deskundigheid, extra financiële kosten en aanzienlijke menselijke middelen.

De versterking van deze initiatieven is voorzien in het LKEP.

De veerkracht van kritieke infrastructuren tegenover de risico's van de klimaatverandering versterken

Opmerking 94

Op pagina 93 wijst de GMC erop dat de terminologie 'kritieke infrastructuren' specifiek wordt gedefinieerd in de richtlijn inzake de veerkracht van kritieke entiteiten. De lijst van deze kritieke infrastructuur is evolutief en omvat niet noodzakelijk de infrastructuur waarop het LKEP zich richt. De terminologie van het LKEP moet worden aangepast. Wat deze terminologie betreft, wenst de gemeente Sint-Pieters-Woluwe dat de voedsel distributienetwerken als kritiek worden beschouwd in het licht van de klimaatrisico's, en vraagt ze zich af waarom dit niet in de continuïteitsplannen is opgenomen.

De onder deze pijler vallende infrastructures zijn alle kritieke infrastructures in de zin van de Richtlijn. Deze infrastructures zijn immers noodzakelijk voor het functioneren van economische en sociale functies die van vitaal en strategisch belang zijn voor het Gewest. Dit begrip is inderdaad evolutief op EU-niveau en omvat sinds de opstelling van dit plan nieuwe sectoren, zoals de levensmiddelensector (productie, verwerking en distributie van levensmiddelen). In dit plan wil het Gewest zijn actie op dit gebied echter prioritair richten op de netwerk- en gezondheidsinfrastructures die uitdrukkelijk worden beoogd en waarvoor de risico's in verband met de klimaatverandering voor het Brusselse grondgebied in dit stadium beter geïdentificeerd en gedocumenteerd zijn dan die in verband met de voedselproductie- en -distributieketen, en die vandaag al gedeeltelijk gerealiseerd zijn. Deze pijler is derhalve daadwerkelijk gericht op het verbeteren van de veerkracht van kritieke infrastructuur zoals gedefinieerd in de EU-wetgeving, hoewel niet alle bestaande kritieke infrastructuur erdoor wordt geïdentificeerd, zodat de gebruikte terminologie passend is. Het LKEP is echter geen omzettinginstrument.

De gemeente Jette ondersteunt de betrokken actoren in de ontwikkeling van de nodige vaardigheden voor de uitvoering van geïntegreerd regenwaterbeheer en andere klimaatbestendigheidmaatregelen in verband met waterbeheer, van ontwerp tot onderhoud.

Deze ondersteuning is voorzien in het kader van het nieuwe waterbeheerproject dat momenteel wordt aangenomen.

De bevolking beschermen tegen extreme klimaatgebeurtenissen en hun systemische gevolgen, en ook tegen het ontstaan van nieuwe ziekten of allergieën die verband houden met de klimaatverandering

Opmerking 96

De Stad Brussel geeft te kennen dat zij er belang bij heeft om tijdens communicatie en sensibiliseringsacties geïnformeerd te worden over de gevolgen van extreme hitte en stedelijke hitte-eilanden voor de gezondheid en over de manieren om zich daartegen te beschermen. De gemeente Jette steunt het communicatiebeleid van het LKEP inzake de gevolgen van het stedelijk hitte-eiland. De gemeente Jette onderstreept de rol van de gemeenten in deze communicatie en verzoekt om steun. Ook de gemeente Sint-Pieters-Woluwe hecht veel belang aan de doelstelling om de burger te betrekken bij de aanpassing van het grondgebied en de reactie op crisissituaties. Aangezien de gemeente echter in de frontlinie van deze interacties staat, zou het wenselijk zijn meer duidelijkheid te scheppen over de instrumenten die aan de gemeenten ter beschikking worden gesteld om de burgers beter bewust te maken, te informeren en op te leiden over deze opkomende risico's en de passende reacties daarop.

LB neemt akte van deze verzoeken.

De evolutie van het stedelijke milieu monitoren

Opmerking 97

Het CKD steunt de doelstelling van de regering om indicatoren te ontwikkelen om het beleid van Brussel inzake aanpassing aan de gevolgen van klimaatverandering op te volgen. Het betreft echter dat in het LKEP niet wordt aangegeven wat deze indicatoren zijn en hoe zij zullen worden gedefinieerd.

Het is niet mogelijk om in het LKEP zo gedetailleerd te zijn.

Opmerking 98

Wat de vijfde actie van deze pijler betreft (de kwetsbare instellingen en bevolkingsgroepen in kaart brengen al naargelang van hun mate van kwetsbaarheid, op de schaal van de gemeenten en wijken en per type risico, om prioriteiten te bepalen voor de acties, naar het voorbeeld van de Klimaatportaal-website die door het Vlaams Gewest werd ontwikkeld), vindt de gemeente Jette de maatregel interessant. De gemeente Jette en Brulocalis vragen of deze kartering door het Gewest zal worden uitgevoerd. Brulocalis vraagt zich ook af wanneer de regering van plan is deze kartering te doen.

Die zal worden gedaan door het Gewest, volgens nader te bepalen modaliteiten.

Opmerking 99

De gemeente Ukkel vindt het positief dat de kaart met tekorten aan openbaar toegankelijke groene ruimten met aanvullende gegevens is aangevuld. Het zou ook interessant zijn om deze elementen te vergelijken met de oppervlakte privétuin per inwoner om de te vergroenen zones beter te kunnen prioriteren.

De gemeente Sint-Lambrechts-Woluwe vraagt hoe deze maatregelen in de praktijk worden omgezet op het terrein. Hoe groene zones creëren naast zones met een tekort? Op basis van welke criteria en welke gemeente moet voorrang krijgen? Bovendien benadrukt zij het belang van maatregel 5.

Het Gewest neemt nota van deze suggesties en vragen, die in het kader van de uitvoering van deze maatregelen zullen kunnen worden behandeld.

Productie van energie uit hernieuwbare en koolstofarme bronnen

Opmerking 100

De Raad voor het Leefmilieu merkt op dat het LKEP verouderde terminologie gebruikt in het gedeelte over het delen van energie.

Dit werd gecorrigeerd in het LKEP.

Opmerking 101

Het LKEP vermeldt dat de organisatie van de energiemarkten moet worden verbeterd om een beter evenwicht tussen de actoren te waarborgen en tegelijkertijd de toegang tot betaalbare energie voor alle Brusselse eindverbruikers te garanderen. R4C vraagt hoe het Gewest de organisatie van de energiemarkten wil verbeteren.

Het Gewest handelt in het kader van zijn gewestelijke bevoegdheden, via de toepasselijke reglementeringen, met name de ordonnanties betreffende de gas- en elektriciteitsmarkt.

Opmerking 102

Tabel 8, die de verwachte evolutie van het gebruik van hernieuwbare energie in het Gewest tussen 2021 en 2030 voorspelt, lijkt voor R4C en The Shifters Belgium niet ambitieus genoeg. De evolutie van de fotovoltaïsche zonnepanelen van 2020 (129,2) tot 2030 (184,7) mist volgens The Shifters Belgium ambitie ten opzichte van een geschat 'dakpotentieel' van 2500 MW (p. 100). Het CKD is van mening dat de geplande groei van de lokale productie van groene elektriciteit uit fotovoltaïsche energie te matig is in verhouding tot het potentieel van het Gewest. Ondanks de beperkingen voor de productie van hernieuwbare energie in Brussel is het CKD van mening dat het Gewest ambitieuzer moet zijn ten opzichte van zijn potentieel.

Wat hernieuwbare energie betreft, heeft de regering zich één doel gesteld: tegen 2030 een inspanning leveren die overeenstemt met de productie van 1250 GWh. In vergelijking met 2020 wordt de ambitie verhoogd met +47%.

Fotovoltaïsche energie is natuurlijk interessant voor een stad, met name gezien het aantal daken dat voordelig kan worden bedekt. Ook de productie van elektriciteit uit fotovoltaïsche panelen is tussen 2020 en 2021 aanzienlijk gestegen, met 26%, voornamelijk dankzij de toename van de geïnstalleerde capaciteit in het Gewest. Bovendien heeft Brugel, de Brusselse regulator, in een studie van 2021¹, de uitstekende prestaties van het Gewest op het gebied van fotovoltaïsche energie bijvoorbeeld benadrukt, ver voor Gent, Antwerpen, Luik en zelfs Lyon, München, Berlijn en Rome.

Deze opmerking is gebaseerd op zowel de cijfers voor de fotovoltaïsche elektriciteitsproductie in tabel 8 als het cijfer voor het technisch potentieel voor fotovoltaïsche energie.

Ten eerste zij erop gewezen dat tabel 8 niet de doelstellingen van de regering weergeeft, maar de prognoses voor de productie van de verschillende sectoren in het Gewest ten tijde van de vaststelling van de gewestelijke bijdrage aan het NEKP. Deze prognoses, die volgens de geldende

¹ STUDIE-38-FV-PARK, zie pagina 21.

Europese regels zijn opgesteld, werden ten tijde van het openbaar onderzoek herzien. Aangezien dit voor de lezer niet duidelijk was, zullen zij worden bijgewerkt en zal de formulering van tabel 8 worden aangepast.

Ten slotte zij opgemerkt dat de opmerking in kwestie ook gebaseerd is op een cijfer dat een raming geeft van het technische potentieel van fotovoltaïsche energie. Een technisch potentieel zijn theoretisch interessante gegevens. Erkend moet echter dat deze informatie op zich geen enkel perspectief biedt op wat economisch haalbaar is binnen een bepaald tijdsbestek, laat staan tegen 2030.

Ook met betrekking tot de in tabel 8 voorziene evolutie van de fotovoltaïsche zonne-energie wil AREHS de aandacht vestigen op de mogelijke schadelijke gevolgen voor de gezondheid van harmonische golven die door fotovoltaïsche omvormers worden geproduceerd en roept deze laatste op tot het nemen van mitigerende maatregelen.

Het Gewest is niet bevoegd inzake productnormen. De installatie van fotovoltaïsche panelen is geen verplichting in het kader van het LKEP wat particulieren betreft.

Opmerking 103

De gemeente Jette is een groot voorstander van de ontwikkeling van energiegemeenschappen. Opdat de energiegemeenschappen bij de bevolking zouden aanslaan, is het volgens de gemeente Jette van essentieel belang dat er voorlichtingscampagnes worden gevoerd. Werken met pilotwijken zou een optie kunnen zijn.

Gezien de groeiende belangstelling voor het delen van energie en de steun die bepaalde projectdragers nodig hebben, vindt Brugel het belangrijk de middelen van de facilitator te versterken, zodat deze zijn opdrachten volledig kan uitvoeren.

Het Gewest biedt sterke regionale steun in de vorm van een ambitieus wettelijk kader, aangevuld met functionele instrumenten die reeds beschikbaar zijn: een tijdelijke technische regelgeving die het delen van elektriciteit mogelijk maakt, een specifiek voordelig tariefnet, een Facilitator Energiedelen en Energiegemeenschappen. Deze instrumenten zullen verder worden ontwikkeld en zo nodig worden versterkt. Door de evaluatie door LB in 2023 van het potentieel en de belemmeringen voor de ontwikkeling van energiegemeenschappen zullen meer nuttige instrumenten voor de ontwikkeling van gemeenschappen in het Gewest kunnen worden vastgesteld, bijvoorbeeld door middel van pilotwijken.

LB wijst erop dat gemeenten de opkomst van energiedelen binnen energiegemeenschappen ook zouden kunnen aanmoedigen door volumes gedeelde elektriciteit vrij te stellen van de gemeentelijke vergoeding voor elektriciteitsdistributie (0,7939 eurocent/kWh in laagspanning in 2023).

De gewestelijke productie van hernieuwbare energie verhogen (intra muros)

DE REGELGEVING VAN DE ENERGIEMARKTEN VERANDEREN OM DE ENERGIETRANSITIE TE BEVORDEREN

Opmerking 104

Wat energiegemeenschappen betreft, meent IEB dat het een grote uitdaging is de kansarme en/of minder toegeruste bevolkingsgroepen mee te krijgen in de dynamiek van energiegemeenschappen en andere soortgelijke initiatieven om te voorkomen dat er een tweedeling in de toegang tot energie ontstaat waarbij de laagste inkomensgroepen meer voor hun energie zullen betalen.

Het delen van elektriciteit en energiegemeenschappen zijn twee instrumenten die kwetsbare mensen toegang kunnen bieden tot lokaal geproduceerde, hernieuwbare elektriciteit tegen een redelijke prijs. Daarom sluit het LKEP volledig aan bij de door IEB geuite bezorgdheid door kwetsbare huishoudens en collectieve huisvesting, met inbegrip van openbare en sociale huisvesting, uitdrukkelijk aan te merken als doelgroepen waaraan bijzondere aandacht zal worden besteed.

Opmerking 105

R4C vraagt wanneer alle voor het publiek toegankelijke oplaadpunten op de weg (gelegen in het gemeentelijke of gewestelijke openbare domein) uitsluitend met groene stroom zullen worden gevoed.

Deze verplichting is reeds opgenomen in de ordonnantie van 19 juli 2001 betreffende de organisatie van de elektriciteitsmarkt.

Opmerking 106

InforGasEleK is van mening dat de kaders van de gas-, elektriciteits- en warmtemarkten moeten worden herzien en dat een openbare energieproductie en -levering moet worden gewaarborgd. Een burgeradvies steunt het idee van de openbare leverancier.

Het ontwerpplan voorziet in een door LB uit te voeren studie naar de juridische haalbaarheid van de oprichting van een openbare en burgerlijke leverancier van hernieuwbare energie in het BHG. Brugel wenst te benadrukken dat dit onderzoek moet worden uitgevoerd met inachtneming van alle Europese beginselen inzake vrije concurrentie, non-discriminatie tussen leveranciers en het recht van de klant om zijn leverancier te kiezen.

Een eerste analyse van de juridische haalbaarheid van de oprichting van een openbare leverancier werd uitgevoerd door LB. De Commissie bevestigt dat de oprichting van een dergelijke leverancier uiteraard moet voldoen aan alle Europese beginselen die van toepassing zijn op geliberaliseerde energiemarkten en staatssteun. Voorts zij eraan herinnerd dat het Brusselse rechtskader voor de levering van elektriciteit en gas een degelijke bescherming biedt aan kwetsbare afnemers door de continuïteit van de bevoorrading te waarborgen in geval van wanbetaling, met name door de bevoorrading van beschermde afnemers door de noodleverancier, waarvan het aandeelhouderschap volledig openbaar is.

InforGasEleK is van mening dat het Informatiecentrum voor verbruikers van elektriciteit en gas zodanig moet worden ontwikkeld dat het kan inspelen op de vele verzoeken van gebruikers in het licht van een steeds complexere marktorganisatie (energiegemeenschap, flexibiliteit, dynamische tarifiering, aankoop van warmte enz.).

De financiering van het Informatiecentrum is gestaag toegenomen om aan de behoeften van de gebruikers te kunnen voldoen. Deze wens om het Informatiecentrum te versterken zal ook tot uiting komen in de herziening van het besluit betreffende de aanwijzing en de organisatie van het Informatiecentrum in de nabije toekomst.

Opmerking 108

De Raad voor het Leefmilieu benadrukt dat maatregelen ter bevordering van hernieuwbare energieproductie, zelfconsumptie en energiedelen niet kunnen worden uitgevoerd zonder aandacht te besteden aan de flexibilisering van de energievraag naar gelang van de productie van hernieuwbare energie. In het plan worden echter geen concrete maatregelen ter zake voorgesteld.

In het algemeen richt het LKEP zich op de bescherming van de toegang tot energie voor huishoudens, aangezien energie een basisbehoefte is voor een waardig leven. Uiteraard gaat het bij de bescherming van deze toegang om toegang tot energie op het moment dat deze huishoudens deze nodig hebben, zodat de flexibilisering van de vraag van huishoudelijke afnemers naar elektriciteit voor basisgebruik niet als hefboom van het LKEP wordt aangemerkt. Voorts is de ordonnantie van 19 juli 2001 betreffende de organisatie van de elektriciteitsmarkt in 2022 gewijzigd en bevat zij een operationeel kader voor het delen van elektriciteit en alle basisbeginselen die nodig zijn om te zorgen voor flexibiliteit. Binnenkort zal een besluit worden aangenomen tot vaststelling van de specifieke voorwaarden voor het verkrijgen van een vergunning voor het aanbieden van flexibiliteitsdiensten. In het LKEP zijn geen aanvullende specifieke maatregelen nodig.

DE ONTWIKKELING VAN HERNIEUWBARE ENERGIEBRONNEN VOOR DE PRODUCTIE VAN WARMTE EN KOELING VERSNELLEN

Opmerking 109

Wat de productie van hernieuwbare warmte betreft, stelt R4C voor dat een koolstofbelasting op verwarmingsbrandstoffen en/of een belastingvermindering voor elektriciteitsproductie de prijs van

elektriciteit in evenwicht kan brengen met die van aardgas, terwijl deze ook kunnen worden gebruikt om subsidieregelingen voor warmtepompen te financieren (zoals in Ierland).

Dit gebeurt op Europees niveau in het kader van de uitbreiding van het ETS-systeem tot de sectoren bouw en vervoer (vanaf 2030). Bovendien is de federale overheid bevoegd op het gebied van fiscaliteit.

Opmerking 110

De gemeente Ukkel stelt voor deze pijler een nieuwe maatregel voor: in elk nieuw wijkproject of grote vastgoedprojecten de uitvoering verplichten van een technisch-economische haalbaarheidsstudie voor het opzetten van een warmtenet.

De gewestelijke bijdrage aan het NEKP die de gewestregering in 2019 heeft aangenomen, voorziet reeds in een technisch-economische haalbaarheidsstudie voor het opzetten van een warmtenet voor alle nieuwe wijkprojecten of grote bouwprojecten.

HET/DE STEUNMECHANISME(N) VOOR DE PRODUCTIE VAN GROENE ELEKTRICITEIT AANPASSEN

Opmerking 111

Brupartners merkt op dat het ontwerp-LKEP een einde maakt aan de steun (via groenestroomcertificaten) voor de productie van groene elektriciteit uit fossiele warmtekrachtkoppeling vanaf 2025. Brupartners is van mening dat er onduidelijkheid bestaat over het toepassingsgebied van deze bepaling en vraagt dat duidelijker wordt gemaakt of het alleen om nieuwe installaties gaat of ook om bestaande installaties. Brupartners vindt van haar kant dat bestaande installaties moeten kunnen blijven profiteren van de toekenning van groenestroomcertificaten tot het einde van de toekenningstermijn en onder de voorwaarden zoals oorspronkelijk vastgesteld. Brupartners vraagt wat het criterium is om een installatie als 'nieuw' te definiëren.

Brugel merkt op dat het LKEP vanaf 2025 het einde van de steun via het mechanisme van groenestroomcertificaten voor nieuwe warmtekrachtkoppelingseenheden op aardgas voorziet. Brugel vestigt de aandacht van de autoriteiten op de noodzaak om deze beslissing tijdig wettelijk vast te leggen en te communiceren. Sommige projecten worden lang voor hun indienststelling gepland (soms meerdere jaren), met name in het geval van nieuwe gebouwen.

Brugel vestigt de aandacht op het feit dat een technologische verandering ten gevolge van warmtekrachtkoppelingseenheden die aan het eind van de groenestroomcertificaattoekenningsperiode aankomen, vanuit milieuoogpunt schadelijk kan zijn (vervanging van een warmtekrachtkoppelingseenheid door een technologie met een hogere CO₂-uitstoot). In dit verband acht Brugel het nuttig te anticiperen op de gevolgen voor het milieu en eventuele specifieke begeleidende maatregelen te overwegen.

Brupartners verzoekt na te gaan of het relevant is de steun aan kwalitatieve warmtekrachtkoppeling stop te zetten, die in veel gevallen een efficiënte en noodzakelijke oplossing zou kunnen blijven, vooral in een energiemix die op middellange termijn gedeeltelijk op aardgas gebaseerd zal blijven. Bovendien zou de financiering van WKK de verspreiding van 'warmtenetten' op lange termijn kunnen bevorderen.

R4C is het ermee eens dat de afschaffing van het systeem van groenestroomcertificaten onzekerheid schept die investeringen kan ontmoedigen.

Het ontwerp-LKEP bevestigt de afschaffing van de toekenning van groenestroomcertificaten aan de verbrandingsoven vanaf 2026. Brugel steunt deze beslissing en zal de impact ervan op het evenwicht van de markt van de groenestroomcertificaten evalueren.

De gewestelijke bijdrage aan het NEKP die de regering in 2019 heeft aangenomen, voorziet in het einde van de ondersteuning van de productie van groene elektriciteit uit warmtekrachtkoppeling op aardgas (wat vandaag gebeurt door de groenestroomcertificaten) vanaf 2030. Naar het voorbeeld van de andere gewesten wil het Brussels Lucht-, Klimaat- en Energieplan de steun aan fossiele brandstoffen versneld stopzetten, in overeenstemming met de internationale en Europese verbintenissen van ons land. In ieder geval is het einde van deze steun voorzien voor 2025 voor nieuwe warmtekrachtkoppelingseenheden op aardgas (dit is niet van toepassing op biogas).

Er is geen terugwerkende kracht voor installaties die tot dan toe zijn gecertificeerd. De herziening van de regeling inzake groenestroomcertificaten voor WKK-installaties zal ruim vóór 2025 worden geformaliseerd en gecommuniceerd.

Opmerking 112

In maart 2022 diende Brugel een voorstel in bij de regering over de vereenvoudiging van de administratieve procedure voor producenten van groene elektriciteit. Deze werkzaamheden hebben een aantal door de WG voorgestelde gebieden voor verbetering aan het licht gebracht.

Een aantal aanbevelingen zijn reeds in aanmerking genomen bij de actualisering van de desbetreffende gewestelijke regelgeving. Brugel heeft ook aangekondigd dat ze op het einde van de eerste helft van 2023 nieuwe elementen zal meedelen.

EEN GEZONEERDE VISIE OP HERNIEUWBARE WARMTE UITWERKEN EN DE ONTWIKKELING VAN WARMTENETTEN VERGEMAKKELIJKEN

Opmerking 113

Het CKD schrijft dat het uit te werken plan voor het koolstofvrij maken van warmte van cruciaal belang zal zijn. Het CKD is van mening dat dit toekomstig plan beter uit de verf zou moeten komen in het LKEP. De Raad voor het Leefmilieu stelt vast dat het LKEP vooral de balans opmaakt en voornemens is de belemmeringen voor de uitvoering van diverse acties te bestuderen, maar dat er weinig concrete oplossingen worden voorgesteld. Sibelga wijst erop dat er in het Brusselse Gewest weinig of geen lokale productie van restwarmte is. De RvG plaatst vraagtekens bij het ontbreken van concrete maatregelen om dit potentieel te onderzoeken.

De regering heeft reeds de processen op gang gebracht waarmee beter zal kunnen worden bepaald hoe en onder welke voorwaarden de levering van warmte en koude in het BHG kan worden gedecarboniseerd: de taskforce Energie 2050 (zie hierboven) en de actualisering van de studie als bedoeld in artikel 14 van de richtlijn energie-efficiëntie (zie hierboven).

Zonder de resultaten van deze studies en dit denkwerk is het niet mogelijk om in het huidige LKEP vollediger te zijn.

Opmerking 114

Brugel signaleert een aantal uitdagingen voor de ontwikkeling van warmte in appartementsgebouwen en warmtenetten. Voor de uitdagingen die rechtstreeks verband houden met de energiesector probeert Brugel oplossingen aan te reiken. Niettemin herhaalt zij haar opmerking geformuleerd in advies 304 betreffende de noodzaak van een regulering. Het ontbreken van regulering lijkt namelijk te leiden tot tarifierings- en regelgevingspraktijken die niet bevorderlijk zijn voor de ontwikkeling van deze sector. Naar het voorbeeld van de Vlaamse energieregulator, de VREG, stelt Brugel dan ook voor om deze ook bevoegd te maken voor de regulering van de thermische-energiesector.

De aanbeveling van Brugel betreffende de noodzaak om een regulerende instantie (namelijk Brugel zelf) op te richten voor de thermische-energiesector vraagt om het volgende antwoord:

De oprichting van een regulerende instantie voor de netten voor thermische energie zou in strijd zijn met het Belgische recht. De Raad van State was van oordeel dat de aanwijzing van de VREG (Vlaamse regulator) als regulator voor de warmte-/koudenetten niet voldeed aan de voorwaarden van artikel 9 van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen. De regulator van de elektriciteits- en gasmarkt heeft een specifieke structuur, met een bijzondere mate van onafhankelijkheid ten opzichte van de uitvoerende en de wetgevende macht. Deze structuur is in strijd met artikel 9 van de bijzondere wet van 8 augustus 1980, maar is niettemin gerechtvaardigd in het licht van de Europese verplichtingen die overeenkomstig artikel 34 van de Grondwet voorrang hebben boven de bepalingen van de bijzondere wet.

De bevoegdheid wat betreft tarieven voor thermische-energienetten ligt bij de federale overheid. De gewesten zijn dus niet bevoegd om de tarieven voor thermische-energienetten wettelijk vast te leggen. Bijgevolg kan de gewestelijke regulator in geen geval een missie op het gebied van tarieven krijgen. Deze missie is een belangrijke bevoegdheid voor een regulerende instantie (zie in dit

verband de bevoegdheid van Brugel om de tariefmethodologie en de tarieven op de elektriciteits- en gasmarkten vast te stellen).

Ten slotte is er momenteel geen Europese verplichting om een regulerende instantie voor de thermische-energienetten op te richten. Deze verplichting bestaat wel voor de elektriciteits- en de gasmarkt. Het LKEP wordt dus niet gewijzigd.

AFVAL DOELTREFFENDER VALORISEREN

Opmerking 115

R4C pleit voor een voorlichtingscampagne over het gebruik van oranje zakken en een bewustwordingscampagne tegen voedselverspilling.

Deze maatregelen kunnen in het Hulpbronnen- en Afvalbeheerplan worden overwogen en horen niet thuis in het LKEP.

Opmerking 116

Het LKEP meldt dat in 2026 in Brussel een biomethanisatie-eenheid in gebruik zal worden genomen. Of het door deze installatie geproduceerde biogas nu in het aardgasdistributienet wordt geïnjecteerd of wordt gebruikt voor de productie van hernieuwbare elektriciteit, in beide gevallen zal een aansluiting op het gas- of elektriciteitsnet van Sibelga moeten worden gemaakt. Sibelga wijst het Gewest er dan ook op dat het in een voldoende vroeg stadium betrokken moet worden.

LB neemt nota van dit verzoek en zal ervoor zorgen dat Sibelga er in een voldoende vroeg stadium bij wordt betrokken.

Opmerking 117

Wat de biomethanisatie-eenheid betreft, stelt IEB twee vragen: zal de hoeveelheid organisch afval die in Brussel wordt opgehaald, voldoende zijn om de installatie te voeden en zal de productie van de installatie het productieverlies als gevolg van de verminderde activiteit van de verbrandingsoven compenseren? The Shifters Belgium vraagt ook wat de productie van de biomethanisatie-eenheid zal zijn: biomethaaninjectie of warmtekrachtkoppeling?

De 'business case' voor de gewestelijke biomethanisatie-eenheid moet nog in detail door de regering worden onderzocht. Het hoofddoel van de biomethanisatie-eenheid is te zorgen voor een meer geschikte behandeling van bepaalde soorten afval die momenteel systematisch worden verbrand. Bovendien vereist de Europese regelgeving een specifieke inzameling van deze stromen in de komende maanden. Onder voorbehoud van bevestiging door de regering zou de eenheid in kwestie de verwerking mogelijk maken van ongeveer 50.000 ton afval (groen, huishoudelijk en professioneel) voor een biogasproductie van ongeveer 18.000 MWh per jaar. In dit stadium van het denkwerk zou dit biogas worden gebruikt voor warmtekrachtkoppeling.

De productie van hernieuwbare energie buiten het gewest (extra muros) ondersteunen

Opmerking 118

IEB haalt het akkoord met Litouwen is gesloten voor de invoer van hernieuwbare energie aan en stelt enkele vragen: zullen de installaties voor de productie van hernieuwbare energie voor België worden verwezenlijkt volgens richtsnoeren die even strikt en respectvol zijn voor de inwoners en de biodiversiteit als die zouden zijn in België? Zullen voor de verwerkingsstappen voor het einde van de levenscyclus van de installaties dezelfde eisen gelden? Ten slotte moet het LKEP volgens IEB de grote lijnen beschrijven van de bestaande wettelijke akkoorden inzake gedelocaliseerde productie.

Aangezien Litouwen lid is van de Europese Unie (een voorwaarde voor statistische overdracht), zijn ook de Europese voorwaarden voor de ontwikkeling van hernieuwbare energie er van toepassing. In het akkoord wordt uiteengezet hoe Litouwen de opbrengsten van de overdracht, die beperkt blijven tot nieuwe energieprojecten of onderzoek op het gebied van hernieuwbare energie, zal gebruiken.

Opmerking 119

Sibelga benadrukt dat het grootste deel van de verbruikte energie geïmporteerd zal blijven worden. Naast samenwerkingsakkoorden met het buitenland benadrukken Sibelga en IEB dat samenwerking met de andere gewesten van het land dus essentieel is. De RvG benadrukt echter dat oplossingen extra muros noodzakelijk zijn, maar geen voorwendsel mogen zijn om het potentieel van Brussel niet ten volle te benutten.

Deze legitieme bezorgdheid komt in het LKEP expliciet tot uiting: “Daarom moeten alle hefboomen worden ingeschakeld om de gewestelijke energieproductie te verhogen, ook al zal het altijd onmogelijk zijn om zelfvoorzienend te worden.”

Andere opmerkingen

Opmerking 120

De RvG dringt aan op de noodzaak om zoveel als nodig te investeren in de elektriciteits-, gas- en warmtenetten om deze qua netten en capaciteit aan te passen aan de uitstap van fossiele brandstoffen, de ontwikkeling van hernieuwbare energiebronnen en nieuwe elektrische toepassingen. Volgens de RvG moet prioriteit worden gegeven aan het bevorderen van oplossingen om consumptiepieken af te vlakken.

Sommige leden van de Raad voor Huisvesting plaatsten ook vraagtekens bij de volledig op elektriciteit gerichte aanpak en riepen op tot diversificatie van de energiebronnen waarin het LKEP voorziet. De Stad Brussel is dezelfde mening toegedaan en wenst dat het gewest meer ambitie aan de dag legt bij het bestuderen van alternatieve oplossingen voor elektrificatie, zoals het gebruik van waterstof. Op soortgelijke wijze herinnert de gemeente Sint-Lambrechts-Woluwe eraan dat elektrificatie niet hetzelfde is als decarbonisatie en steunt zij de maatregel om de ontwikkeling van waterstof op het gebied van decarbonisatie te bestuderen. Het CKD merkt op dat waterstof nauwelijks wordt genoemd als potentiële energiedrager voor andere toepassingen dan mobiliteit. Het CKD voegt eraan toe dat ervoor moet worden gezorgd dat deze waterstof als koolstofneutraal wordt gecertificeerd.

Sibelga stelt dat, gezien de zeer strakke timing en de omvang van de uitdaging van de energietransitie, alleen een combinatie van gediversifieerde energiedragers het mogelijk zal maken deze uitdaging aan te gaan. Gezien de huidige onzekerheden (zoals de evolutie van de energieprijzen) wordt aanbevolen verschillende transitie-scenario's te ontwikkelen en regelmatig te actualiseren om gelijke tred te houden met de meest recente economische en technische ontwikkelingen.

Sibelga gelooft dat H₂ een plaats kan hebben in de levering van energie voor lokale behoeften, via distributiepijpleidingen. Ook de gemeente Jette denkt dat het LKEP niet te snel de deur moet sluiten voor deze energiedrager. De Raad voor het Leefmilieu merkt op dat het LKEP weinig melding maakt van groene waterstof. Hij vraagt zich af of en hoe het Gewest deze technologie en het gebruik ervan op zijn grondgebied wil ontwikkelen.

Volgens Sibelga lijkt het, net als bij de gas- en elektriciteitsnetten, verkieslijk een open en openbaar waterstofecosysteem te ontwikkelen, met het oog op een mutualisering die iedereen ten goede komt, in plaats van dat tegelijkertijd gesloten waterstofnetten ontstaan. Sibelga moedigt het Gewest dan ook aan om op Europees niveau de rol van de beheerder van het H₂-distributienet te verdedigen, alsook de mogelijkheid om deze rol, zonder een afzonderlijke entiteit of netwerk te moeten creëren, te combineren met die van de beheerder van het gasdistributienet. Het Gewest kan dus een beroep doen op de deskundigheid van Sibelga om de vereiste infrastructuur te ontwikkelen en te exploiteren.

De taskforce Energie 2050 onder leiding van LB, waarvan Brugel en Sibelga lid zijn, werd in 2022 opgericht en heeft tot doel om, in overeenstemming met het LKEP, een langetermijnvisie op de evolutie van het aardgasnet tegen 2050 op te stellen en ervoor te zorgen dat deze visie wordt gedeeld met de belangrijkste Brusselse spelers in deze sector. Tegelijkertijd is ze ook verantwoordelijk voor het ontwikkelen en onderhouden van een gemeenschappelijke visie om de regering te informeren over de evolutie van het elektriciteitsnet en over de mogelijkheden die waterstof biedt om de decarbonisatie in Brussel te ondersteunen.

Over de energiedrager waterstof werd echter een standpunt ingenomen door de Brusselse regering in februari 2021. Waterstof en het gebruik ervan in het transport was ook een van de technologieën die bij het BHG werden bestudeerd. Deze zaken worden toegelicht in het LKEP.

In het LKEP worden oplossingen voor het afvlakken van de consumptiepieken gepromoot. Het bestaande wettelijke kader dat het delen van elektriciteit en flexibiliteit mogelijk maakt, zal ook bijdragen tot de beheersing van de piekvraag. Met betrekking tot het model voor het vervoer en de distributie van waterstof herinnert het BHG eraan dat hierover op Europees niveau besprekingen worden gevoerd en dat de lidstaten het op dat niveau gekozen model zullen moeten respecteren.

Opmerking 121

Met betrekking tot elektriciteitsopwekking merkt de RvG op dat het ontwerp-LKEP voornamelijk verwijst naar bestaande maatregelen en alleen gericht is op het delen van energie en energiegemeenschappen. Hoewel de Raad tevreden is over de nadruk die in het ontwerp-LKEP op dit vlak wordt gelegd, is hij van mening dat verdere maatregelen moeten worden overwogen om de productie van hernieuwbare elektriciteit in Brussel te versnellen.

LB herinnert eraan dat het LKEP niet beperkt blijft tot bestaande maatregelen en het delen van energie, maar ook in het volgende voorziet:

- Pilot- en innovatieve projecten voor de inzet van hernieuwbare energiebronnen ondersteunen bij de productie van warmte en koeling in renovatieprojecten via het Renolab ID-programma;
- Samen met de actoren van de HVAC-sector een analyse maken van de knelpunten en de acties die moeten worden ondernomen om de productie van warmte en koeling uit hernieuwbare bronnen te verhogen, met inbegrip van de instelling, aanpassing of versterking van steunmechanismen voor hernieuwbare warmte en koeling.

Opmerking 122

Brupartners dringt erop aan dat bij de keuzes die bij de ontwikkeling van hernieuwbare energiebronnen worden gemaakt, rekening wordt gehouden met 'grijze energie' en een 'levenscyclusanalyse'.

Er wordt een berekeningsmethode ontwikkeld om de indirecte broeikasgasemissies regelmatig te kwantificeren en te bewaken (zie hierboven). In dit proces wordt bijzondere aandacht besteed aan sectoren/activiteiten met een potentieel significante bijdrage aan indirecte broeikasgasemissies, zoals de bouw, levensmiddelen, afvalbeheer, vervoer en meer in het algemeen de aankoop van goederen en diensten.

Bovendien zal deze bezorgdheid over indirecte emissies die voor waterstof wordt toegelicht, worden toegevoegd in het LKEP, bij de analyse van blokkades en uit te voeren acties om de productie van warmte en koude uit hernieuwbare bronnen te verhogen, waarvoor reeds is bepaald dat zij bijzondere aandacht zal besteden aan de kwestie van het lawaai en de stedelijke integratie van warmtepompen.

Opmerking 123

Wat de productie van energie via fotovoltaïsche panelen betreft, blijven volgens IEB twee kwesties onopgelost: het einde van de levensduur van de panelen en de opslag van de geproduceerde energie.

Wat opslag betreft, heeft het Vlaamse Gewest een studie uitgevoerd waaruit bleek dat batterijen voor huishoudelijk gebruik in de meeste gevallen niet rendabel zijn, en heeft het besloten de subsidiëring ervan stop te zetten. De opslag wordt momenteel geanalyseerd in het kader van de door LB geleide studie over energiedragers. Deze studie wordt binnenkort gepubliceerd.

In het BHG wordt de inzameling van fotovoltaïsche zonnepanelen aangemoedigd door actoren zoals de vzw PV cycle en uitgevoerd door het opzetten van inzamelpunten.

Opmerking 124

Het NW, HR, Fabrik en Buurthuis Bonnevie zijn van mening dat het punt over infrastructuur en energiedistributie zeer beperkt is gezien de actieradius van het BHG op dit gebied. Welke invloed zal het LKEP hebben op andere actoren op het gebied van ruimtelijke ordening?

De actoren op het gebied van ruimtelijke ordening namen deel aan de co-constructie van het LKEP.

Transport en mobiliteit

Een multimodale mobiliteit via het Good Move-plan

Opmerking 125

De Raad voor het Leefmilieu wijst op een inconsistentie tussen de milieudoelstelling zoals geformuleerd in GoodMove (algemeen voorschrift 1.d. van het regelgevend luik) en de in het LKEP genoemde doelstelling onder de 'GoodMove'-mobiliteitsdoelstellingen. Enerzijds vermeldt de doelstelling in het LKEP een vermindering van de broeikasgasemissies met 35%, in plaats van 40% in GoodMove, en anderzijds gaat het om de totale gewestelijke emissies en niet om die welke verband houden met mobiliteit alleen. Bij gebrek aan een specifieke effectbeoordeling voor deze voorgestelde aanpassing van de doelstelling via het LKEP, en aangezien de tekst alleen de GoodMove-doelstellingen (in hun huidige vorm) lijkt te herhalen zonder deze opnieuw te willen evalueren, stelt de Raad voor de doelstelling van het GoodMove-regelgevingsluik te handhaven, namelijk "bijdragen tot een vermindering met 40% van de gewestelijke broeikasgasemissies tegen 2030 in vergelijking met 2005".

Volgens The Shifters Belgium moet het gestelde doel van 35% reductie worden verhoogd en wordt dit doel met het GoodMove-plan niet bereikt.

Het GoodMove-plan voorziet in een vermindering van de uitstoot van broeikasgassen door mobiliteit met 35% tegen 2030 (zie samenvatting). Het is dit doel dat is opgenomen in het LKEP, dat niet bedoeld is om het opnieuw in vraag te stellen. De bijdrage van het GoodMove-plan is het bereiken van de doelstelling om de gewestelijke emissies te verminderen met 47% tegen 2030.

DE UITVOERING VAN HET GOODMOVE-PLAN VERSNELLEN

Opmerking 126

De in deze hefboom bepleite steun van de gemeenten wordt ondersteund door de Stad Brussel.

Opmerking 127

Het GTCO en sommige burgers geven aan dat de formuleringen in het LKEP en het GoodMove-plan consistent moeten zijn.

In samenwerking met Brussel Mobiliteit heeft LB zich ingespannen om deze consistentie te waarborgen.

Opmerking 128

Het CKD is bezorgd over de follow-up van de uitvoering van de maatregelen van het gewestelijke mobiliteitsplan GoodMove, met name gezien de geschillen die in verschillende gemeenten van het Gewest zijn geconstateerd. Gezien de mogelijke vertragingen als gevolg van deze uitdagingen vraagt het Comité zich af wat de regering doet om deze vertragingen te compenseren en haar doelstellingen te verwezenlijken. Aangezien GoodMove in wezen een strategisch plan is (en de uitvoering ervan dus onzeker is), plaatst IEB vraagtekens bij de doeltreffendheid van de 50 maatregelen in het GoodMove-plan.

De regering heeft in het LKEP opnieuw toegezegd het GoodMove-plan in zijn geheel uit te voeren.

Opmerking 129

De Raad voor het Leefmilieu steunt het belang van raadpleging van de burgers, met name bij de uitvoering van het GoodMove-plan.

Het GoodMove-plan is het voorwerp van een grote burgerraadpleging, in verschillende fasen, onder leiding van Brussel Mobiliteit, die de gemeenten ook ondersteunt bij het opzetten van deze raadpleging op wijkniveau bij het opstellen van de mobiliteitsplannen (autoluwe mazen).

Opmerking 130

De Raad voor het Leefmilieu blijft erop hameren dat de paradigmaverschuiving in de eerste plaats moet leiden tot een inkrimping van het wagenpark door de optimalisering van het multimodaal vervoer.

De ontwikkeling van multimodaal vervoer is een van de pijlers van het GoodMove-plan, maar ook een van de uitdagingen van de SmartMove-kilometertarifiering.

Opmerking 131

IEB stelt zich vragen bij de kilometertarifiering en de link met het SmartMove-plan, dat een beroep doet op een digitale applicatie. Dit laatste roept zowel vragen op over het gebruik van privégegevens als over de digitale kloof volgens IEB en de Raad voor het Leefmilieu.

Volgens de GMC en BRAL is SmartMove gebaseerd op een digitale applicatie en dus op gegevensstromen. Informatie- en communicatietechnologieën genereren echter aanzienlijke emissies die in het overheidsbeleid te vaak worden genegeerd. Aangezien het doel van het LKEP is de vervoersemisssies te verminderen, moet het milieueffect van de technische inrichting waarop SmartMove is gebaseerd, objectief worden beoordeeld.

AREHS wil de aandacht vestigen op de mogelijke schadelijke gezondheidseffecten van de gepulseerde golven die voor deze technologie worden geproduceerd.

De regering is zich ervan bewust dat er strenge voorzieningen moeten worden getroffen om de gegevensbescherming te waarborgen. Deze belangrijke en complexe kwestie wordt echter niet beschouwd als een blokkerende factor voor de uitvoering van SmartMove.

Met deze aspecten is rekening gehouden bij de ontwikkeling van de uitvoeringsmodaliteiten van SmartMove, en er is een oplossing beschikbaar buiten de smartphone-applicatie, namelijk de aankoop van een dagpas op voorhand, per sms of aan kiosken. Voorts is het, zoals het Europees kader vereist, mogelijk dat 'service providers' diensten aanbieden via 'on board units' (kleine kastjes die in de auto worden geplaatst).

Ter herinnering: de applicatie wordt momenteel getest om de uitvoeringsmodaliteiten ervan beter af te stemmen.

De indirecte emissies (zie hierboven) en het effect van de digitale sector (zie punt 5.6) worden in het LKEP volledig in aanmerking genomen.

Opmerking 132

Volgens de Raad voor het Leefmilieu, The Shifters Belgium en BRAL zouden elektrische auto's niet mogen worden vrijgesteld van SmartMove. Volgens The Shifters Belgium behoren niet-thermische voertuigen tot de minst krachtige categorie met een bijbehorende coëfficiënt van 0. Dus, ongeacht de massa en de impact van een elektrisch voertuig, zal de dagelijkse basis nul zijn. Dit betekent dat de indirecte emissies van elektrische voertuigen niet in aanmerking worden genomen, hoewel dit nu verplicht is. Bovendien wordt de vermogenscoëfficiënt gemeten in fiscale paardenkracht (pk), die alleen verband houdt met de cilinderinhoud en derhalve niet-thermische voertuigen uitsluit.

Deze deductie is onjuist: het ontwerp van ordonnantie, dat in 2021 in tweede lezing werd goedgekeurd, bevat geen vrijstelling voor elektrische voertuigen, om de doeltreffendheid van het instrument tegen congestie niet te verminderen en de inkomsten op lange termijn niet uit te hollen. In de huidige versie van de tekst worden elektrische voertuigen op dezelfde wijze belast als thermische voertuigen van de laagste vermogensklasse, d.w.z. de klasse van 7 fiscale pk of lager. Dit betekent dat zij de keuze hebben tussen de variabele belasting (gebaseerd op gereden kilometers) van € 0,08/km in de daluren en € 0,20/km in de spitsuren (identiek voor alle auto's), maar profiteren van een basisbelasting van 0€ en de forfaitaire belasting (daypass) van € 4/dag.

Momenteel zijn deze categorieën voertuigen vrijgesteld van de intelligente kilometerheffing: vrachtwagens die al onder de Viapass vallen; voertuigen voor het vervoer van gehandicapten, hulpdiensten, openbaar vervoer, collectief vervoer; tweewielige bromfietsen die niet sneller rijden dan 45 km/u.

The Shifters Belgium en BRAL delen enkele opmerkingen over deze belasting:

- De dagbasis is 0 voor de nacht. De belasting is dus geen stimulans om minder te rijden, maar wel om 's nachts te rijden. Het is een anticongestiebelasting, maar geen milieubelasting.
- De vermogensschaal is niet representatief. 95% van de voertuigen zijn ingeschreven tussen 7 en 11 pk. De trappen vanaf 12 pk, die een sterke kost met zich meebrengen, hebben slechts betrekking op minder dan 5% van de voertuigen.

- De overgang van een aankoopbelasting naar een gebruiksbelasting ontmoedigt de aankoop niet. Een elektrisch voertuig kan 'niet geschikt voor stadsverkeer' zijn van zodra het twee ton weegt.

BRAL zet ook vraagtekens bij de kilometertarifiering van SmartMove. BRAL wijst op andere systemen die kunnen bestaan: zonale tarifiering, tarifiering per rit enz. Volgens BRAL is deze tarifiering vooral gericht op het verminderen van congestie en niet op het verminderen van emissies en het verbeteren van de luchtkwaliteit.

SmartMove is een initiatief van de Brusselse regering om de verkeerscongestie te verlichten en Brussel leefbaarder, gezonder en aantrekkelijker te maken. De intelligente kilometerheffing bepaalt een prijs per kilometer, afhankelijk van de verkeersdichtheid (tijdslot van de dag) en het type voertuig.

De beleidskeuze van de regering is om van een belasting die aankoop ontmoedigt over te stappen op een belasting die gericht is op vermindering van het gebruik. Wil een aankoopbelasting bovendien een reëel effect hebben op het aantal voertuigen, dan moet het bedrag hoog genoeg zijn: volgens Brussel Fiscaliteit ongeveer 10% van de aankoopprijs. De huidige tarieven van de belasting op inverkeerstelling komen niet in de buurt van dit niveau: voor de meeste voertuigen moet minder dan 500 euro worden betaald. Daarom moet de inschrijvingstaxatie aanzienlijk worden verhoogd om de aankoop van auto's te ontmoedigen. Deze oplossing heeft ook een belangrijke sociale impact voor de Brusselaars. En het effect van een dergelijk Brussels beleid zou nihil zijn op de voertuigen van mensen die in de andere gewesten wonen (een derde van het verkeer in het BHG), of op leaseauto's.

Om de keuze van (elektrische) voertuigen van 2 ton die 'niet geschikt voor stadsverkeer' zijn te ontmoedigen, moet worden verwezen naar andere maatregelen van het LKEP, zoals de opnemings van de massa als criterium in de gewestelijke fiscaliteit, maatregelen inzake publiciteit in de openbare ruimte enz.

Volgens gegevens van Brussel Fiscaliteit, voor voertuigen ingeschreven in het BHG:

- heeft 10% van de voertuigen een vermogen van 7 fiscale pk of minder. Voor deze voertuigen geldt het laagste tarief;
- 90% van de auto's hebben een vermogen van 11 pk of minder;
- 10% van de auto's heeft een vermogen van 12 pk of meer (tot 37 pk).

De keuze om de belasting te koppelen aan het pk-criterium werd gemaakt om de huidige logica en proportionaliteit van de verkeersbelasting te behouden, zodat de belasting maatschappelijk aanvaardbaar blijft: de cilinderinhoud is eerder een indicator van de aankoopprijs van de auto: wie nu een hoge verkeersbelasting betaalt, zal ook meer betalen met SmartMove. Tegelijkertijd garandeert de lage-emissiezone, gebaseerd op de Euronorm, de verbetering van de milieuprestaties van voertuigen die in het BHG rijden. Daarom is het niet nodig SmartMove op de Euronorm te baseren.

Voordat het GoodMove-plan werd aangenomen, werden alternatieve systemen bestudeerd. Internationale verkeersdeskundigen zijn het erover eens dat een kilometerheffing de meest effectieve manier is om files te bestrijden. Uit talrijke studies² blijkt immers dat een belasting op het gebruik een van de meest doeltreffende maatregelen, zo niet de meest doeltreffende maatregel is om het autogebruik terug te dringen. Voor SmartMove werd het effect geschat op een vermindering van het aantal afgelegde kilometers met 10%. Een vermindering van het gebruik vermindert ook de congestie en het effect daarvan op de economie.

Het SmartMove-systeem maakt een zo 'eerlijk' mogelijke tarifiering mogelijk: op basis van de werkelijk afgelegde kilometers en dit in het hele land. Een zonale belasting die op uniforme wijze over het hele grondgebied wordt toegepast, zou een dergelijke finesse niet mogelijk maken en zou derhalve minder eerlijk zijn. Een tarifiering per rit zou minder effect hebben op de vermindering van de emissies. De cordon-stadstol leidt niet tot minder autogebruik door de bewoners in het betreffende gebied, die echter over alternatieven beschikken

² Zie bijvoorbeeld <https://energypost.eu/new-research-ranks-the-12-best-ways-to-cut-car-use-in-cities/avoir>.

Opmerking 133

De GMC en BRAL vragen de timing op blz. 58 te corrigeren: tegen 2025 zullen er geen 25 autoluwe mazen zijn.

De tijdlijn zal worden aangepast en zal de in GOODMOVE geformuleerde doelstelling van 50 mazen tegen 2030 weerspiegelen.

DE KLIMAATUITDAGINGEN INTEGREREN IN DE 'STAD VAN DE KORTE AFSTANDEN'

Opmerking 134

De GMC en BRAL staan achter de verbintenis van een stadsmodel met korte afstanden. Zij vragen de middelen en instrumenten te specificeren die buiten het GPDO moeten worden gebruikt om hiertoe bij te dragen. Hoe kunnen bijvoorbeeld privéactoren worden aangemoedigd om bij te dragen? De Raad voor het Leefmilieu is van mening dat het LKEP weinig concrete maatregelen biedt om de 'stad van de korte afstanden' te verwezenlijken.

Het LKEP wil de werkzaamheden van het GPDO uitbreiden om de stad van de korte afstanden op lange termijn operationeel te maken en de dimensie lucht-klimaat-energie erin op te nemen. Daartoe zal via Projecting.brussels tegen 2025 een inventaris worden opgemaakt van de bestaande werkzaamheden in het verlengde van de in het GPDO aangegeven verbintenis, gevolgd door de vaststelling van een methodologie om de aangevatte werkzaamheden voort te zetten en te voltooien. Het is derhalve nog niet mogelijk op de opmerkingen te reageren.

Opmerking 135

De GMC benadrukt dat een genderperspectief door dit onderwerp loopt om tegemoet te komen aan de behoeften en specifieke kenmerken van de mobiliteit van vrouwen, waardoor zij in het bijzonder betrokken zijn bij de stad van de korte afstanden. De GMC maakt dezelfde opmerking over de economische onzekerheid in Brussel: met het oog op de doelstelling om 'deze overgang op een eerlijke en geleidelijke manier te realiseren, met bijzondere aandacht voor de meest kwetsbare groepen', is het volgens de GMC belangrijk om de genderdimensie van de economische onzekerheid in Brussel in aanmerking te nemen: het individuele armoederisico is hoger bij vrouwen, zij zijn in de meerderheid onder de ontvangers van sociale uitkeringen en onder de eenoudergezinnen, aangezien dit type gezinssamenstelling gepaard gaat met een zeer hoog armoederisico en concrete problemen bij de organisatie van het dagelijks gezinsleven, waarbij mobiliteit een rol speelt. Er moet zowel bij de financiële aspecten van de steun als de praktische aspecten (de manier waarop zij reageren op de dagelijkse uitdagingen - werktijden, verplaatsingen met kinderen enz.) worden stilgestaan.

Wat de genderdimensie in verband met mobiliteit betreft, was er vóór de uitwerking van de roadmap 'low emission mobility' geen specifieke studie over het genderaspect in de werkzaamheden van LB. Het zijn meer specifieke profielen die werden aangemerkt steun of speciale maatregelen nodig te hebben: mensen met beperkte mobiliteit (gehandicapt), mensen met een laag inkomen, ouderen, grote gezinnen, mensen met een digitale kloof en mensen met een verschoven uurrooster. De kwestie van het geslacht loopt dus door al deze profielen heen.

Het gendervraagstuk is echter opgenomen als aandachtspunt voor de tenuitvoerlegging van de 'low emission mobility' om deze opmerking aan te pakken.

DE GEWESTELIJKE FISCALITEIT GEBRUIKEN OM DE AANKOOP TE ONTMOEDIGEN VAN VOERTUIGEN DIE NIET AANGEPAST ZIJN AAN DE STEDELIJKE OMGEVING EN OM AUTODELEN AAN TE MOEDIGEN

Opmerking 136

Volgens de GMC moet de belasting op inverkeerstelling meegenomen worden in het denkwerk. Zo zal een belasting op de massa en het vermogen van het voertuig op het moment van aankoop waarschijnlijk het koopgedrag van mensen beïnvloeden. IEB en de Raad voor het Leefmilieu pleiten voor bindende maatregelen om de omvang en het vermogen van voertuigen te beperken.

De Raad voor het Leefmilieu betreurt dat de regering slechts de mogelijkheid wil onderzoeken om criteria als massa en vermogen te gebruiken in verschillende fiscale beleidsmaatregelen.

BRAL wijst erop dat SmartMove erin voorziet om de belasting op inverkeerstelling af te schaffen, terwijl uit onderzoek blijkt dat de voertuigkeuze vooral op het moment van de aankoop wordt gemaakt. Daarom adviseert BRAL deze belasting niet af te schaffen.

De GMC is van mening dat de verandering in de motorisering als gevolg van de lage-emissiezone gepaard moet gaan met een daling van het autobezit en de gemiddelde voertuigmassa. Aangezien door de elektrificatie van het wagenpark het gewicht van de voertuigen naar verwachting zal toenemen, mag de LEZ niet uitsluitend worden gebaseerd op de Euronorm, die geen rekening houdt met de massa.

PACE is voornemens om via een samenwerking tussen LB en Brussel Fiscaliteit de mogelijkheid te bestuderen om criteria als massa en vermogen te gebruiken in de verschillende relevante fiscale, milieu- en mobiliteitsmaatregelen. In het huidige belastingstelsel wordt al rekening gehouden met andere criteria.

In de ABV heeft de regering zich ertoe verbonden de aankoop te ontmoedigen van voertuigen die niet geschikt zijn om in een stedelijke omgeving te rijden. Deze verbintenis weerspiegelt de wens om het wagenpark in Brussel te laten evolueren naar lichte voertuigen die aangepast zijn aan het stadslandschap, in tegenstelling tot zware, niet-aerodynamische SUV's die te veel energie verbruiken en een groter risico vormen voor de verkeersveiligheid. Deze ambitie is vertaald in de acties D3 en D4 van het GoodMove-plan, die ook in het LKEP zijn opgenomen.

In het SmartMove-project wordt de BIV gehandhaafd voor voertuigen met een cilinderinhoud van meer dan 14 fiscale pk's en/of een vermogen van meer dan 110 kW. Dit compromis maakt het mogelijk een evenwicht te bewaren en ervoor te zorgen dat SmartMove hoog genoeg is om het gedrag te beïnvloeden, zonder de belastingen voor de Brusselaars onevenredig te verhogen. Dankzij deze gedeeltelijke afschaffing kunnen extra kosten ten opzichte van de huidige belasting worden beperkt voor de inwoners van Brussel die een gemiddelde auto bezitten. Het behoud van de belasting op inverkeerstelling voor de krachtigste auto's betekent dat zij geen algemene belastingvermindering krijgen.

Opmerking 137

Er moet ook rekening worden gehouden met de situatie van bedrijfsauto's en leasingwagens, die volgens de GMC en BRAL een steeds grotere impact hebben.

De fiscaliteit betreffende bedrijfswagens is geen gewestelijke bevoegdheid. Zij vallen echter onder de lage-emissiezone van Brussel.

Opmerking 138

De Raad voor het Leefmilieu verwelkomt het plan van de regering om reclame voor de verkoop van voertuigen die ongeschikt zijn voor de stedelijke omgeving te verbieden. Hij hoopt dat dit criterium op een voldoende duidelijke en bindende manier en ook op een evolutieve manier zal worden vastgesteld. BRAL vindt dat reclame voor alle voertuigen verboden zou moeten worden. De gemeente Sint-Lambrechts-Woluwe vraagt waarom dit verbod niet wordt uitgebreid tot alle reclame-inhoud.

Het Gewest is niet bevoegd om reclame voor bepaalde soorten producten te verbieden of reclame te verbieden. Het kan echter wel ingrijpen wat betreft reclame die via de media van gewestelijke overheden of bedrijven beschikbaar wordt gesteld.

EEN VISIE OP DE BRUSSELSE STADSLOGISTIEK ONTWIKKELEN

Opmerking 139

De Stad Brussel verwelkomt de gewestelijke wil om een visie op stadslogistiek in Brussel te ontwikkelen en benadrukt het belang van de snelle invoering van een logistieke green deal, die een noodzakelijke hefboom is voor het behoud van de economische welvaart van het Gewest.

Volgens Brupartners lijken de voorstellen voor maatregelen in het ontwerp-LKEP voorbij te gaan aan de logistieke behoeften van bepaalde industriële sectoren. Brupartners is van mening dat deze behoeften moeten worden geïntegreerd in programma's om bepaalde soorten voertuigen te verbieden.

In het luik over de renovatie van Brusselse gebouwen wordt over het algemeen de aard van de materialen benadrukt, maar de 'oorsprong' en de 'wijze van vervoer' van deze materialen wordt niet vermeld. De wijze

van vervoer van de gebruikte maar ook van de bouwplaatsen afkomstige materialen heeft echter ook een aanzienlijke koolstofvoetafdruk. In dit verband wijst de Haven erop dat het gebruik van de waterwegen de koolstofvoetafdruk voor het vervoer van bouwmaterialen vermindert.

Het behoud van de logistieke rol van het kanaal betekent dat er voldoende ruimte blijft voor productieve activiteiten en de overslag van goederen. De Haven is voorstander van een actieve bevordering van een koolstofvrije stedelijke distributie, maar pleit ervoor dat de eisen voor de sector mobiliteit, vervoer en logistiek worden aangescherpt en worden toegepast op het hele grondgebied en niet specifiek worden gericht op de activiteiten die in het havengebied worden ontwikkeld, op straffe van marktverstoring en verlies van aantrekkingskracht van het vervoer over water ten gunste van het wegvervoer en van lokale bedrijven ten gunste van concurrenten buiten het gewestelijke grondgebied. In dit verband pleit de Haven voor een LEZ die beantwoordt aan de specifieke kenmerken en beperkingen van de transport- en logistieke sector.

IEB zet vraagtekens bij de bewering van het LKEP met betrekking tot de groei van de behoefte aan logistiek vervoer en vraagt of een beperking van het aantal verplaatsingen per operator wordt overwogen. De Raad voor het Leefmilieu moedigt de regering aan maatregelen te nemen om de logistieke verplaatsingen te verbeteren en te rationaliseren, in plaats van het vervoersbeleid voortdurend aan deze groei aan te passen.

BRAL vindt de maatregel 'De gewestelijke actoren bewust maken van de impact van logistiek' te zwak en plaatst vraagtekens bij het ontbreken van een logistiek plan voor Delta.

LB en Brussel Mobiliteit lanceerden een Green Deal voor emissiearme logistiek in Brussel in 2022, met ambitieuze en concrete verbintenissen voor 2025. Het doel van de Green Deal is de overgang naar een emissiearme stadslogistiek te versnellen door een gemeenschap van pioniers te creëren die bereid zijn zich te engageren, uit te wisselen en samen te werken om dit gemeenschappelijke doel te bereiken. De Green Deal van het BHG is ontwikkeld in overleg met de Sectie Goederen van de GMC, onder leiding van Brussel Mobiliteit. Het LKEP werd op dit vlak bijgewerkt.

Opmerking 140

De GMC vraagt om een uitbreiding en verduidelijking van het toepassingsgebied van de acties van het LKEP op het gebied van bouwgerelateerde logistiek. Het LKEP moet ook betrekking hebben op de aanleg van openbare ruimten en wegen (niet alleen de bouw van gebouwen) en bouw materieel (niet alleen transportvoertuigen). Er zijn talloze goede praktijken om de emissies te verminderen, van ecorijden tot instrumenten voor de planning en coördinatie van bouwplaatsen, in situ recyclingtechnieken en governanceprocedures en -instrumenten (emissiereductiecriteria in bestekken, bonus/malus). De overheid kan ondernemers voorwaarden opleggen of betere praktijken aanmoedigen. Steun voor onderzoek, innovatie en het opzetten van pilootprojecten zijn ook interessante maatregelen. Ook op deze gebieden moeten verbintenissen worden aangegaan.

Het LKEP stelt reeds dat de regering zal trachten innovatieve maatregelen ter vermindering van de emissies van bouwplaatsen en openbare werken aan te moedigen, met name voor bouwplaatsen waar mobiliteitsprojecten worden uitgevoerd.

HET PARKEERBELEID EN HET AANSPORINGSBELEID GEBUIKEN OM DE MOBILITEITSDOELSTELLINGEN TE BEREIKEN

Opmerking 141

De Raad voor het Leefmilieu en BRAL zijn van mening dat 'de rol van de bewonerskaart versterken' onvoldoende aangeeft wat de regering beoogt.

In het LKEP wordt reeds gesteld dat het instrument van de parkeerkaart, of de bewonerskaart, als hefboom kan worden gebruikt, bijvoorbeeld door de prijs van de kaart te verhogen voor het tweede voertuig per huishouden (en te verbieden voor een derde voertuig, zoals in de nieuwe parkeerordonnantie is bepaald), of om het delen van voertuigen aan te moedigen, door het tarief voor een gedeeld voertuig te verlagen, zoals blijkt uit het voorbeeld van de stad Gent.

Opmerking 142

Volgens de BVS moet het BHG de vastgoedactoren helpen bij het ombouwen van hun overdekte parkings door een 'sleutel-op-de-deur'-oplossing aan te bieden voor het creëren van 'buurtbewoners'-toegangen die geen gevolgen hebben voor de veiligheid van het gebouw.

LB biedt een faciliterende dienst (de facilitator BWLKE³) die onder meer tot taak heeft houders van milieuvergunningen te ondersteunen bij het overwegen van alternatieven voor hun parkeerplaatsen. De analyse van de mogelijkheden om de parking open te stellen voor buurtbewoners maakt deel uit van de missie. De kwestie van de veiligheid van het gebouw is immers een vastgestelde belemmering voor openstelling. Daarnaast bieden privéparkingbedrijven (met name BePark) 'sleutel-op-de-deur'-oplossingen om parkeerplaatsen voor buurtbewoners te exploiteren. **De transitie naar emissievrije voertuigen versnellen**

DE UITSTAP VAN VERBRANDINGSMOTOREN VOORTZETTEN

Opmerking 143

Het CKD wenst dat in de tekst van deze pijler wordt gespecificeerd dat thermische motoren ook kunnen worden aangedreven door koolstofvrije alternatieve brandstoffen, gebaseerd op de seizoensgebonden opslag van hernieuwbare energie in de vorm van chemische moleculen, afgeleid van waterstof en/of biomassa.

Het LKEP specificeert het standpunt van de Brusselse regering over waterstof in het vervoer: voor licht vervoer verdienen elektrische voertuigen op batterijen de voorkeur. Aan de behoeften in verband met verplaatsingen in stedelijke omstandigheden over beperkte afstanden kan gemakkelijk worden voldaan door elektrische voertuigen met een gemiddelde actieradius van 300 km, voldoende voor dagelijks gebruik. Net als op brandstofcellen rijdende voertuigen stoten elektrische voertuigen met batterijen geen plaatselijke vervuiling uit, maar hebben zij het voordeel dat zij energie-efficiënter zijn.

DE OPKOMST VAN VOERTUIGEN ZONDER DIRECTE EMISSIES BEGELEIDEN

Opmerking 144

Volgens Brugel moeten over de volgende aspecten worden gewaakt:

- Realistische scenario's voor de elektrificatie van de mobiliteit blijven bijwerken en monitoren, met name om het effect op de stromen op het elektriciteitsnet te meten en de netwerkontwikkelingen dienovereenkomstig te plannen;
- De gevolgen voor de distributienetbeheerder van het beheer van de concessies voor de uitrol van openbaar toegankelijke oplaadinfrastructuur, met name de commercieel minder rendabele;
- De aansluiting van de oplaadpunten op tractienetten aanmoedigen wanneer de capaciteit van de openbare netwerken onvoldoende is.

LB deelt deze bezorgdheid, waarvoor evenwel het LKEP niet moet worden gewijzigd.

Het toezicht op de mogelijke gevolgen van de ontwikkeling van de elektrische mobiliteit voor het distributienet en het in aanmerking nemen van die gevolgen bij de programmering van de nodige investeringen via de ontwikkelingsplannen behoren immers tot de verantwoordelijkheden van de distributienetbeheerder.

Ten tweede bevat de gewestelijke strategie voor de ontwikkeling van een voor het publiek toegankelijk aanbod van oplaadpunten criteria die moeten zorgen voor een evenwichtige ontwikkeling van het aanbod naar gelang van de behoeften en kent zij de distributienetbeheerder slechts in laatste instantie en op tijdelijke basis een rol toe als operator van oplaadpunten: in dat geval wordt de financiering van zijn opdracht verzekerd door de inkomsten die de activiteit zelf genereert en door de financiële middelen die het Gewest ter beschikking stelt, zodat er geen gevolgen zijn voor de netwerktaarieven. Wat betreft de opdracht van de distributienetbeheerder om de concessies voor oplaadpunten te organiseren, overeenkomstig de ordonnantie van 19 juli 2001 betreffende de organisatie van de elektriciteitsmarkt, zal de regering ervoor zorgen dat het budget

³ Zie <https://leefmilieu.brussels/pro/diensten-en-aanvragen/advies-en-begeleiding/de-bwlke-facilitator-gratis-hulp-bij-parkeerproblemen-bedrijven>

voor deze opdracht redelijk is via de jaarlijkse goedkeuring van het programma van de opdrachten van openbare dienst.

Ten slotte bevat de ordonnantie van 19 juli 2001 betreffende de organisatie van de elektriciteitsmarkt reeds een uitzondering op het verbod op de aanleg van nieuwe privénetten om de aansluiting van oplaadpunten te vergemakkelijken, hetgeen beantwoordt aan het door Brugel genoemde geval. Bovendien mag niet worden vergeten dat de distributienetbeheerder zijn net moet ontwikkelen om te voldoen aan de veranderende behoeften van de gebruikers en dat de regulator erop toeziet dat de netbeheerder al zijn verplichtingen nakomt.

De GMC merkt op dat in de samenvatting van het Lucht-Klimaat-Energieplan 2030, op pagina 7, onder punt 3 van de sleutelmaatregelen van het LKEP, wordt vermeld dat er 11.000 openbaar toegankelijke oplaadpunten zijn gepland. Dit aantal is niet correct. Electrify.brussels en het plan voor de uitrol van de oplaadpunten spreken van 22.000 oplaadpunten tegen 2035. En al in 2025 is er behoefte aan bijna 9.000 laadstations.

Het LKEP werd gecorrigeerd: Electrify.brussels streeft ernaar om in 2035 22.000 punten beschikbaar te maken (d.w.z. 11.000 terminals met twee aansluitpunten). Het doel is om tegen 2024 binnen 150 meter van elk huishouden in Brussel een oplaadpunt te hebben.

Opmerking 146

Anderzijds is de GMC van mening dat, met betrekking tot de elektrificatie van vervoermiddelen en de daaruit voortvloeiende uitbreiding van het aanbod van openbare oplaadpunten voor elektrische voertuigen, de installatie van oplaadpunten niet ten koste mag gaan van ruimten die bestemd zijn voor voetgangers, met name voetpaden. Over hetzelfde onderwerp wijst de gemeente Sint-Lambrechts-Woluwe erop dat elk nieuw jaarlijks onderzoek betrekking heeft op een steeds krappere netwerk en steeds problematischere locaties. Aan de andere kant zal de vermindering van het aantal niet-elektrische parkeerplaatsen waarschijnlijk weerstand oproepen bij bestuurders van thermische auto's en het verzet tegen elektrische auto's, vooral bedrijfswagens, verergeren.

De wegbeheerders beslissen over de locaties voor elektrisch laden. Wanneer de wegbeheerder het Gewest is, worden de terminals altijd op de weg geplaatst en niet op het trottoir. Er zij ook op gewezen dat, indien de wegbeheerder een gemeente is, de installatie op een trottoir alleen kan plaatsvinden indien de minimumbreedte van het trottoir in acht wordt genomen. Zo niet, dan wordt de terminal op de weg geplaatst. Het ontwerp-GSV bepaalt echter dat de terminal zich in de parkeerzone moet bevinden.

AREHS vraagt: welke invloed hebben elektrische auto's en oplaadpunten op de blootstelling aan elektromagnetische velden in voertuigen, op straat en in huizen? De vereniging vindt dat een analyse nodig is vooraleer elektrische voertuigen verplicht te stellen.

Men wil elektrische voertuigen niet verplicht stellen, maar alle alternatieven voor thermische voertuigen volop ontwikkelen, waaronder wandelen, het gebruik van het openbaar vervoer, autodelen enz.

Brupartners en de Raad voor het Leefmilieu dringen aan op een algemene evaluatie van de emissies van elektrische voertuigen, met inbegrip van: de emissies die nodig zijn voor de extractie van de batterijonderdelen, het beheer van het einde van de levensduur van de batterijen en de keuze van de energiebronnen om de door de voertuigen benodigde elektriciteit op te wekken. In dezelfde geest wijzen het NW, HR, Fabrik en Buurthuis Bonnevie erop dat deze pijler in strijd lijkt te zijn met andere doelstellingen: de doelstelling van zuinigheid en een van de doelstellingen van het GoodMove-plan dat gericht is op een betere verdeling van de openbare ruimte tussen verschillende gebruiksfuncties.

De uitrol van elektrische voertuigen en oplaadstations is een Europese verplichting, overeenkomstig de verbintenissen in het kader van Fit for 55. Zie in dit verband de mededeling van de Commissie over het strategische uitrolplan met een reeks aanvullende

maatregelen om de snelle uitrol van infrastructuur voor alternatieve brandstoffen te ondersteunen (COM/2021/560 final).

De methode voor de registratie van de indirecte emissies (zie hierboven) zal het echter mogelijk maken rekening te houden met een aantal van de genoemde elementen.

Opmerking 147

De Raad voor het Leefmilieu wijst erop dat het huidige elektriciteitsnet hoofdzakelijk is ontworpen voor 230 volt (88% van het net). Voor de installatie van snellaadpunten (of semi-snel-)laadpunten is echter 400 volt nodig. De Raad benadrukt dat de capaciteit en de bevoorrading van het elektriciteitsnet moeten worden gewaarborgd. De Raad voor het Leefmilieu beveelt de regering aan prioriteit te geven aan oplossingen die een ingrijpende aanpassing of uitbreiding van het net voorkomen en dat het plan in dit verband concrete maatregelen bevat, met name om de flexibiliteit van de vraag naar elektriciteit te vergroten.

Om te beginnen wordt in de gewestelijke strategie voor de ontwikkeling van voor het publiek toegankelijke oplaadpunten geen mogelijkheid genoemd om een groot aanbod van snellaadpunten te ontwikkelen: het doel is te voldoen aan de oplaadbehoeften van de buurtbewoners die hun voertuig gedurende enkele uren in de buurt van hun woning laten staan, bijvoorbeeld 's nachts, en daarbij de noodzaak van investeringen in het distributienetwerk te beperken. Ten tweede volgt de distributienetbeheerder een bekende, continue en redelijke strategie van conversie naar 400 volt die gericht is op een evenwicht tussen kosten en kwaliteit van de dienstverlening en derhalve volledig beantwoordt aan het streven van de Raad voor het Leefmilieu om benaderingen te vermijden die vermijdbare overinvesteringen in het net vergen. Tot slot zij eraan herinnerd dat voor het opladen van een elektrisch voertuig de distributienetbeheerder moet worden ingelicht en een slimme meter moet worden geplaatst die met name de ontwikkeling van gedifferentieerde commerciële tariefaanbiedingen en een zekere flexibiliteit mogelijk zal maken.

Opmerking 148

De Raad voor het Leefmilieu beveelt aan de installatie van oplaadpunten aan te moedigen die rechtstreeks op zonne-energie werken, bijvoorbeeld door de verplichting om fotovoltaïsche panelen op parkings te plaatsen of door het delen van elektriciteit.

De verplichting dat alle publiek toegankelijke oplaadpunten op de openbare weg uitsluitend van groene stroom moeten worden voorzien, is reeds opgenomen in de elektriciteitsordonnantie.

De MIVB wenst de alinea over op brandstofcellen rijdende voertuigen te nuanceren en schrijft: "Op brandstofcellen rijdende voertuigen hebben het voordeel dat er geen krachtige elektrische infrastructuur nodig is voor het opladen in opslagplaatsen, wat erg duur is; dat er veel minder gevoelige grondstoffen nodig zijn, zoals grafiet, nikkel, lithium, kobalt enz., grondstoffen die een belasting vormen voor de BKG-balans van voertuigen op batterijen; dat de operationele flexibiliteit oneindig veel groter is dan bij voertuigen op batterijen; en, ten slotte, dat de behoefte aan energie kan worden gedecorreleerd aan de intermitterende productie ervan en zo kan worden bijgedragen tot de stabiliteit van het elektriciteitsnet. Bovendien zijn op brandstofcellen rijdende voertuigen in de winter veel efficiënter omdat de energie die in de vorm van warmte verloren gaat, wordt teruggewonnen om het voertuig te verwarmen. Ten slotte zal het probleem van de efficiëntie van waterstof in het komende decennium zeker worden opgelost, aangezien dit een kritieke uitdaging is."

Het CKD merkt in dezelfde alinea op dat in de vergelijking tussen elektrische en waterstofvoertuigen (pijler 12) de kwestie van de seizoensopslag van hernieuwbare energie niet wordt genoemd, hoewel dit een belangrijke rol zou kunnen spelen bij het bepalen van de optimale technologische mix.

Het standpunt over waterstof in het transport is in 2021 door de regering beslist. Waterstof is echter een van de energiedragers die in het kader van de taskforce Energie 2050 worden bestudeerd, en de werkzaamheden zullen waarschijnlijk bijdragen tot de herziening van het standpunt van de regering (zie hierboven).

Opmerking 149

De vijfde maatregel onder deze pijler stelt voor de nodige wijzigingen in de regelgeving aan te brengen om het opladen van elektrische voertuigen in Brusselse parkeergarages te vergemakkelijken en aan te

moedigen. De BVS reageert: "In aanvulling op het laatste regeringsbesluit zou het BHG in samenwerking met Assuralia en de DBDMH de brandveiligheidsregels moeten bepalen die moeten worden toegepast voor de installatie van oplaadpunten op basis van de gids voor goede praktijken en een oplossing moeten vinden zodat vastgoedspelers die terminals in een ondergrondse parkeergarage willen installeren zich tot één 'entiteit' kunnen richten. Deze entiteit zou de aanvraag moeten doorsturen naar de verschillende adviesorganen (DBDMH, verzekeraars, Sibelga) en de aanvrager één gecoördineerd advies verstrekken met de uit te voeren veiligheidsmaatregelen. Op die manier zouden projecten sneller kunnen verlopen en parkings ook worden gebruikt als oplaadpunten voor 'buurtbewoners' als het gebouw toegankelijk is."

Het 'verhoudingen'-besluit legt in de Brusselse wetgeving de veiligheidsvoorwaarden vast die in acht moeten worden genomen bij de installatie van oplaadpunten in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Deze zijn dus gestandaardiseerd en kunnen worden geraadpleegd op de website van het Gewest <https://electrify.brussels>. Binnen LB is ook een Facilitator 'Laadinfrastructuur' opgericht, die de vastgoedactoren kan helpen bij hun stappen.

DE EMISSIES VAN FLUORGASSEN VAN HET OPENBAAR VERVOER VERMINDEREN

Opmerking 150

De GMC en de MIVB stellen voor de titel te verduidelijken en "de emissies van fluorgassen van voertuigen van het openbaar vervoer verminderen" en toe te voegen en "vanaf 2023 een duurzaam klimaatregelingssysteem met gas met een lager aardopwarmingsvermogen als criterium opnemen voor elke nieuwe aankoop van voertuigen (metro's, trams en bussen uitgezonderd) door alle overheden, behoudens vrijstelling" toe te voegen, omdat de nieuwe M7-reeksen ook met klimaatregelingssystemen zijn uitgerust. De titel suggereert namelijk dat gebruikers van het openbaar vervoer dergelijke gassen kunnen inademen, wat uiteraard niet het geval is.

Het LKEP is gewijzigd als reactie op beide verzoeken.

DE PARTNERSCHAPPEN VERSTERKEN EN BLIJVEN SAMENWERKEN MET ANDERE ENTITEITEN OP HET GEBIED VAN MOBILITEIT

Opmerking 151

De GMC vraagt om een sterker gewestelijk engagement dan het op de voet volgen van de maatregelen van het Europese en federale bestuursniveau. Het Gewest kan een voorbeeld stellen.

Dat blijkt uit de andere maatregelen van het LKEP, maar de formulering is aangescherpt om aan te geven dat het BHG een voorbeeldentiteit is ten opzichte van de overige entiteiten en andere lidstaten.

Andere opmerking

Opmerking 152

De GMC vraagt dat een streefcijfer voor de ontwikkeling van het modale aandeel van wandelen wordt vermeld, zoals voor fietsen.

De gekwantificeerde doelstellingen zijn ontleend aan het GoodMove-plan. Het LKEP stelt geen nieuwe mobiliteitsdoelstellingen vast, aangezien het zich richt op milieucapaciteiten die verband houden met mobiliteit.

Opmerking 153

Het NW, HR, Fabrik en Buurthuis Bonnevie vermelden in hun adviezen dat er in de tekst niets wordt gezegd over trams. Zij zijn voorstander van nieuwe tramlijnen in eigen baan in plaats van de energie-intensieve aanleg van een metrolijn.

Het LKEP gaat niet in detail in op de vraag hoe het aanbod van openbaar vervoer kan worden versterkt.

Productie en verbruik van goederen

De emissies gerelateerd aan voeding verminderen

Opmerking 154

De gemeente Jette steunt actief de acties waarin het LKEP voorziet.

Opmerking 155

R4C vindt dat de doelstelling van 50% minder vleesconsumptie in het BHG in 2050 ambitieuzer kan. R4C wijst erop dat prioriteit moet worden gegeven aan de consumptie van rundvlees, dat een grotere koolstofvoetafdruk heeft.

Brupartners stelt vast dat het ontwerp-LKEP de volgende twee doelstellingen ambieert:

- 50% van de inwoners van Brussel zal tegen 2030 een flexitairisch dieet volgen (noot van de redactie: onder 'flexitairisch' wordt verstaan ten minste 3 dagen per week zonder vlees en vis);
- 30% van de Brusselaars zegt minder zuivelproducten te consumeren.

Brupartners vraagt aandacht voor de gevolgen van dit type dieet voor de gezondheid op middellange en lange termijn, vanwege de mogelijke tekorten die het kan veroorzaken. R4C vraagt zich af hoe dit kan worden bereikt. De tweede doelstelling, de vermindering van de melkproductie, lijkt voor R4C onduidelijk.

De door het Europees Parlement voorgestelde doelstelling om voedselverspilling tegen 2025 met 30% en tegen 2030 met 50% te verminderen, lijkt zeer ambitieus voor R4C, dat pleit voor een intensieve voorlichtingscampagne onder de betrokken actoren. Om voedselverspilling tegen te gaan stelt R4C voor de versheidsdata op bepaalde producten te herzien.

De Brusselse strategie om het milieueffect van voedsel te verminderen is uiteengezet in de Good Food-strategie. Het LKEP is niet bedoeld om ze te herzien, maar om aanvullende maatregelen te nemen om ze te bereiken.

Voor zover, en ervan uitgaande dat de bevoegdheden in handen zijn van de gewesten (wat niet het geval is voor de versheidsdata), zullen deze aanbevelingen worden doorgegeven in het kader van de herziening van de Good Food-strategie.

Opmerking 156

Brupartners merkt op dat in het ontwerp-LKEP de wil wordt bevestigd om “grond met landbouwpotentieel te behouden en te mobiliseren voor agro-ecologische projecten”, met name via een herziening van het GBP, en dringt erop aan dat de toewijzingen van gebieden die zijn bestemd voor woningbouw of economische activiteiten niet worden gewijzigd. Perspective wijst erop dat ook andere instrumenten voor ruimtelijke ordening de integratie van maatregelen ter verwezenlijking van de doelstellingen van het LKEP mogelijk maken (GPDO, richtplannen van aanleg, gemeentelijke ontwikkelingsplannen, bijzondere bestemmingsplannen en verkavelingsvergunningen). Bij de herziening van het GBP vraagt de gemeente Sint-Lambrechts-Woluwe om een specifieke status toe te kennen aan grond die wordt gebruikt voor de productie van levensmiddelen.

De wijziging van het GBP zal plaatsvinden met betrekking tot de huidige uitdagingen, zoals die in het startbesluit ervan worden gepresenteerd (waarin zowel huisvestingskwesaties als economische infrastructuur, landbouwgebieden, behoud van de biodiversiteit enz. worden genoemd)

Het economische beleid oriënteren om de klimaat-, milieu- en sociale doelstellingen van het Gewest te bereiken

Opmerking 157

De gemeente Jette steunt het economische transitieprogramma van het BHG en zal de ontwikkeling van de maatregelen in het kader van de Shifting Economy op de voet volgen. R4C vraagt hoe *voorbeeldige* bedrijven zullen worden gedefinieerd in zijn doelstelling om alleen voorbeeldige bedrijven te subsidiëren.

Dit begrip zal worden gedefinieerd in de regelgeving betreffende de betrokken subsidies.

De emissies in de atmosfeer van het afvalbeheer verminderen

Opmerking 158

De gemeente Jette signaleert bepaalde belemmeringen in de in het LKEP voorgestelde maatregelen:

- Gebrek aan een keten om verpakkingen te verminderen;
- Gebrek aan gemeentelijke middelen voor onderwijs in het duurzaam beheer van hulpbronnen in de scholen van de gemeenten;
- De economische levensvatbaarheid van de kringwinkels en het gebrek aan gemeentelijke middelen om eraan te besteden.
- De noodzaak van een reflectie met Net Brussel over de financiering van het eindafval van de recyclagecentra.

IEB wijst erop dat het LKEP niet specificeert welke middelen moeten worden gebruikt om de sector herverpakking/hergebruik/recyclage van afval te stimuleren.

Volgens de gemeente Ukkel zou het afvalbeleid de evaluatie van de werking van Brussel-Compost kunnen omvatten. Het zou interessant zijn een alternatief voor plastic te overwegen voor de groenafvalzakken die door Brussel-Compost worden gebruikt.

De acties met betrekking tot hulpbronnen en afval worden hoofdzakelijk omschreven in het Hulpbronnen- en Afvalbeheerplan. Het LKEP beperkt zich tot het vaststellen van aanvullende acties in verband met de gevolgen voor lucht-klimaat en energie. Met deze aanbevelingen zal rekening worden gehouden in het volgende Hulpbronnen- en Afvalbeheerplan.

Om de productie van digitaal afval te beperken, stelt IEB een verbod voor op reclame betreffende de consumptie van de nieuwste generatie overconsumerende mobiele apparaten.

LB wijst IEB erop dat dit geen gewestelijke bevoegdheid is.

8. Reacties op overwegingen uit andere hoofdstukken

Transversale acties

De Brusselaars beschermen tegen de stijgende energiekosten en de energie-efficiëntie op alle niveaus versterken

Opmerking 159

Het NW, HR, Fabrik en Buurthuis Bonnevie zijn verheugd over de opnemings van dit hoofdstuk in tweede lezing. Ook de gemeente Jette steunt de verschillende voorgestelde maatregelen. De Raad voor het Leefmilieu steunt de opnemings van hoofdstuk 6 in het LKEP. De duurzame en inclusieve transitie moet echter op een meer transversale manier worden aangepakt.

De duurzame en inclusieve transitie wordt in het laatste hoofdstuk van het LKEP op transversale wijze behandeld.

Een 'rechtvaardige en inclusieve' transitie, zoals het BWLKE het formuleert in verband met een van de grondbeginselen van de gewestelijke klimaatplanning, vereist een voortdurende aandacht voor en analyse van de maatregelen die moeten worden genomen om ervoor te zorgen dat de voordelen van de energie- en klimaattransitie ten goede komen aan de hele bevolking. Het BHG heeft zich reeds ingezet voor het proces van deze rechtvaardige en inclusieve transitie, met name via de Alliantie Renolution.

Opmerking 160

Het NW, HR, Fabrik en Buurthuis Bonnevie wijzen erop dat de ambitie ook is om de meest kwetsbare groepen te beschermen en hun toegang tot energie te garanderen, wat hier niet wordt vermeld. De gemeente Jette benadrukt dat de betrokken sectoren moeten worden opgevolgd.

De bescherming van kansarme groepen komt met name in het laatste hoofdstuk van het LKEP aan bod.

De belangrijkste positieve effecten van het LKEP zijn de verbetering van de leefomgeving en de luchtkwaliteit, en het scheppen van lokale en duurzame werkgelegenheid. Maar er is ook een risico van negatieve gevolgen, met name voor de uitgaven van de Brusselaars, en in het bijzonder natuurlijk voor een meer precaire bevolking, maar ook voor de werkgelegenheid en de aantrekkelijkheid van het BHG, zowel voor particulieren als voor bedrijven. Er worden maatregelen vastgesteld om deze risico's te beperken en in te dammen.

De strijd tegen energiearmoede en de strijd voor betaalbare kwaliteitswoningen voor iedereen en tegen 'renovictie' is een prioriteit van het LKEP.

De ambitieuze maatregelen die het Gewest met dit plan wil nemen, moeten voorrang blijven geven aan steun voor alle soorten huishoudens en aan de ontwikkeling van financiële oplossingen die aangepast zijn aan de middelen van elk individu. Alleen dan zal het plan als eerlijk en rechtvaardig worden ervaren en op de steun van de hele Brusselse bevolking kunnen rekenen.

Opmerking 161

Hierover merkt de Stad Brussel op: veel van de maatregelen werden aanvankelijk genomen als tijdelijke maatregel in het kader van de energiebeperkingen in België. Het is de bedoeling dat sommige van deze maatregelen een permanent karakter krijgen. Daarom dringt de Stad, alvorens bindende mechanismen in te voeren, aan op de noodzaak om:

- Bepaalde criteria voor het algehele verbod op bepaalde maatregelen te nuanceren;
- De economische actoren te betrekken bij het vinden van oplossingen en alternatieven die de economische welvaart van het Gewest niet schaden;
- Te zorgen voor veiligheid in de openbare ruimte (verhoogd risico door het verdwijnen van neonreclame);
- De voorgestelde maatregelen kunnen een aanzienlijk positief effect hebben op het energieverbruik en moeten op gewestelijk niveau worden genomen, zodat geïsoleerd genomen beslissingen geen bestraffend effect hebben op bedrijven in bepaalde gemeenten. Deze maatregelen moeten worden gespecificeerd en duidelijk worden meegedeeld aan de gemeenten en de lokale politieke actoren, zodat zij deze beslissingen kunnen begeleiden met passende communicatie en actie bij de doelgroepen. Een timing voor de besluitvorming over regelgevingsinstrumenten zou de aangekondigde maatregelen concreter en effectiever helpen maken.

De gemeente Sint-Lambrechts-Woluwe vraagt om meer details over de maatregel om de verlichting van niet-residentiële openbare gebouwen te verminderen (leds, sensoren, tijdslot). Sibelga wijst erop dat het toepassingsgebied van de maatregel “de aanpassing van de openbare verlichting aan de meest essentiële behoeften opleggen en tegelijkertijd de veiligheid en de openbare orde waarborgen” onduidelijk is en moet worden verduidelijkt.

De gemeente Ukkel stelt een reeks maatregelen voor die gericht zijn op een rationeel energiegebruik:

- Het uitschakelen van verlichte borden en etalages na sluitingstijd.
- Verbod op luchtgordijnen, airconditioning en terrasverwarmers, tenzij deze deel uitmaken van een globaal energiebeheersysteem voor bedrijven.
- Verbod op de plaatsing van verlichtingstoestellen boven de begane grond.
- Uitschakeling van borden en etalages tussen 22.00 en 06.00 uur, behalve voor apotheken, gebouwen met wachtdiensten en erkende nachtwinkels.
- Indien toegestaan (met redenen omkleed), uitschakeling van de verlichting in achteruitbouwstroken en tuinen ten minste tussen 22.00 en 06.00 uur.

De meeste van deze maatregelen zijn reeds opgenomen in het regeringsbesluit van het BHG van 15 december 2022 tot bepaling van tijdelijke maatregelen om de vraag naar gas en elektriciteit te verminderen en voor toegang tot het statuut van beschermde afnemer voor de huishoudens in het kader van de energiecrisis.

Het LKEP is niet bedoeld om dit besluit te wijzigen of te preciseren. LB herinnert eraan dat Brupartners volledig is geraadpleegd over alle tijdelijke energiezuinigheidsmaatregelen. Het raadplegingsproces is nog niet voltooid. De maatregelen zullen wat betreft hun bestendinging te hunner tijd onderhevig zijn aan afzonderlijke juridische werkzaamheden en overleg.

Opmerking 162

De gemeente Sint-Lambrechts-Woluwe vraagt welke financiële en personele middelen zouden worden uitgetrokken om ambtenaren bewust te maken van het rationele energiegebruik.

De financiële en personele middelen die voor alle maatregelen van het LKEP worden uitgetrokken, kunnen in een strategisch document van deze omvang niet worden gespecificeerd.

Opmerking 163

Het LKEP stelt voor meer bekendheid te geven aan energiebesparende acties. R4C heeft opmerkingen over de volgende twee punten:

- De lancering van de bewustmakingscampagne lijkt essentieel en dringend. R4C wil sommige maatregelen bindend maken.
- Over de bewustmaking van de nadelen van aanvullende elektrische verwarming wil R4C het volgende nuanceren: als aanvullende verwarming voorkomt dat de hoofdverwarming aanslaat of de temperatuur van de centrale thermostaat tot een minimum wordt beperkt, terwijl één kamer of een deel van de kamer wordt verwarmd, kan aanvullende verwarming energie besparen.

In het licht van de op het niveau van de Europese Unie genomen beslissingen zijn de lidstaten, België en zijn gewesten ertoe gebracht hun samenwerking te versterken om de continuïteit van de gas- en elektriciteitsvoorziening te waarborgen. In dit licht en in de context van het crisisbeheer dat wordt opgelegd door de verordeningen 2022/1369 (gas) en 2022/1854 (elektriciteit), lijkt de overdracht van de warmtebehoeften naar elektrische aanvullende verwarming onverstandig.

Verbetering van de luchtkwaliteit

Opmerking 164

R4C en BRAL betreuren het ontbreken van concrete maatregelen in dit onderdeel.

LB merkt op dat R4C en BRAL geen concrete maatregelen voorstellen.

DE NORMEN VOOR DE LUCHTKWALITEIT VERSTERKEN IN HET LICHT VAN DE NIEUWE RICHTWAARDEN VAN DE WGO

Opmerking 165

De gemeente Jette steunt de uniformering van de luchtkwaliteitsnormen op basis van de WHO-normen. Ook de VMM juicht deze doelstelling toe, die ook de luchtkwaliteit in de Vlaamse rand ten goede kan komen. Om dit doel te bereiken worden in het plan verschillende maatregelen voorgesteld die rekening houden met de sociaal-economische gevolgen van deze acties. In de effectbeoordeling wordt echter niet duidelijk of de beschreven maatregelen volstaan om de richtwaarden van de WHO in het BHG tegen 2035 te bereiken. De VMM wil ook weten of de impact van de in het LKEP voorziene maatregelen op de luchtkwaliteit in het Vlaams Gewest in kaart is gebracht.

Het effect van de in het LKEP beschreven maatregelen op de luchtkwaliteit in het Vlaamse Gewest is niet in kaart gebracht, aangezien de Brusselse kartering nog niet is voltooid. In dit stadium wordt alleen de impact op de emissies van pollutanten berekend. De impact op de luchtkwaliteit zal echter in een tweede fase worden beoordeeld en door LB in kaart worden gebracht. De gegevens zullen ter beschikking van de VMM kunnen worden gesteld wanneer zij worden geproduceerd.

HET TOEZICHT OP DE BUITENLUCHTKWALITEIT VERSTERKEN

Opmerking 166

De gemeente Jette vraagt dat er permanent meetunits worden geïnstalleerd aan de ingang van Brussel en dat risicolocaties zoals ziekenhuissites streng worden gecontroleerd. De gemeente Jette wijst erop dat permanente installaties (zoals in scholen) een instrument zouden kunnen zijn voor communicatie, bewustmaking en voorlichting.

Meetstations vormen een aanzienlijke investering en voldoen aan zeer strenge technische criteria. Het is dus niet mogelijk om er veel van te installeren. Anderzijds zijn er tijdelijke maatregelen in kwetsbare gebieden gepland, waarvoor bewustmakingscampagnes zullen worden gevoerd, zoals reeds het geval was (zie CurieuzenAir).

Opmerking 167

De gemeente Jette vindt de toevoeging van één controlestation (waardoor het totaal op drie komt) te weinig voor een stad van de omvang van Brussel. De gemeente Sint-Lambrechts-Woluwe vraagt of het derde station (dat in de eerste helft van 2022 operationeel zou worden) operationeel is.

Zoals reeds vermeld in het plan werd het station 'Charles Buls', gelegen in de Zuidlaan 86 te 1000 Brussel ter hoogte van de Kleine Ring (R20), in april 2022 in gebruik genomen. Het station is operationeel en de gegevens zijn beschikbaar op de website van IRCELINE(<https://www.irceline.be/nl/luchtkwaliteit/metingen>; zie station 41BUL1).

De follow-up op het vlak van lucht-klimaat-energie consolideren

DE EVALUATIE, FOLLOW-UP EN MODELLERING OP HET VLAK VAN LUCHT-KLIMAAT-ENERGIE VERBETEREN

De modelleringsinstrumenten voor lucht-klimaat-energie verbeteren

Opmerking 168

Deze pijler vermeldt de versterking van LB's interne deskundigheid inzake emissieberekening. R4C wijst erop dat LB kan worden geholpen door externe expertise, die zeer aanwezig is in het grondgebied van het BHG.

Dit is vaak het geval, maar het ontwikkelen van interne expertise in LB is een duurzamere investering.

Burgerwetenschappelijke projecten opzetten ter aanvulling van de monitoring van lucht-klimaat-energie

Opmerking 169

R4C volgt burgerwetenschappelijke projecten vol enthousiasme. BRAL steunt deze maatregel eveneens. R4C steunt de aanbeveling van de Raad voor het Leefmilieu om regelmatig soortgelijke studies bij CurieuzenAir uit te voeren.

EEN METHODE VASTSTELLEN VOOR DE REGISTRATIE VAN INDIRECTE EMISSIES

Opmerking 170

Brupartners en de Raad voor het Leefmilieu verwelkomen de bereidheid om een methode te ontwikkelen om indirecte emissies objectief te kwantificeren. De gemeente Sint-Lambrechts-Woluwe is van mening dat het realistischer zou zijn de indirecte emissies te kwantificeren alvorens zich te verbinden tot een reductiedoelstelling. The Shifters Belgium vraagt zich ook af of het LKEP bestand is tegen de inaanmerkingneming van de indirecte emissies. The Shifters Belgium is ook bezorgd dat er geen duidelijk tijdschema wordt gegeven voor de integratie van deze emissies en de dienovereenkomstige herziening van het LKEP. Het CKD stelt voor een concrete termijn vast te stellen voor de ontwikkeling van de methodologie voor de berekening en de monitoring van de indirecte emissies van de Scopes 3 (levenscyclus van de producten) en 4 (financiën).

Brupartners dringt erop aan dat de vastgestelde methodologie een zo goed mogelijk inzicht in deze complexe kwestie mogelijk maakt. Om gegevens te verkrijgen die de realiteit van deze situatie zo goed mogelijk weergeven, is het bijzonder belangrijk dat in de toe te passen methodologie dubbeltellingen worden vermeden. Brupartners herinnert eraan dat het Brusselse Gewest een open grondgebied is dat sterk afhankelijk is van invoer uit naburige gewesten. De kwantificering van indirecte emissies mag derhalve niet worden gebruikt om nieuwe productbeperkingen vast te stellen die de civiele samenleving en de economische actoren in Brussel zullen belasten.

De Raad voor het Leefmilieu is bezorgd over het ontbreken van concrete doelstellingen voor de vermindering van deze emissies, vooral in de nabije toekomst. Op dezelfde manier stelt het CKD de regering

ook voor om de ambities van het Gewest met betrekking tot deze emissies te verduidelijken, ten minste voor de deadline van 2050.

Hoewel R4C erkent dat deze registratiemethode eerst moet worden vastgesteld, betreurt het dat het LKEP geen enkele piste vermeldt om de indirecte emissies te verminderen en ziet het niet in hoe de regering haar verklaarde doelstelling "om een vergelijkbaar traject met dat van de directe emissies tegen 2050 te behalen" zal kunnen bereiken.

Het methodologische kader voor de berekening van de indirecte emissies is medio maart 2023 door de regering gevalideerd. Overeenkomstig de klimaatordonnantie zal worden gestreefd naar een traject dat tegen 2050 vergelijkbaar is met dat van de directe emissies en de regering zal op basis van het methodologisch kader het gewestelijk beleid ter vermindering van deze emissies bepalen, in overeenstemming met deze doelstelling. Het BWLKE bepaalt ook de modaliteiten voor de herziening van het LKEP, of voor de uitwerking van het volgende LKEP.

In het methodologisch kader wordt bijzondere aandacht besteed aan sectoren/activiteiten met een potentieel significante bijdrage aan indirecte broeikasgasemissies, zoals de bouw, levensmiddelen, afvalbeheer, vervoer en meer in het algemeen de aankoop van goederen en diensten.

Het is echter belangrijk op te merken dat de regering niet heeft gewacht op de uitwerking van de methodologie om maatregelen te treffen ter vermindering van gemakkelijk te identificeren indirecte emissies, zelfs bij gebrek aan precieze kwantificering: zie in dit verband de maatregelen voor voedsel, afval, duurzame materialen, het digitale enz.

Het gebruik van de methodologie voor de registratie van indirecte emissies zal helpen bij het vaststellen van prioritaire maatregelen.

Opmerking 171

De gemeente Ukkel en de gemeente Sint-Lambrechts-Woluwe wijzen erop dat het effect van de financiën op het klimaat niet in het LKEP wordt vermeld. Op soortgelijke wijze onderstreept de gemeente Sint-Pieters-Woluwe tot slot de geringe aandacht die in het LKEP wordt besteed aan de reductiehefbomen betreffende indirecte en ingevoerde emissies van het verbruik van goederen en diensten en financiële investeringen. De gemeente Jette wijst erop dat de registratie en de meting van emissies zeer complex zijn, waardoor het moeilijk is te weten of de balansen van de ene entiteit vergelijkbaar zijn met die van een andere.

LB is niet op de hoogte van de uitwerking van een methodologie voor de registratie van indirecte emissies in de andere gewesten. In voorkomend geval zal zij haar werk beschikbaar stellen om de methoden te vergelijken. Het LKEP voorziet in maatregelen die gericht zijn op het verbruik van goederen en diensten, maar in verband met directe en indirecte emissies, ter aanvulling van andere Brusselse plannen die andere maatregelen op dit gebied omvatten, met name de shifting economy.

Opmerking 172

De werknemersorganisaties wijzen erop dat de meeste consumptiegerelateerde emissies indirect zijn. Bovendien hangt de hoeveelheid van deze emissies die door een huishouden wordt geproduceerd af van het inkomen van dat huishouden. Volgens een studie van de Universiteit Antwerpen gaat het verbruik van de rijkste 10% van de huishoudens nog steeds gepaard met twee keer zoveel uitstoot als die van de armste 10% van de huishoudens. Deze organisaties vestigen de aandacht op dit feit en verzoeken de regering hiermee rekening te houden bij de uitwerking van haar maatregelen om een grotere sociale rechtvaardigheid te waarborgen.

Het NW, HR, Fabrik en Buurthuis Bonnevie wijzen erop dat sommige maatregelen de vervuiling verplaatsen (en dus de indirecte vervuiling doen toenemen), ook al doen ze de lokale emissies dalen.

Het LKEP vermeldt het volgende: "In die context verbindt de regering zich er in het LKEP toe om:

- Op basis van de algemene beoordeling te bepalen welke activiteiten die indirecte emissies genereren prioritair nader moeten worden bestudeerd;
- Op basis van deze beoordeling in alle gewestelijke planningsinstrumenten op korte en lange termijn te integreren, met het oog op een algemene aanpak en om een verschuiving van de lasten van directe naar indirecte emissies zoveel mogelijk te voorkomen;

- De Brusselaars en de gewestelijke economische actoren bewust maken van de resultaten van de eerste globale evaluatie van de indirecte emissies door LB”.

Deze bepalingen komen tegemoet aan de geuite bezorgdheid.

Schaalverandering: naar een aanpak per wijk

Opmerking 173

De gemeente Oudergem, de Stad Brussel, de gemeente Jette, de GOC en BRAL steunen het idee van een aanpak per wijk. Ook R4C steunt het idee en wijst op de noodzaak van samenwerking tussen de gemeenschappen en de urgentie van de renovatie van de gebouwen.

Brulocalis en Sibelga pleiten ervoor om zo vroeg mogelijk, samen met de gemeenten en het Gewest, te worden betrokken bij de besprekingen over de (her)bestemming/herontwikkeling van wijken en bedrijventerreinen, zodat by design wordt geanticipeerd op de investeringen die moeten worden gedaan in de (al dan niet bestaande) netwerken die hun energievoorziening mogelijk maken (elektriciteit, hernieuwbaar gas en warmtenetten) en deze worden geoptimaliseerd.

Grootouders voor het Klimaat benadrukt dat het voor sommige wijken onvermijdelijk zal zijn renovaties per huizenblok te overwegen om de werkzaamheden efficiënter te maken. Hebt u voorzien hoe u dit kunt bereiken en hoe u de eigenaars kunt begeleiden en hen het gemeenschappelijk belang kunt laten behartigen? Hoe kunnen we de verplaatsingen van de bewoners en het fenomeen van 'renovictie' voorkomen?

LB merkt op dat moet worden geanticipeerd op contacten met de betrokken actoren. De artikel 14-studie zal een licht werpen op de gezonde visie op het koolstofvrij maken van warmte en koude.

Het LKEP identificeert ook de voorwaarden voor succes en het belang van een rechtvaardige transitie. De hulpmiddelen zijn en worden met het oog hierop geconfigureerd.

Bovendien voorziet het LKEP in hoofdstuk 6.2 specifiek in een reeks maatregelen ter bestrijding van het fenomeen renovictie.

Opmerking 174

Het NW HR, Fabrik en Buurthuis Bonnevie geven aan dat het ambitieuzer zou zijn om de thema's te verbreden en niet alleen de renovatie (participatie, verwarming...).

Dit is het geval: de aanpak per wijk wordt op een multidimensionale manier bekeken en heeft naast renovatie ook betrekking op mobiliteit, warmteproductie en aanpassing aan de klimaatverandering. In hoofdstuk 5.4 worden de andere relevante onderdelen van het LKEP die verband houden met de aanpak per wijk systematisch onder de loep genomen.

Opmerking 175

Het NW, HR, Fabrik en Buurthuis Bonnevie vragen om een verduidelijking van het concept 'wijkvernieuwingscoach'. De gemeente Jette voegt ook enkele vragen toe over de renovatiecoaches: hoeveel zijn er, wat is hun werkwijze?

De modaliteiten voor de uitvoering van deze maatregel zijn nog niet vastgesteld.

Opmerking 176

Het CKD is ingenomen met de bereidheid van het Gewest om wijkbenaderingen te ondersteunen. Het CKD is echter van mening dat de verbintenissen vergezeld moeten gaan van concrete doelstellingen en indicatoren.

De indicatoren kunnen in dit stadium nog niet worden vastgesteld, maar zullen worden ontwikkeld naarmate de maatregelen concreter worden. De artikel 14-studie zal ongetwijfeld vooruitgang in dit opzicht mogelijk maken.

Opmerking 177

De Stad Brussel is van mening dat het nuttig zou zijn een monitoringsysteem op te zetten voor de verschillende projecten van Positive Energy District (PED) en hun impact op de schaal van het hele

gewestelijke grondgebied, dat toegankelijk zou zijn voor de belanghebbenden, waaronder de gemeenten, SIBELGA enz.

LB neemt nota van deze suggestie.

Ontwikkeling van de subregionale aanpak: steun aan gemeenten

Opmerking 178

Volgens Brulocalis moeten de financiële gevolgen van de uitvoering van het LKEP voor de gemeenten worden gekwantificeerd. Om de administratieve lasten van de gemeenten (type overheidsopdrachten) te verminderen, de ambitieuze doelstellingen te bereiken en de prijzen te verlagen, vragen Brulocalis en de gemeenten dat het Gewest de oprichting van aankoopcentrales voor de gemeenten identificeert en coördineert.

De gemeente Jette steunt actief de in dit luik voorgestelde maatregelen. Ze verzoekt daarentegen om ambitieuzere maatregelen om de doelstellingen van het LKEP te verwezenlijken, met name op het gebied van renovatie, voortzetting van de steun voor bepaalde soorten projecten en een mutualisering via aankoopcentrales bijvoorbeeld.

De vraag van de aankoopcentrales voor gemeenten zal geleidelijk worden beantwoord bij de tenuitvoerlegging van de Shifting Economy-strategie, die net van start is gegaan. LB heeft reeds een aankoopcentrale, Mobiclick, voor de voertuigen van de gemeenten opgericht via Sibelga, om de aanschaf van voertuigen op alternatieve brandstoffen (elektrisch of CNG), oplaadpunten voor elektrische voertuigen en een beheersinstrument voor oplaadpunten te vergemakkelijken.

De Stad Brussel wil graag weten hoe het Gewest de toename van de behoeften denkt te objectiveren om extra middelen beschikbaar te stellen. Voorts is de Stad Brussel van mening dat het aantal ter beschikking gestelde personele middelen moet worden verhoogd in verhouding tot het aantal inwoners van de gemeenten. De Stad Brussel kan momenteel profiteren van dezelfde gewestelijke steun als de kleinere gemeenten, ondanks haar veel grotere bevolking en grondgebied.

De gemeente Sint-Agatha-Berchem wijst erop dat de termijn van 2030 voor de aanpassing van alle steun van het Gewest aan de lokale overheden te lang lijkt. De Raad voor het Leefmilieu betreurt dat er tot 2030 wordt gewacht om te eisen dat de financiële steun van het Gewest aan de gemeenten in overeenstemming is met de doelstellingen van het LKEP.

De gemeente Oudergem is bezorgd over het gebrek aan technische deskundigen binnen de gemeenten voor de uitvoering van bepaalde acties. De gemeente Jette betreurt ook het gebrek aan personele en financiële middelen om de doelstellingen te verwezenlijken. De gemeente Jette vraagt ook of de financiële middelen die LB ter beschikking worden gesteld, voldoende zijn om alle taken, en met name de ondersteuning van de gemeenten, te waarborgen. Brupartners stelt maatregelen voor om de doeltreffendheid van de administratie te vergroten, terwijl de gemeente Ukkel van mening is dat de middelen van Homegrade moeten worden verhoogd.

De gemeente Sint-Pieters-Woluwe prijst de bereidheid van het Gewest om de gemeenten technische en financiële steun te verlenen. De gemeente wenst verschillende samenwerkingsmogelijkheden voor te stellen naast die welke reeds door het LKEP zijn aangegeven:

- Profiteren van de steun van de gewestelijke overheden en hun privépartners bij de uitwerking van de globale strategie voor de renovatie van het gemeentelijke gebouwenbestand;
- Profiteren van gewestelijke overheidsopdrachten, met name voor studies over de aanpassing aan hoge temperaturen, de bestrijding van stedelijke hitte-eilanden, het creëren van koelte-eilanden en de integratie van geïntegreerd regenwaterbeheer;
- De mogelijkheid bestuderen om voor bepaalde opdrachten rekening te houden met het lokale criterium, met name wat levensmiddelen betreft;
- De keuze van controle- en rapportage-instrumenten voor de acties van de gemeentelijke klimaatactieprogramma's eenmaken.

Om alle gemeenten te benaderen en te motiveren zodat zij tegen 2024 allemaal een klimaatactieprogramma hebben, zoals voorgesteld in het LKEP, stelt de Stad Brussel voor dat LB minstens een lijst van de doelstellingen en acties van de verschillende gewestelijke strategieën en plannen opstelt en deze in een gebruiksvriendelijk formaat met de gemeenten deelt om de integratie ervan in de lokale klimaatactieprogramma's te vergemakkelijken. Er wordt voorgesteld de instellingen en hun grondgebieden een voorstel van gekwantificeerde doelstellingen te doen, met een matrix van algemene strategische en operationele doelstellingen en eenvoudige, voor alle gemeenten relevante indicatoren.

De Stad Brussel benadrukt dat de oproep voor klimaatactieprojecten en, in mindere mate, de facilitatoren een essentiële rol spelen bij de ondersteuning van lokale acties en bij de communicatie tussen het Gewest en de gemeenten. Hun rol moet worden bestendigd maar ook versterkt, anders dreigen lokale maatregelen ontoereikend te zijn. De Stad Brussel steunt een verhoging van de middelen die via de oproep voor klimaatactieprojecten ter beschikking worden gesteld, maar ook de mogelijkheid om de maximumduur van de subsidies te verlengen.

Volgens Brulocalis is de oproep voor klimaatactieprojecten een cruciale steun voor gemeenten, maar het zou relevanter en effectiever kunnen, met name via:

- Langere termijnen, aangezien het administratieve werk voor de aanvraag en de follow-up van het dossier door de gemeenten te groot is in verhouding tot de beschikbare personele middelen. Dit vertraagt de doeltreffendheid van de opgezette projecten en kan ertoe leiden dat gemeenten geen nieuwe projecten aanvragen;
- Meer substantiële begrotingstoewijzingen. Momenteel zijn de budgetten te laag om HR-ondersteuning te bieden die in verhouding staat tot de ambitie van de projecten en het te verrichten werk.
- Een opening naar andere thema's, zoals duurzame financiën, energie, verantwoord digitaal, of bewustwording van gedragsveranderingen.

Brulocalis is voorstander van het behoud van de bestaande instrumenten ter ondersteuning van de lokale autoriteiten (met name de 'facilitator lucht-klimaat-energie' - genoemd in het plan 'facilitator gemeente') en hun ontwikkeling, maar benadrukt het belang van het versterken en bestendigen van de menselijke en financiële hulpbronnen binnen de gemeenten, alsook van de interne kennis, teneinde de projecten met succes en continu te kunnen uitvoeren.

Ook de Stad Brussel en de gemeente Molenbeek benadrukken de noodzaak van opleiding. LB biedt reeds veel zeer interessante opleidingen aan. Het zou nuttig zijn dit te integreren in de opleidingen van de administraties, om hen in deze kennis te begeleiden, zodat elke administratie over de instrumenten en de kennis beschikt om het werk beter te doen. Wat de opleiding van de gemeenten betreft, is Brulocalis van mening dat de technische haalbaarheid van de uitvoering van het LKEP afhangt van een breed opleidingsaanbod voor de gemeenten. De gemeente Sint-Lambrechts-Woluwe wil dat de facilitatoren een opleiding krijgen en niet alleen workshops.

Wat betreft het verzoek om de middelen (financieel, HR) van de gemeenten te versterken, voorziet het LKEP om alle steun van het Gewest aan de lokale overheden tegen 2030 in overeenstemming te brengen met de gewestelijke doelstellingen op het gebied van lucht, klimaat en energie.

In antwoord op de vraag naar de ontwikkeling van deskundigheid bij de overheid en in de gemeenten, de uitbreiding van de behandelde thema's, de koppeling van gewestelijke en lokale beleidslijnen/ambities, een gemeenschappelijk instrument voor de mutualisering van gegevens, de uitwerking van indicatoren, is het LKEP voornemens de bestaande instrumenten voor de ondersteuning van de gemeentelijke overheden te bestendigen en in de loop van de tijd verder te ontwikkelen in overeenstemming met de vastgestelde (nieuwe) behoeften, zoals de gegroepeerde renovatie van gebouwen per wijk. Indien nodig zal de regering de voor deze ondersteuning beschikbare middelen versterken (met name facilitatoren).

Wij wijzen de gemeenten ook op de steun die momenteel bestaat. Sinds 4 jaar begeleidt LB de uitvoering van gemeentelijke klimaatactieprogramma's, zowel intern als extern, en sinds 2022 is er een Facilitator beschikbaar voor de gemeenten. Daarnaast heeft LB in 2022 een presentatiedag

van de gewestelijke plannen georganiseerd; in de tweewekelijkse bijeenkomsten met de klimaatcoördinatoren werden specifiek de strategische doelstellingen van de plannen WATER, Natuur en Biodiversiteit, Good Food, het Hulpbronnen- en Afvalbeheerplan en het Ecodynamische label gepresenteerd. De facilitator LKE werkt aan een instrument om maatregelen in de verschillende strategieën en plannen te identificeren die gevolgen hebben voor de gemeenten; het instrument zal beschikbaar zijn na de validatie van het LKEP. Een opleiding over de uitwerking van relevante toezichtindicatoren door gemeenten is gepland voor mei 2023.

Op energiegebied is er ook veel steun buiten het kader van de oproep voor klimaatactieprojecten: de RENOLUTION-premies, het Renolab, Renoclick, seminars en opleidingen over duurzaam bouwen (toegankelijk voor gemeentepersoneel), de PLAGI-instrumenten enz.

Opmerking 179

Sibelga vraagt zich af of het LKEP aanbeveelt een facilitator Gemeenten in te stellen. Deze nieuwe rol, naast die van one-stop-shop, vergroot het aantal contactpersonen inzake energie voor de gemeenten. Met het oog op efficiëntie en eenvoud pleit Sibelga ervoor de one-stop-shop-benadering te handhaven. In dit verband lijkt het Brulocalis belangrijk de rol van één contactpersoon te handhaven en te versterken om technische ondersteuning te bieden aan overheidsinstanties, met name lokale overheden, bij de algemene renovatie van hun gebouwenbestand (momenteel georganiseerd via de missie Renoclick).

LB wil erop wijzen dat het om een ondersteuning gaat van de reeds bestaande klimaatactieplannen.

Opmerking 180

Op blz. 145 stelt de gemeente Sint-Lambrechts-Woluwe een correctie voor: "verstrekking van basisgegevens over energieverbruik en broeikasgasemissies, op gemeentelijk niveau **van het gemeentelijk grondgebied**" (om verwarring met de emissies van het gemeentebestuur te voorkomen).

Deze verduidelijking werd toegevoegd aan het LKEP.

Opmerking 181

De gemeenten Sint-Lambrechts-Woluwe en Molenbeek willen een maatregel toevoegen om de intergemeentelijke werkzaamheden, de uitwisseling van instrumenten, kennis en goede praktijken te bevorderen. De gemeente Molenbeek vraagt ook dat het LKEP vergezeld gaat van een aan elke gemeente aangepast strategisch plan waarin de acties die nodig zijn om de doelstellingen van het LKEP te verwezenlijken, gedetailleerd worden beschreven en geprioriteerd.

LB geeft aan dat deze doelstelling in de klimaatactieprogramma's wordt nagestreefd. Het Gewest kan niet in de plaats treden van de lokale overheden bij het bepalen van hun strategie, maar biedt daarbij wel ondersteuning.

De impact van het digitale in de transitie beheersen

DE OPPORTUNITEITEN VAN DE DIGITALE TRANSITIE BENUTTEN

Opmerking 182

De gemeente Sint-Lambrechts-Woluwe wil een maatregel toevoegen om de digitale kloof te overbruggen.

Deze bevoegdheid valt buiten het bestek van LB's milieubevoegdheden.

Opmerking 183

Het LKEP benadrukt de rol van digitale technologieën als hefboom voor energietransitie. Sibelga vestigt evenwel de aandacht op twee elementen.

- Ten eerste, wat slimme meters betreft, betreurt Sibelga dat het bestaande rechtskader in de meeste gevallen de individuele toestemming van de klant vereist om een dergelijke meter te installeren en/of de communicatiefunctie van de meter (die met name uitlezing op afstand mogelijk maakt) te activeren.

- Ten tweede de overtuiging dat, dankzij de flexibiliteitsmiddelen om de afname van of injectie in de elektriciteitsnetten te verschuiven, deze niet hoeven te worden versterkt. De energietransitie vergt enorme investeringen in de netwerken, zoals nu al te zien is bij de vervoersnetwerken. Aan de capaciteitsbehoeften kan slechts gedeeltelijk worden voldaan door het beheer van flexibele belastingen, vooral bij laagspanning.

Het Brussels Parlement heeft ervoor gekozen bijzondere aandacht te besteden aan de bescherming van de privacy en het inclusieve karakter van de uitrol van slimme meters bij het vaststellen van de belangrijkste beginselen die de netbeheerder in acht moet nemen bij het opstellen van zijn uitrolstrategie. Hoewel sommige van de modaliteiten die uit deze beginselen voortvloeien operationele beperkingen voor de netbeheerder kunnen vormen, moet de geschiktheid ervan verder worden bekeken dan de strikte belangen van deze laatste. Het is nu aan de netbeheerder om ervoor te zorgen dat de slimme meters zo snel mogelijk en in overeenstemming met de na een democratisch debat vastgestelde voorwaarden daadwerkelijk worden uitgerold. Er zijn geen aanvullende maatregelen van het LKEP nodig.

Het LKEP is niet gebaseerd op de overtuiging dat de energietransitie geen investeringen in de netwerkinfrastructuur vereist of dat flexibiliteit een voldoende alternatief is voor de investeringsbehoeften. Anderzijds vereist de rechtvaardige en inclusieve benadering van de energietransitie, die transversaal is voor het LKEP, een voortdurende aandacht voor de redelijkheid van de investeringen in de netwerkinfrastructuur en de beheersing van de kosten voor de collectiviteit als essentiële voorwaarden voor het bereiken van de doelstellingen van de energietransitie.

Opmerking 184

Het CSV deelt de mening dat we waakzaam moeten blijven ten aanzien van de digitalisering van procedures. Dit mag niet in de plaats komen van de loketten en ander papierwerk. Digitalisering moet hooguit worden gezien als een aanvulling, niet als een vervanging.

Dit wordt voortgezet in het LKEP, waarbij ernaar wordt gestreefd het effect van digitale technologie te beperken wanneer deze optie beschikbaar is.

DE IMPACT VAN DE DIGITALE TECHNOLOGIE VERMINDEREN (VERANTWOORDE DIGITALE TECHNOLOGIE)

Opmerking 185

De gemeente Jette vraagt om verduidelijking van de verplichting en de gevolgen van niet-naleving van de uitwerking en uitvoering van een 'duurzaam en verantwoord digitaal plan' dat moet leiden tot een vermindering van het energieverbruik van de mobiele netwerken.

Deze bepaling van de ordonnantie die de uitrol van 5G omkadert⁴, zal worden geoperationaliseerd in een uitvoeringsbesluit, dat momenteel wordt opgesteld.

Opmerking 186

Een van de maatregelen in het kader van deze pijler is communicatie en bewustmaking over de gevolgen van digitale technologie. R4C noemt verschillende pistes: de voorkeur geven aan audioconferenties boven videoconferenties, de kwaliteit van de streaming verminderen enz.

De gemeente Ukkel denkt dat het interessant zou zijn om aan IRISnet de opdracht te geven om de oprichting van een aankoopcentrale voor verantwoorde digitale hulpmiddelen of een ander initiatief ter ondersteuning van lokale overheden te bestuderen.

Paradigm is beter geplaatst om dit te doen. Daarnaast werkt de organisatie momenteel aan het verbeteren van de duurzaamheid van de apparatuur die in haar aankoopcentrale wordt aangeboden.

Opmerking 187

⁴ Ordonnantie tot wijziging van de ordonnantie van 1/3/2007 betreffende de bescherming van het leefmilieu tegen de mogelijke schadelijke effecten en hinder veroorzaakt door niet-ioniserende stralingen, de ordonnantie van 5 juni 1997 betreffende de milieuvergunningen en de ordonnantie van 2 mei 2013 betreffende het Brussels Wetboek van Lucht, Klimaat en Energiebeheersing. De ordonnantie is aangenomen op 17/2/2023 maar is nog niet gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad.

De gemeente Ukkel wijst erop dat het internetverbruik via 3G-, 4G- en 5G-netwerken aanzienlijk hoger ligt dan wanneer het toestel verbonden is met wifi. De ontwikkeling of versterking van kwalitatieve wifi in drukke openbare ruimten is een kans om de broeikasgasemissies ten gevolge van internetgebruik te verminderen.

Het LKEP beoogt de terbeschikkingstelling niet van een wifi-netwerk in de openbare ruimte.

Opmerking 188

Wat de maatregel ter stimulering van het hergebruik betreft, dringt R4C aan op de bevordering van reconditionering en Recupel-diensten.

LB neemt nota van deze opmerking bij de ontwikkeling van dit aspect van duurzame en verantwoorde digitale technologie.

Verantwoorde innovatie ondersteunen

Opmerking 189

De gemeente Sint-Pieters-Woluwe wenst dat alle beschikbare hefboomen voor sociale en milieu-innovatie worden vermeld, met name Innoviris. Wat de vermelding van Innoviris betreft, constateert de gemeente Ukkel dat het LKEP weinig melding maakt van Innoviris als steunmechanisme voor projecten op het gebied van veerkracht en innovatie. Zowel gewestelijke als gemeentelijke overheden kunnen profiteren van academische, niet-commerciële en financiële steun om innovatieve, out-of-the-box oplossingen te verkennen om Brussel veerkrachtiger te maken. Toch vinden ze het nog moeilijk om zich vertrouwd te maken met de taal van het actieonderzoek van Innoviris en de complexiteit van het indienen van de dossiers.

Deze opmerking zal worden meegedeeld aan Innoviris, dat in het LKEP echter wordt aangemerkt als een belangrijke partner op het gebied van milieu-innovatie.

INNOVATIEMAATREGELEN OP HET GEBIED VAN LUCHT, KLIMAAT EN ENERGIE AANMOEDIGEN IN HET LICHT VAN DE DOELSTELLINGEN VAN HET LKEP

Opmerking 190

De MIVB wijst erop dat het bestek voor de civieltechnische opdracht voor metro 3 reeds is gepubliceerd en dat daarin de CO₂-balans in de gunningscriteria is opgenomen, maar dat het in het kader van dit project niet mogelijk zal zijn om verder te gaan. De bouwplaats voor de verlenging van de Brusselse metro is dus al een pionier op het gebied van innovatieve maatregelen om de emissies van bouwplaatsen en openbare werken te beperken.

Het LKEP werd bijgewerkt.

Op pagina 154, tweede alinea over waterstof, stelt de MIVB voor het volgende toe te voegen aan de vetgedrukte tekst: "En overall waar het gebruik van door batterijen aangedreven voertuigen zeer (te) complexe operationele flexibilitateitsproblemen stelt en ons te afhankelijk maakt van in alle opzichten gevoelige grondstoffen."

De toevoeging zoals geformuleerd is niet aanvaardbaar, omdat zij niet strookt met het standpunt van de regering over waterstof zoals omschreven in februari 2021.

Investeringsbehoefte

De gemeente Sint-Lambrechts-Woluwe wenst ook andere indicatoren dan het BBP in deze sectie op te nemen, zoals welzijnsindicatoren.

Brulocalis beveelt ook het gebruik aan van meer kwalitatieve indicatoren (met betrekking tot levenskwaliteit, welzijn en gezondheid) naast de gebruikelijke kwantitatieve en economische indicatoren, zoals het BBP of de vermindering van de uitstoot van broeikasgassen. Volgens Brulocalis zou het relevant zijn om indicatoren te creëren voor de verbetering van het algemene huidige en toekomstige welzijn van de burgers, rekening houdend met andere factoren, zoals herverdeling en milieukwaliteit.

Het gebruik van indicatoren en dus de evaluatie van de klimaatbeleidslijnen is, zoals gezegd, de taak van het CKD.

Sociale en economische dimensie

RECHTVAARDIGE TRANSITIE

Het NW, HR, Buurthuis Bonnevie en verscheidene burgers merkten op dat het beginsel 'de vervuiler betaalt' de ongelijkheid versterkt tussen de meest kansarmen, die vaak uit noodzaak weinig energie verbruiken, en de meest welgestelden, die de financiële gevolgen kunnen dragen. Bovendien benadrukt de Stad Brussel dat het belangrijk is om veel aandacht te besteden aan een eerlijke transitie die niet tot meer sociale ongelijkheid leidt. Meer bepaald meent de Stad Brussel dat het raadzaam zou zijn om eerst Brussel Economie en Werkgelegenheid, Finance.brussels en Hub.brussels op te dragen om, met de steun van het BISA, een screening uit te voeren van de beroepen die het meest bedreigd worden door de economische veranderingen ten gevolge van de belangrijkste maatregelen van het LKEP, en vervolgens gedetailleerde steun te ontwikkelen voor degenen die het meest te lijden zullen hebben (bv. de lokale garagehouders - zie de 'algemene opmerkingen'), en een echt omscholingsplan met gedetailleerde steun voor beroepsomscholing (omscholingscellen, beroepsopleiding) en voor de sluiting van economische activiteiten.

Brugel steunt de oriëntatie van de regering en van het LKEP dat de energietransitie ten goede moet komen aan de hele bevolking en dat de kosten van deze transitie eerlijk moeten worden verdeeld:

- Hoe kunnen kwetsbare eindafnemers in staat worden gesteld actief deel te nemen aan de energietransitie, zodat zij de kans krijgen belanghebbenden te worden en ervan te profiteren?
- Hoe kunnen we ervoor zorgen dat de kosten van de energietransitie eerlijk worden verdeeld over alle afnemers, met bijzondere aandacht voor de kosten voor kwetsbare eindafnemers?

De gemeente Sint-Lambrechts-Woluwe vindt de 'inaanmerkingneming' van de sociale en economische gevolgen erg weinig concreet.

IEB is van mening dat het plan beter rekening zou moeten houden met de economische verschillen en de ongelijke toegang tot een gezonde omgeving van de bevolking in het Gewest.

Brupartners wil dat het begrip 'precair of kansarm publiek' dat moet worden ondersteund, niet te restrictief is en ook mensen moet omvatten met een laag loon, maar die momenteel vaak worden uitgesloten van steunregelingen.

Deze aspecten zijn goed gedocumenteerd in het LKEP, dat maatregelen bevat om de risico's van de uitvoering van het LKEP voor het meer kwetsbare publiek te beperken.

Wat de werkgelegenheid betreft, is het LKEP voornemens een rechtvaardig transitieplan te ontwikkelen voor bedreigde beroepen, om te zorgen voor de omscholing van werknemers in deze sectoren en opleidingen in de beroepen van de toekomst, zodat er wanneer dat nodig zal zijn voldoende gekwalificeerd personeel is. Vertegenwoordigers van de bedreigde beroepen (werkgeversorganisaties en vakbonden) zullen bij dit plan worden betrokken.

Opmerking 191

De gemeente Sint-Lambrechts-Woluwe vraagt of de netwerkvorming van de actoren op het terrein in de 'sociale' en 'milieusector' ook de coördinatoren en coördinatrices Klimaatplan omvat.

De inclusie van de coördinatoren en coördinatrices Klimaatplan in de strategie ter ondersteuning van de netwerkvorming van de actoren op het terrein in de sociale en de milieusector om hun acties te laten convergeren, is zinvol. Het LKEP werd gewijzigd.

RENOVATIE VAN DE GEBOUWEN EN RECHTVAARDIGE TRANSITIE

Opmerking 192

De bezorgdheid over een mogelijke stijging van de huurprijzen als gevolg van renovatie werd geuit door verschillende organisaties: de Raad voor het Leefmilieu, de GOC, Brupartners, de RH, IEB, InforGasElek, de RvG, het CSV, NW, HR en Grootouders voor het Klimaat.

Het CSV, NW, HR, Fabrik en Buurthuis Bonnevie delen de bezorgdheid over de stijgende huren en pleiten voor een bindende huurregulering om de stijging van de privéhuurgelden af te remmen. IEB en de werknemersorganisaties voeren aan dat de tenuitvoerlegging van het LKEP gepaard moet gaan met een strikte omkadering van de huurprijzen. IEB pleit voor een conventionering van de huurprijzen om ervoor te zorgen dat eigenaars die overheidsgeld krijgen om hun woning te renoveren, de meerwaarde van hun eigendom vervolgens niet kunnen doorberekenen aan (huidige of toekomstige) huurders. Volgens IEB kunnen deze mechanismen verschillende vormen aannemen: huurprijsbevrozing, indexeringsstop, systematische registratie van huurcontracten en een verbod op huurprijsverhogingen tussen twee huurcontracten. Brulocalis benadrukt dat het van essentieel belang is dat mechanismen ter controle van de huurprijzen lang genoeg vóór de tenuitvoerlegging van het LKEP worden ingevoerd om te voorkomen dat ze misbruikt worden.

IEB vindt dat het gebouwenpaspoort, dat rechtstreeks toegang moet geven tot alle informatie over een woning, moet worden ingevoerd.

Action Logement Bruxelles vestigt ook de aandacht op het verband tussen huurprijzplafonds en de regulering ervan met de EPB-richtlijn.

Het LKEP voorziet al om

- De kwestie van de energie-efficiëntie van een woning als criterium op te nemen in het debat over de huurconventionering in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Dit aspect wordt ook behandeld in de Alliantie Renolution;
- Premies of toeslagen toe te kennen aan eigenaars-verhuurders op voorwaarde dat zij een conventionering van de huurprijzen nakomen. Dit conventioneringsmechanisme zal van toepassing moeten zijn op een bestaande relatie van verhuurder en huurder om het risico van uitzetting van huidige en toekomstige huurders te voorkomen (renovictie).
- Dit systeem uit te breiden tot andere financiële instrumenten, zoals hypothecaire leningen die terugbetaalbaar zijn over termijnen die overeenstemmen met de financiële opbrengst van de geplande renovatie of leningen voor energierenovatie die terugbetaalbaar zijn bij overdracht.

Zie ook wat hierboven reeds is gezegd over de WG 'financiering' van de Alliantie Renolution.

Opmerking 193

De RvG betreft dat het ontwerpplan zich lijkt te beperken tot de vaststelling dat de renovatie van gebouwen energiearmoede zal helpen uitroeien, zonder rekening te houden met de impact van de andere maatregelen in het Plan op energiearmoede. De RvG stelt met name voor de evolutie van de energiearmoede in de gaten te houden. Op soortgelijke wijze raadt InforGasElek een centrum voor de observatie van energiearmoede en voor een inclusieve energietransitie aan.

De bezorgdheid over een eerlijk en inclusief karakter van de energietransitie is transversaal voor het LKEP. De herziening van Richtlijn 2021/27/EU inzake energie-efficiëntie waarover momenteel op EU-niveau wordt onderhandeld, omvat een verplichting voor de lidstaten om indicatoren vast te stellen om de evolutie van brandstofarmoede te volgen, zodat het niet nodig is een aanvullende maatregel in het LKEP op te nemen (in afwachting van de exacte formulering van de richtlijn).

De barometers voor energie- en waterarmoede van de Koning Boudewijnstichting (2009-2019) worden op de voet gevolgd en geven richting aan het Brusselse beleid op dit gebied.

Opmerking 194

De RvG, de werknemersorganisaties, de Stad Brussel en de gemeente Ukkel stellen voor het verbod op indexering van de huurprijzen voor woningen met lage energiestatistiek, vooral energievervlindende woningen (klasse F en G), te bestendigen.

De regering besloot dat deze maatregel tijdelijk zou blijven.

GENDERGELIJKHEID

Opmerking 195

De GMC vraagt om

- Gendergegevens te verzamelen over de verschillende effecten van klimaatverstoringen en genderindicatoren te ontwikkelen om de effecten van het beleid te meten;
- De deelname van vrouwen aan het ontwerp en de evaluatie van strategieën voor maatregelen tegen klimaatverandering te bevorderen;
- Systematisch gendermainstreaming- en genderbudgeting-instrumenten te gebruiken bij het ontwerpen, prioriteren en evalueren van de uitvoering van de doelstellingen van het LKEP.
- In het steun- en hulpbeleid beter rekening te houden met de levenssituatie van vrouwen en huishoudens, met aandacht voor eenoudergezinnen.
- De verenigingssector die betrokken is bij vrouwenrechten en het milieu te betrekken bij het uitvoerings- en evaluatieproces van het LKEP;
- Rekening te houden met de intersectionaliteit tussen gender en andere vormen van meervoudige discriminatie die vrouwen ondervinden;

LB neemt nota van deze opmerkingen en zal ervoor zorgen dat aan de genderdimensie belang wordt gehecht bij de operationalisering van de maatregelen van het LKEP, met name op het gebied van de mobiliteit (zie hierboven). Een verwijzing naar SDG 5 betreffende gendergelijkheid is ook toegevoegd aan de duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen van het LKEP.

Conclusie: klimaatbeleid zorgt voor paradigmaverschuiving in het Gewest

Opmerking 196

De gemeente Jette vraagt om verduidelijking van de functie van de Klimaatdag.

Artikel 1.5.1 van het BWLKE bepaalt dat “voor het Parlement van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest een klimaatdag wordt ingevoerd, ten laatste 15 juni van elk jaar, die gewijd is aan de bespreking van het jaarverslag van het Comité van klimaatdeskundigen, bedoeld in paragraaf 2. Bij deze gelegenheid stelt de Regering een verslag voor over het te geven gevolg aan de aanbevelingen van het Comité van deskundigen.” De organisatie van de Klimaatdag is derhalve voorbehouden aan de voorzitter van het Parlement van het BHG.

9. Evaluatie van de milieueffecten

Voorschrift

Overeenkomstig de bepalingen van het BWLKE is het plan onderworpen aan een milieubeoordeling en derhalve aan een MER dat de vermoedelijk zichtbare gevolgen voor het milieu van de invoering van het plan alsook de redelijke alternatieve oplossingen identificeert, beschrijft en evalueert, rekening houdend met de doelstellingen en het geografisch toepassingsgebied van het plan.

Het MER is uitgewerkt op basis van de eisen die worden genoemd in het bestek dat de regering op 25 mei 2022 heeft aangenomen. Het MER is samen met het LKEP in tweede lezing aangenomen op 15/12/2022.

Het MER en de niet-technische samenvatting van het MER zijn op dezelfde wijze en volgens dezelfde bepalingen als het plan zelf ter beschikking gesteld van het publiek en de instanties die in het kader van het openbaar onderzoek zijn geraadpleegd.

Antwoorden op de ontvangen overwegingen over het MER

Sommige opmerkingen uit het MER en andere adviezen over een specifieke maatregel zijn al in eerdere secties behandeld en worden in dit hoofdstuk niet herhaald.

Opmerking 197

Brupartners stelt voor om voor elke overwogen maatregel het potentieel voor emissiereductie, andere (positieve en negatieve) milieueffecten en de sociaal-economische gevolgen te identificeren. Deze analyse werd uitgevoerd in het MER. Niet alle maatregelen zijn echter kwantificeerbaar.

Opmerking 198

De Raad voor het Leefmilieu merkt op dat het MER overweldigend positief is: de meeste milieueffecten van het LKEP zijn positief en het plan betekent een grote stap voorwaarts ten opzichte van eerdere plannen.

Opmerking 199

Perspective wijst erop dat het ongebruikelijk is dat het MER na de 2e lezing wordt ingediend en dat deze lezing derhalve niet ten volle kon profiteren van dit informatie- en begeleidingsinstrument voor een goed begrip van het plan en de gevolgen ervan voor het milieu.

Dit heeft Perspective niet goed begrepen. Het MER werd inderdaad gefinaliseerd vóór de tweede lezing van het LKEP, dat overeenkomstig zijn aanbevelingen werd gewijzigd voordat het eind december 2022 in tweede lezing werd aangenomen.

Opmerking 200

IEB wijst er ook op dat, zoals vermeld in het MER (blz. 139), het LKEP niet specificeert welke middelen moeten worden gebruikt om de sector herverpakking/hergebruik/recyclage van afval te stimuleren.

Het is niet de bedoeling dat het LKEP zo gedetailleerd ingaat op afval. Het Hulpbronnen- en Afvalbeheerplan is daarvoor meer geschikt.